Villreinjakt på Oksenhalvøya

AV OLAV S. HAUGSE

5 jegrar på veg til Dalsete. Forventning, glede og undring pregar elles alvorlege andletsdrag. Me skal ta ut den første "smaksprøve" av villreinstamma vår. 3 jaktløyve ligg i ryggsekken. Datoen er 30/8-91. I slike stunder går også tankane bakover i tida. Har dette urdyret vandra i våre fjellområde etter siste istid? Truleg ikkje - dyregraver og andre fangstinnretningar er ikkje registrert. Dessutan er dei geografiske hindringane så store at reinen truleg ikkje vil vandra hit for eigen maskin. Me er nok dei fyrste villreinjegrane i området!

Men derimot budde det frå 1730-1804 ein merkeleg bonde i Ulvik, Kristofer Sjursen Hjeltnes. Denne mannen var ein kapasitet på utruleg mange felt. Mellom anna fekk han det for seg at også dei store, lavkledde fjellstrekningar burde utnyttast betre. Ikring 1780 var det nermast svart for villrein på Hardangervidda. Dette var sjølvsagt ein katastrofe for fjellbøndene. I 1783 sende han Hallstein Lægreid og Lars Sæbø til Røros for innkjøp av 100 reinsdyr. Turen gjekk fint og dyra fekk sin nye heimstad i Veigdalen. Seinare utvida han denne næringsgreina til andre fjellområde. Det er sagt at så lenge Kristoffer Hjeltnes hadde si myndige hand over tamreinhaldet gjekk det fint. Ingen torde mukka for hans store autoritet. Han såg i all sin gjerning heilskapen og det som var til felles beste. Egoistiske særinteresser fekk ikkje grobotn. Seinare vart det berre kiv og bråk, som enda i oppløysing.

Det er uten tvil denne personen sitt arbeid som inspirerte til tamreinhald også på Oksenhalvøya, ein kort periode først på 1800-talet. Biskop Neumann skriv i Bergens Stiftstidende for 1840: "Der er ikke den velmaktsbonde i Kinservik eller Ulvik og Graven som ikke kjøbte nogle Dyr og satte dem i de tilhørende fjellstrekninger."

Denne "epidemien" kan me lesa tydeleg ut av folke- og husdyrteljingar frå 31/12-1845. Denne viser at berre på Oksenhalvøya hadde Ulvik 80 dyr, Granvin ca.100 dyr og Kinsarvik 14 dyr, d.v.s. tilsaman ca. 200 dyr. Då dette også, etter datoen å døma, var vinterdyr, seier det seg sjølv at beitetrykket var hardt. Det kom også som eit ekstra tillegg til eit husdyrhald som var mange gonger så stort som i dag. Dyretalet varierte frå 1 til 22 dyr på dei ymse gardar. Tildels hadde dei minste gardane mest dyr. Skulle vel vera naturleg å spe på eit magert levebrød. I misnøye over også dette, ligg nok den direkte årsak til at prosjektet vart så kortvarig, ca. frå 1835 - 1855. I 5-årsmeldinga frå lensmannen i Kinsarvik frå 1860 - 1865 heiter det:"Tamme Reensdyr

Jaktlaget fremfor steinbua til formannen i reinsdyrlaget, bygd av forfedrene til Halldor i 1922. Inspirasjon til stil og byggemåte er hentet fra Eidfjord-fjellet.. Fra v.: Samson Haugse, Olav S. Haugse, Halldor Hamre og Johan Haugse. FOTO: LEIF LINDVIK

er aldeles forsvundne." "Lær av historien", seier dei vise. Den konsekvens me har teke er at førebels skal vinterstamma haldast på ca. 35 dyr. Det er truleg langt at til "taket". Eventuelle beitegranskingar vil avklara dette. Men vår filosofi er at me skal ha ein liten, livskraftig flokk ruslande der oppe til glede for mange og ikkje til irritasjon for nokon.

Men sjå der! Borte er alle funderingar over fortid og framtid. Me finn flokken ved Midtfjell! Opplegget er forlengst klart. Heidersgjesten vår, Johan, som skaffa oss grunnstamma til denne flokken, skal få æra av, og belastningen med, å avfyra det første, historiske skotet. Dyra er roa, me får god tid til stille og andre førebuingar. Leif skal fotografera og eg vil prøva fanga og foreviga stunda med eit videokamera.

Eit av våre store spørsmål er: Korleis vil flokken reagera på skot? Kan me halda på det tillitsfulle forholdet? Noko av ungdomslærdomen min frå to store fjellmenn i Eidfjord, Endre Vivelid og Torkel Fet var:"Reis deg aldri opp eller vis deg etter skotet, før alle dyra er borte." Etter nøye vurderingar gjennom kikkerten vart det første "offeret" utpeika. Ein av dei fem 1 1/2-årsbukkane. Som dei fleste andre låg han strekt ut i mosen og berre sov. Drøymde vel om grøne grasgangar og frodige simler. Det er i slike stunder ein jegers tolmod og nerver vert sett på prøve. Læresetning nr. 2 frå dei to gamle var : "Skyt aldri på liggjande dyr . "Sjå der gjekk det nokre trekningar gjennom den blanke, glinsande pelsen! Den vakre ungbukken reiste seg. Eit enkelt skot braut den store freden. Bukken datt momentant . Men kva hende vidare ! Flokken berre skvatt opp, vera og såg. Kva er dette for noko? Nokre steg attende, lukta på den falne, så springmarsj i 50m. I 10-15min. gjekk dei fredeleg og rusla før dei trekte bak Disk til dei enno grøne haustbeita.

Kva er det som får ein jeger til å skyta på så vakre dyr? Dette er nok ein lang historie som vanskeleg kan formulerast i ord. Men konklusjonen er klar: Ingen er so glad i viltet som jegeren sjølv.

Kalven vart skoten 2 timar seinare. Same reaksjonsmønsteret, ingen panikk. Dette vert ein gamal lærdom og ny erfaring som me tek med oss vidare. Måtte me stella oss slik at denne reinsflokken for framtida betraktar oss som likeverdige medborgarar i fjellet, og ikkje som den store stygge ulven.

Første reinen er felt på Oksenhalvøya. Johan Haugse, som skaffa grunnstammen til flokken, fikk æra av å felle det første dyret.. FOTO: LEIF LINDVIK

Men enno har ikkje jegrane gjort jobben sin. Kvar er dei fire 3 1/2-årsbukkane? Den minste av desse skal ut. Me fann dei ikkje den dagen, ikkje neste og ikkje dagen deretter heller. Utruleg nok er dei borte også neste helg. Området vårt er nok ikkje så lite og oversikteleg som me trudde. No er det på høg tid for "gamlegutane" å leite opp haremet sitt.

Dei to mest sta jegrane trassa ver og gode råd også den 14/9. Pakkskodda låg som eit tungt teppe over fjellet. Med striregn og vind i tillegg, gjorde det turen mot Ingebjørgnuten til ei spesiell naturoppleving. Nær toppen hende det - - eit ullent vesen dukka opp or skoddehavet. På 5-10m hald var det klart. Dette var ein reinsbukk, heilt åleine, og på toppen av det heile, nett den bukken me var ute etter. Dette er jakt, full utteljing når du minst ventar det!

Naturen si brutale lov openberra seg ved flåing av dette dyret. Han var tydeleg det svakaste bladet i firkløveret. Horn og klauver hadde sett sine tydelege spor. Blåflekker og "riper i lakken" over alt. Utstøytt or samfunnet, vegen og funnen for lett til å føra slekta vidare. Den største er nok like dominerande som før. Kor lenge er det rett at denne skal stå som opphav for dei aller fleste nye verdensborgarar? Dette fører naturleg over til neste spørsmål: Kva med faren for innavl i ein så liten flokk? Her og no bed me om gode råd frå både forskning og dei med praktisk røynsle. Det gjeld både overvaking og nødvendige førebyggjande tiltak. Til slutt det målbare resultat av haustinga. Kalven var 23kg, 1 1/2-årsbukken 37kg og 3 1/2-årsbukken 80kg. Men utbytte i form av det som ikkje er matnyttig, men næring for lekam og sjel, overstig langt det målbare.

For kuriositetens skyld kan det også nevnes at Kristofer Sjursen Hjeltnes grunnla landets første planteskole på Hjeltnes i 1765. Han var også den første bonde som dyrket poteter, og i 1766 skrev han om sine erfaringer med denne nye veksten.

Halvor G. Dyrland

SKRIBENTEN OG VILLREINFORVALTEREN AV BRATTEFJELL-VINDEGGEN

AV JON J. MELI

Ein dag langt uti mai
som soli skein så blid
inn over hei og vidde
låg snøen kald og vid.
Eg køyrde inn til Sudbø
og inn i fjellet fòr,
snart ser eg Brattefjell der
- og Grotvassdalen stor.

Når me der inn i fjellet
så fritt ikring oss snor,
tenk litt at på der inne
går mang ei simlemor.
Den ro som ho må hava
for bera barnet fram,
den må me respektere,
- så vis at du det kan.

Dette er første og siste verset om "Simlemor", et betagende og rørende dikt Halvor skrev i Villreinen 89. Og mellom disse to versa ligger de siste livstimene for "Simlemor", der ho strir en dødskamp for å berge fram et nytt villreinliv - men må gi tapt!

For alle oss som har kontakt med naturen og føler med den, griper Halvor´s verselinjer i dette diktet inn i hjerterøttene og setter følelser i sving. Naturen kan være gavmild og øse over oss med inntrykk som gjør oss glade og lette til sinns, men den gir oss også tungsinn og sorg når vi følger med i dyrenes kamp for tilværelsen!

Halvor G. Dyrland har fulgt med villreinen og med naturen i alle årstidenes omskiftinger og han har tolka sine inntrykk i prosa og mest i poesi med sansevare og sjøloppleve inntrykk.

Vært med i offentlig viltforvaltning i 24 år.

For de fleste av Villreinens lesere vil navnet Halvor G. Dyrland være kjent, han har vært bidragsyter i alle nr. av bladet som hittil har kommet ut.

Men hvem står bak navnet? Jo, Halvor er bosatt i den brattlendte Åmotsdal i Seljord kommune i Telemark. Mange har sikkert kjørt Rauland fylkesveg 503 gjennom Åmotsdal og dermed vært innom Halvor´s rike. Med den kontakten Halvor hadde med naturen rundt seg og attåt levende opptatt av at naturmiljøet fungerte, var det ikke unaturlig at han vart valgt inn i viltnemnda for Seljord kommune allerede i 1968. I denne nemnda har han så "avansert" i gradene og overtok formannsjobben fra mai 1975 og beholdt denne til utgangen av 1991, da han ba om avløsing. Da villreinen begynte å etablere seg i fjellområdene syd for Møsvatn, i Brattefjell-Vindeggen-området, vart han også leder av utvalget som organiserte dette til et nytt villreinområde og seinere vart han også formann i villreinnemnda for området og fikk det vesentligste med organisasjonsarbeidet, da det ikke var noe grunneierutvalg for villreinområdet. Halvor´s engasjement i den offentlige viltforvaltning strekte seg dermed over 24 år, derav 16 1/2 år som formann!

Halvor i sitt trivelige hjem i Åmotsdal. Mye av Halvors litterære arbeider er samla i denne mappa og det skulle vel snart være på tide å presentere de fine dikta i bokform?

FOTO: JON J. MELI

Typisk Telemarksfjell. Her en flokk på beiting vest for Brattefjell mot Grotvassdalen.

FOTO: HALVOR G. DYRLAND

Oppvokst på småbruk i de harde tredveåra.

Halvor vart fødd på et lite bruk i dalføret 23. juni 1928 og vart allerede 8 dg. gammel med på ei 2 timers kløvferd opp de bratte berga inn for garden og inn i heia. Far sin miste han da han var bitte liten og utkomme på et lite bruk når husfaren falt ifra, var i de trange 30-åra temmelig magert.

Så snart mora turde slippe han

avgarde, vart snarefangsten noen av de første inntektskilder for unggutten. Dyrlandsheia og Dyrlandsdalen gjemte bra med småvilt som guttungen fikk lurt i snarene.

Etterhvert kom jakta inn i bildet og rødreven vart en ettertrakta herremann. Krigstida kom med forbud mot å ha våpen, men de indre strøk av Telemark lå såpass avsides og utilgjengelig til, at de våpna som vart unnalurt, vart brukt til jakt av folket i Åmotsdal.

Halvor har et minne fra en vinterdag da han og 4-5 andre var ute på revejakt og de sto på Dyrlandsnuten. Det var en fin januardag og mens de stod der, hørte de brumminga av flere fly som fløy høgt over dem. Etterpå hørte de at det var allierte fly som hadde vært over Rjukan og bombet Tungtvannsfabrikken.

Seljord

Seljord kommune har ca 4000 innbyggere og består av Seljord, Flatdal og Åmotsdal, med 250-300 innbyggere i sistnevnte bygd.

På elgterrenget i kommunen vart det sist året (1991) skrevet ut 85 fellingstillatelser fordelt på 27 vald og felt 75 elger.

Seljord har andel i Brattefjell-Vindeggen med 3 vald på nærmere 100 000 da av et totalareal for villreinområdet på 357.5 km².

Brattefjell-Vindeggen villreinområde

Dette villreinområdet er "hjertebarnet" til Halvor, ettersom han fra første stund fulgte med villreinen som etablerte seg i området.

Egentlig er dette området en utløper for Hardangervidda, men oppdemming av det kjempestore Møsvatn og seinere bygginga av riksvegen Rauland-Rjukan, delte det vi nå kjenner som Brattefjell-Vindeggen fra Vidda.

Villreinområdet strekker seg over 357.5 km² og ligger i kommunene Seljord, Hjartdal, Tinn og Vinje. Området har sitt navn fra de høgste fjella, Brattefjell (Seljord) 1540 m og Vindeggen (Hjartdal) 1517 m.

Ettersom en vart klar over at reinen reproduserte som egen stamme i området, vart det høsten 1975 foretatt ei synfaring med folk fra viltnemndene i de 4 kommunene og sammen med viltkonsulenten for Sør-Vest-Norge, Helge Lyngstad.

På den tid var stammen for liten til at noen jakt kunne igangsettes, men et oppsyn vart etablert, for det var mistanke om en viss beskatning av stammen ved jakt.

Det vart forøvrig satt igang jobbing med grunneierorganisering og jaktregler. Stammen vokste nå fort og under en tur inne på Brattefjell 2. juli 1980 telte Halvor over 1000 dyr, men da manglet bukkene. Flytelling 14 dg. før Halvor så de over 1000 dyra, viste 650 dyr og kvota vart fastsatt til 500 dyr i 1980, den første jakta som skulle avvikles i Brattefjell og Vindeggen.

Men Tinn Jeger og Fisk protesterte, de mente det toppen var 5-600 dyr i området og etter et møte i Rauland kom kvota ned i 310 dyr. Fellingsresultatet kom ut med 80% og det vart skutt bukker på over 100 kg!

Terje Skogland kom på strukturtelling og han antyda ganske tidlig under sine befaringer, at stammen var for stor til at beitet kunne holdes vedlike! Vinterstammen er etter den tid justert ned og ligger nå på godt 300 dyr noe som er i nærheten av målsettinga.

Villreinens leveområde reduseres.

Halvor har hatt som overordna målsetting gjennom villreinnemnda å ta vare på reinens leveområder. Men dette har vært et vanskelig arbeide å skjøtte. Kommunale myndigheter har "unngått" å bruke viltnemnd/-villreinnemnd i høringssaker, med det resultat at fra alle kanter blir reinen pressa mer og mer inn i de fjerntliggende områder, hvis en i det hele tatt kan si at noe område er fjerntliggende lenger.

Halvor mener den største trusselen for villreinen nå er menneskelige aktiviteter på flere felter, med bl.a. bygging av hytter og motorferdsel som er ute av kontroll. Turistforeninga hadde også stukket løype midt gjennom smørøyet fra Steinsstøl, vestsida av Marigrønutan, Blankvatn, Helleskard, Storfisk-tjønni og mot Skinnarbu ved enden av Møsvatn. Det vart holdt flere møter om dette løypevalget og tilslutt vart det lovt å trekke løypa tilbake og fjerne merkene.

Vinterbeite er en flaskehals for Brattefjell/Vindegga-reinen. Viktigst er det under slike naturgitte forhold, at reinen kan gå i fred og utnytte alle tenkelige beiteressurser.
FOTO: HALVOR G. DYRLAND

Halvor sier at det er reinen som har det vanskeligst av hjortedyra våre. De har ikke noe å skjule seg bak ved menneskelig kontakt og når fjellviddene er opptatt av mennesker, har reinen av og til søkt ned i skogen, der den sikkert føler seg tryggere. I skogen her er det ikke vinterbeite for reinen. Det synes også som Svinefjell, vestenfor dalføre Veisvik - Åto, mot Rauland, blir tapt for reinen etter de turistarrangementer som det blir lagt opp til her!

Halvors engasjement i viltarbeidet.

Halvor har tatt mang en tørn for viltnemnda gjennom sine mange år der, sin egen ulønte sekretær har han også vært hele tida. Etter at arbeidet med Brattefjell-Vindeggen kom igang, vart det et utvalg på 4,

Halvor foran "sitt" dalføre i Åmotsdal i Seljord. Telemarkskommunen Seljord dekker et totalareal på 711 km2 med 44% over barskogsgrensa, 32% produktiv skog, 6% trebevokst impediment, 4% myr og 14% (100700 da) under "skoggrensa", herav dyrka, overflatedyrka og jord egna til jordbruksformål 14.300 da. FOTO: JON J. MELI

med en fra viltnemnda i hver kommune som fikk å gjøre med dette arbeidet. Halvor synes det var ei rik tid! Han følte personlig ansvar for å gjøre seg kjent med stammen i området. Arbeidet var helt nytt, men det vart etablert et nært og godt samarbeide med viltkonsulent Lyngstad og organiseringene av sameiene ga kontakt med DVF og villreinens talsmann der dengang, var Peik Bendixen. Halvor berømmer god kontakt med og god hjelp av Terje Skogland.

Halvor har også vært oppsynsleder i alle år og følgelig hatt nær kontakt med jaktutøvelsa. Kalvetellinger og totaltellinger har også ligget under Halvors ansvar. Brattefjell-Vindeggen har hatt en god sekretær til hjelp for Halvor, tinndølen Sigmund Holte. Sigmund er det som har dratt til fjells seinhøstes for å telle opp strukturen i stammen (Sigmund har tidligere skrevet i Villreinen om en slik strukturtellingstur). Halvor innrømmer at han har brukt mye tid på Brattefjell-Vindeggenreinen, men at også denne tida har vært av de mest givne for ei natursjel som Halvor er.

Skrev brev til Fylkesmannen

Levebrødet til Halvor har kommet fra Postverket, før med postkontor i eget hus sammen med kona Kari, men nå er dette nedlagt og de er postkjørere ut fra Flatdal postkontor.

På fallrepet av sin tid i offentlig viltforvaltning, og vesentlig på grunn av at han så at viltets leveområder stadig vart mer pressa, skrev han et brev til Fylkesmannen i Telemark med kopi til sin egen kommune og gjorde dem oppmerksom på hva som var iferd med å skje.

Brevet kom mange for øre og innholdet fenget og vart tatt opp i et bredt fora, til og med NRK hadde en lengere samtale med Halvor. Dette brevet tar vi med et annet sted i bladet.

Halvor´s siste hjertesukk før jeg forlater han; leveområda til villreinen er i fare, her må folks øyne åpnes, og vi har en forpliktelse på oss til å ta vare på villreinen - som den kulturskatten den er!

Tilslutt; la meg bruke to andre vers i det 12 vers lange diktet Halvor hadde i Villreinen 1989, om "Simlemor":

Å stakkars simle-mori
ho streva dagen lang,
det var så vondt å sjå det
og ikkje hjelpa kan.
Langt ut på ettermiddag
eg frå ho måtte gå,
ei bøn så stille sende
- må ho forløysing få.

Mens månen stille lyser
inn over fjell og skar,
låg simlemor der kjempa
det no mot slutten bar.
Eit sløva blikk ho sende
ut i den stille natt,
og livet sakte slokna
- ho døydde for sin skatt.

JAKTA 1991

GLIMT FRA OPPSYNSRAPPORTER FRA NOEN AV VILLREINOMRÅDENE

AV JON J. MELI

Sølnkletten

Fra årsberetninga til Sølnkletten ser vi at det er 6 som har utøvd oppsynstjeneste i 1991 og at de var ute i 100 dager og at 122 jegere ble kontrollert. I følge rapportene er det svært lite å utsette på årets jaktutøvelse. Oppsynet kosta området ca. 25 000 kr.

Forelhogna

Oppsynet her administreres av villreinutvalget og ledes av oppsynsleder Jon K. Skogåstrø. Fra sammendragsrapporten ser vi at 15 mann har hatt begrenset politimyndighet og de har vært ute i 137 dager. Villreinområdet hadde sist høsten ei kvote på 899 dyr og felte 736 dyr.

Jaktutøvelsen var meget god i 1991 og skadeskytingsprosenten kom ned i 2.3. Forøvrig vart det rapportert om 6 feilskytinger og anmeldelsene fordeler seg med 3 grensekrenkelser, 3 feilskytinger av dyr og 1 feil dyr/skyting mot flokk.

Sambandet med Walkie Talkie har ikke vært tilfredsstillende og villreinområdet vil fra 1992 gå over på sikringsradioen med egen innlagt frekvens for oppsynet. Oppsynet hadde orienteringsmøte før jakt og oppsummeringsmøte etter jaktslutt.

Forelhognaoppsynet har en kostnadsramme på ca 60 000 kr.

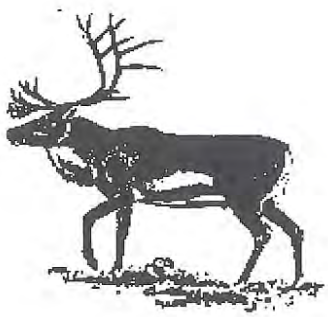

Aurlandsskjønnet - jaktskjønn etter kraftutbygging i Nordfjella

AV FJELLOPPSYNSMANN HARALD SKJERDAL

Den delen av Aurlandsskjønnet som omfattar permanente skader på villreinjakt etter kraftutbygginga nådde ei førebels avslutning i 1991 ved avheimlinga av skjønnet i Indre Sogn heradsrett. Utbyggjaren Oslo Energi (tidlegare Oslo Lysverker) er saksøkar. Dei saksøkte er hovudsakeleg grunneigarar og fjellstyre i Aurland, men og nokre område i Hol er med.

Sjølv om skjønnsavgjerda vart anka til overskjønn av Oslo Energi, kan det vera av interesse å oppsummera hovudpunkta frå rettsboka og frå dei viltsakkunnige sine rapportar.

Dei saksøkte partane vart tilkjende erstatningar ut frå at skjønnsretten anslo jakttapet som følgje av utbygginga til 90 dyr pr. år for dei berørte områda. I spørsmålet om kjøtprisen eller prisen på jaktkort skulle leggjast til grunn for erstatningane kom skjønnsretten til at dei saksøkte hadde krav på den høgste prisen som kunne oppnåast, og at marknadsprisen på fellingsløyva vil liggja over kjøtprisen. Retten baserte seg på ein gjennomsnittleg kortpris på kr. 2000 for åra 1984-91, og kr. 2500 pr. fellingsløyve etter 1991.

Samla vart dei saksøkte tilkjende ein eingongserstatning på kr 1.440.000 for perioden 1984-91, og årlege erstatningar på kr 225.000 etter 1991. Til alle erstatningssummar kjem eit tillegg på 25 %.

Eit viktig tiltakskrav vart fremja av Aurland fjellstyre; at utbyggjaren måtte påleggjast å fylla ut ein kunstig overgang for rein over Kongshellersundet, der det før utbygginga gjekk eit viktig reinstrekk. Dette kravet fekk ikkje gjennomslag. Skjønnsretten fann det usikkert om den positive effekten av ein slik overgang ville forsvara kostnaden (2,8 mill.).

Viltsakkunnige i skjønnet var viltforvaltar Arne Gabrielsen og forskar Eldar Gaare. Av deira konklusjonar kan nemnast at Aurland sin andel av den samla fellinga i Nordfjella har gått ned frå 38 % i perioden 1945-1969 til 25 % i perioden 1970—1990. Ut frå den stammestorleiken som vil gje maksimal vedvarande avkastning - ca. 4000 vinterdyr og 1200 dyr i årleg jaktuttak - berekna dei viltsakkunnige det potensielle årlege tapet i jaktuttak i Aurland til 125 dyr. Denne nedgangen vart ikkje berre tilskriven kraftutbygginga. Auka turisme og trafikken på Rv. 50 mellom Aurland og Hol kan og ha verka negativt inn. Tre typar av skader vart av dei viltsakkunnige vurdert som erstatningsverdige:

a) Varig bortfall av beiteareal ved teknisk øydelegging.

b) Bortfall av teljande areal ved kvotefastsetjing (neddemming).

c) Barriereeffekt med heilt eller delvis hindring av trekk. Det vart peikt på at skader under pkt. a) var av ein art som hadde innverknad for alle grunneigarar i villreinområdet, då reduserte beiteareal gjev grunnlag for ein mindre villreinbestand. Villreinutvalet, som ein skulle tru var naturleg å trekkja inn i denne samanhengen, var ikkje part i skjønnet.

Ut frå dei erstatningane som skjønnsretten tilkjende må ein slutta at barriereeffekten, det at område vert liggjande reinstome i le av reguleringsmagasin, har vorte tillagt mest vekt. •

Nyhellermagasinet på 20 km² er det største reguleringsmagasinet i Aurlandsfjella.
FOTO: P.O. BREIFJELL

Jakt -og fiskeoppsynsmann Tore J. Haugen i Skjåk har store fjellvidder å farte over.

Skjåk

SØR-OMRÅDE

TEKST OG FOTO: JON J. MELI

Skjåk kommune, som ligger øverst i Ottadalføret i Oppland fylke og i overgangen fra Østlandet til Vestlandet, er àv de store fjellkommunene, både i sitt eget fylke og landsmålestokk. Skjåk har en fantastisk fjellverden; hele 1825 km² villreinterreng av et samlet flateinnhold i kommunen på 2154 km², og bygda strekker seg fra Ottavassdraget nede på 360 m høyde til bredekte topper på over 2000 m. Fra korndyrking nede i bygda, oppover de bratte liene og inn på steinflyene i høgfjellet, er det en utrolig variasjonsbredde i vekstvilkåra for viltet. Men bygda ligger i ei nedbørfattig sone, slik at uttørringa kan være ekstrem utover vekstsesongen. Men i fjella overrisles mye av villreinens beitetrakter av smeltevann, slik at den har friske og næringsrike beiter hele sommeren.

Skjåk og villreinterreng

Skjåk har villreinterreng i to villreinområder; Ottadalen Nord og Ottadalen Sør, men begge områdene har felles administrasjon (Villreinutvalget Ottadalsområdet) og hele området omtales da som Ottadalsområdet.

I Nordområdet har Skjåk 801400 da, dvs. en prosentandel på 25. I Sørområdet (vest for Ottavassdraget) har bygda hele 68% av totalarealet på 1.510.000 da! Dermed har Skjåkbygda eget areal som overstiger arealstørrelsen i flere sjølstendige villreinområder. Til sammenligning kan nevnes at Forelhognaområdet som ligger innenfor to fylker og 6 kommuner, har 1765 km² til fordeling på disse, mens Skjåk aleine som sagt har 1825 km²!

Skjåk skiller seg også vesentlig ut fra andre bygder i eierforhold av villreinarealet. Som regel er kommunene og bygdene delt opp i mange rettighetshaverorganisasjoner, men i denne bygda finner vi bare en rettighetshaver; Skjåk Almenning. Riktignok har kommunen et areal på 9000 da inne ved Grotli, men dette arealet inngår i kvoteberegning og jaktutøvelse i den store Skjåk-Almenningen.

Skjåk almenning

Som allerede skrevet, er Skjåk Almenning eier av nesten alt høgfjell i kommunen og dessuten ligger også det meste av skogen innenfor Almenningsgrensene!

På enevoldskongens tid vart arealene betrakta som Kongens eiendom, men kom etter hvert i salg og etter flere handler, var kjøpesummen i 1737 kommet ned i 475 riksdaler. I 1798 var Almenningen pånytt på salg, men da slo bøndene i Skjåk seg sammen og kjøpte eiendommen. Etter den tid har det vært Skjåk Bygdealmenning med 208 eiere idag.

Eierne har valgt et almenningsstyre på 7 medlemmer og de forvalter all virksomhet innenfor Skjåk Almenning, også jakta.

I Tundradalen går vegen inn til setrene, hvor ei geiteseter er i drift. Tufter etter gammel setring finnes også.

Villreinjakta innenfor almeningen
Nettopp pga. at Skjåk opptrer som en rettighetshaver, kan de vise til gjennomgående høge fellingsprosenter. Fra den offisielle jaktstatistikk hitsetter vi følgende tall:

År	Tildelt	Felt	%
1991	706	606	86
1990	679	571	84
1989	581	404	70
1988	486	429	88
1987	453	320	71
1986	463	399	86
1985	428	378	88
1984	343	308	90
1983	486	400	82
1982	514	435	85
1981	476	425	89

Disse talla refererer seg til både Nord-området og Sør-området. Innenfor kommunen er det ca 250-280 villreinjegere og disse er garantert jaktkort. Enkelte jegere kan også få to dyr, f.eks. to kalver eller simle og kalv. Resten av villreinjakta selges til utenbygds jegere og det blir som vi ser, et betydelig antall kort disponible til disse jegerne.

Med over 700 fellingstillatelser i 1991 og 300 kort til bygdajegere, blir det 400 til fordeling for utenbygds. I 1991 var det 2000 søknader og fordelinga foregår ved dataloddtrekning, så her har alle like god sjanse, hvis de ikke tidligere har forbrutt seg mot jaktlovsreglene og dermed kommet inn under "utelatelse" fra villreinjakta!

Søknadsfristen er som regel satt til 1. juni og søknaden sendes til Skjåk Almenning, 2692 Bismo. Alle søkere blir tilskrevet om utfallet av søknaden. Kortprisen for utenbygds i 1991 lå på kr 2.400.- for fritt dyr, bukk under 55 kg kr 1.600.-, simle/ungdyr inntil 45 kg kr 1.300.- og kalv 600 kr.

Sør-området
For en villreinjeger som vil prøve seg på de bratte liene og store steinflyene og virkelig føle seg i villreinens rike, vil han komme nærmest disse kriteriene når han får jakte i Sør-området.

Sjøl om Skjåk har en fantastisk fjellverden også i sitt nordområde ved f.eks. Torsvatnet, er utsynet enda mere imponerende mot Tverrådalskyrkja der Vestlandsfylket Sogn og Fjordane møter Skjåk, eller dreie synet mere nordover mot Lodalskåpa! Søområdet kan kreve atskillig gåing under jakta og børene må en være forberedt til å bære over mye vanskelig terreng, steinurer og bratte.

I Sør-området er det i dag ca 800 vinterdyr og sist høsten var det en kvote på 312 dyr og 85% av disse vart tatt ut. En har prøvd å holde stammen nede på et forholdsvis lågt tall og dermed skapt optimale forhold for dyra som er der. Av den grunn er minstearealet såpass høgt som 4.300 da. (1991).

I Sør-området er det foruten Skjåk, Stryn statsallmenning, Luster austre statsallmenning, Mjølverdal og Fåberg sameige (Luster) og Jostedal statsallmenning (Luster) som har arealer. I dette området jaktes det felles allerede fra første jaktdag. De fleste jegere jakter i Skjåkområdet. I Sør-området er det sjanser for å felle den helt store gevirbukken og så seint som i 1990 felte Harald Starheim, Valldal, et prakteksemplar med 1.030 i poengverdi.

Aller lengst inne i Tundradalen troner Tverrådalskyrkja med sine 1940 m og på toppen av denne går grensa mellom Sogn og Fjordane fylke og Skjåk kommune i Oppland.

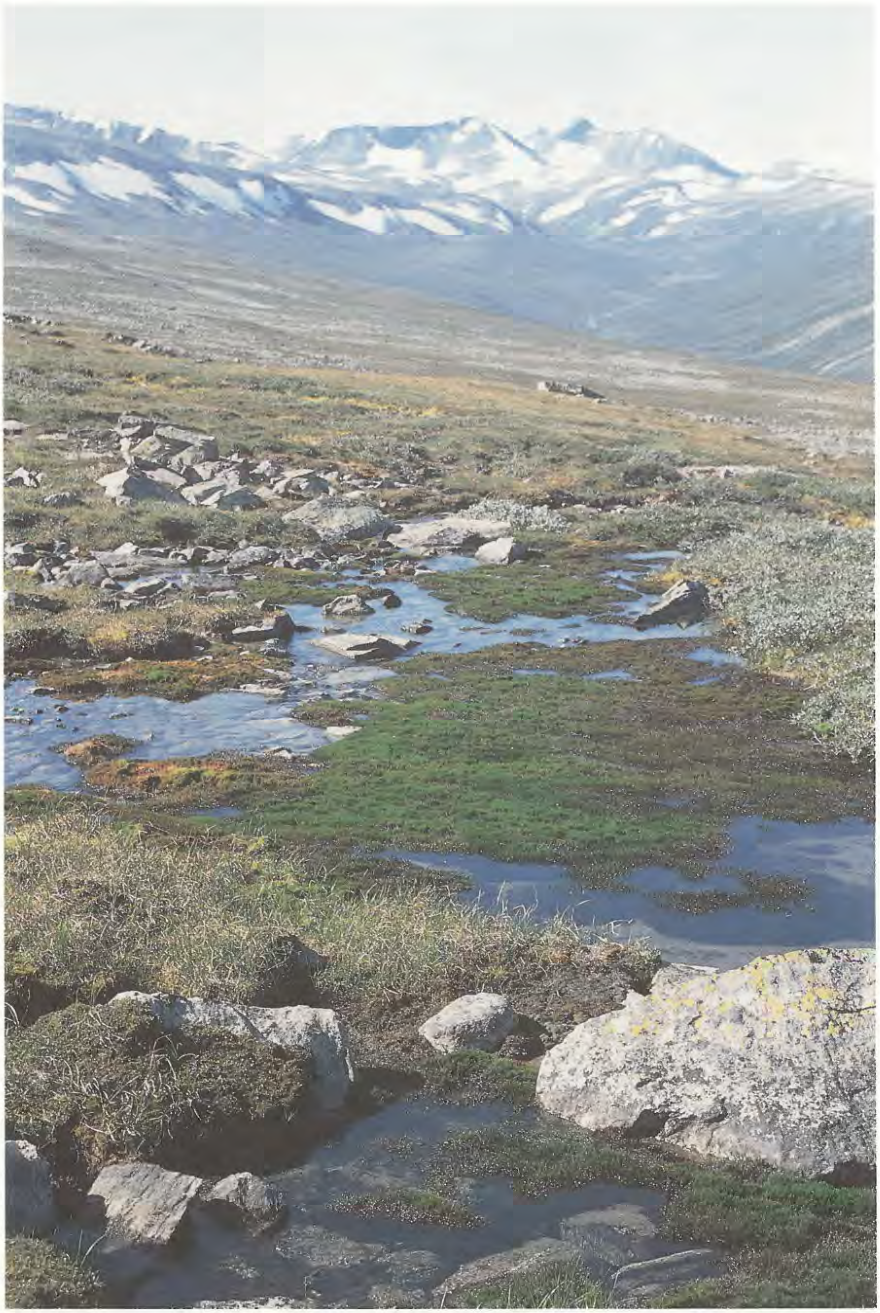

Nordfjella

VILLREIN-FORVALTNING NO OG I FRAMTIDA

TEKST OG FOTO: ODD INGE HAGEN

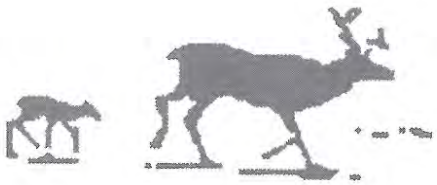

Forfatteren til venstre med felt bukk, og jaktkameraten Olav Bjørn.

Data for villreinområdet:

Geografisk beliggenhet: I hjerta av Sør-Norge, fylkene Buskerud og Sogn og Fjordane i kommunene Hemsedal, Ål, Hol, Aurland og Lærdal

Villreinområdets høgd over havet: 1.000 - 1.800 m.

Samla areal: 2.850.682 da.
Villreinareal Aurland: 804,212 da.
Villreinareal Hol: 796,300 da.
Villreinareal Hemsedal: 120,000 da.
Villreinareal Lærdal: 619,450 da.
Villreinareal Ål: 510,720 da.
Dagens antatte villreinbestand: 2.500 vinterdyr.
Potensiell snitt bæreflate : 4.000 vinterdyr.
Statistisk usikkerheitsintervall: 3.000 - 5.000 vinterdyr.
Antall vinterdyr i forhold til areal: 0,88 dyr/km2.
Ved max avkastning 1,5 dyr/km2: 4.275 vinterdyr.
Anbefalt villreinbestand: 2.000 vinterdyr i flg. Beiterapport av 1986 av Eldar Gaare (DN - NINA).

Struktur og avskyting dei siste 10 åra

Strukturen i villreinpopulasjonen i Nordfjella er i flg. strukturtelling av 20. - 21.10.1990, 38,16% handyr og 61,84% ho-dyr. Snittet i avkastningsmaterialet dei siste 10 åra (1981-90) er 53,22% han-dyr og 46,78% ho-dyr.

Forholdet mellom han/ho i uttak ved jakt og han/ho forholdet i den levande villreinstamma forklarar den forholdsvise låge andelen av bukk 3 1/2+ (10,6% 1990).

Dette forklarer også predasjonseffekten på største dyra i dei andre årsklassane, med låg slaktevekt og liten variasjon i kroppsstørrelse.

Strukturteljinga frå 1982 og fram til 1990 fortel at strukturen i han/ho forholdet og alderssammensetning ikkje er vesentlig forbedra i løpet av 1980 åra.

Dette er resultatet av jegerseleksjon og manglande differensiering i jaktkort-tildeling. Her ser ein også ringvirkningane av den låge andelen av bukk 3 1/2+, og den jegerseleksjon på største dyra ut frå slaktevekter i dei andre årsklassane.

Med eit han/ho uttak på opptil 58/42% av ei levande villreinstamme med eit han/ho forhold på 38/62% er den vonde sirkel slutta. Dette forholdet burde vera omvendt, med eit uttak tilnerma 40/60% han/ho.

Dette kunne på sikt styrka bukk 5,5 + opp mot 15 - 18%, og stimulera til tidleg brunst/kalving som i utgangspunktet gir ei velkondisjonert villreinstamme.

Styrking av bukkeandelen vil også resultera i auka utnytting av gode beiter i utkantområda.

For tidlig kalving i eit villreinområde kan også ha ugunstige konsekvensar vist ikkje dei klimatiske forhold, som ver- og snø og ikkje minst gode tidlige beiteforhold ligg til rette for det.

Villreinen tilpassar seg forholdet brunst/kalving etter dei gitte forhold i området (evolusjonsprosessen).

Nordfjella har slike gunstige klimatiske og beitemessige forhold nord mot Lærdalsdalføret og Sognefjorden. Kalvingsområdet dei siste 10-15 åra er stadigt trekt lenger nord-vest mot gode tidlige sør-austvente vårbeiter. Trenden er gunstig også for ein tidligare kalving, dei siste åra frå 05.-15. mai.

Forvaltningsmodell anno år 2000
Forvaltningspolitikk:

Forskning
Målsetning
Plan
Vinterstamme/drektighetsteljing
Kvote
Jaktutøvelse
Strukturteljing
Analyse
Justering

Dette er nøkkelord for år 2000s forvaltningspolitikk.

Skal modellen lukkast må det nytenkning til.

Innleiing
Dagens fellingskvote er eit stipulert tall som villreinutvala foreslår utfrå struktur og vinterstamme. Villreinnemnda stadfester/stadfester ikkje denne og fattar vedtak om fellingskvoten. Fellingsprosenten er eit statistisk uttrykk som fortel om antall dyr som er felt i forhold til stipulert kvote.

Denne fellings-prosenten fortel i grunnen lite, og er ikkje eit alfa og omega for villrein-forvaltningen.

At fellings-prosenten skal haldast høg og stabil er ingen garanti for at fellingen i han/ho forholdet og dei forskjellige aldersklassane går etter driftsplan.

Modell anno år 2000
År 2000´s forvaltnings-modell må byggja på forskning. Det må i dei respektive organ vedtakast ei målsetning utfrå områdets forutsetningar, geografi, beiteforhold, nedbør og miljø.

Ut frå dette set ein opp forvaltningsplan for 5 år.. Denne planen må differensiera kontrollkorta på ein ny måte slik at overraskelser i avskytningen kan eliminerast til eit minimum. Utfrå resultata frå jakt vert dataene analysert og justert. Forvaltnings-modellen må byggja på ein fellings-prosent av vinterstamma, der strukturen i fellingsresultatet refererar seg til differensieringa på kontrollkorta. Dette forutset at all strukturtelling vert inndelt i forhold til den aktuelle kortdifferensiering med f.eks. bukk 3 1/2+, bukk 55 kg (kluftbukk 2 1/2 år), simle 2 1/2+, ungdyr 1 1/2, og kalv.

På bukkekort kan det kun fellast bukk 3 1/2+, på bukk 55 kg, eller 2 1/2 år kan kun denne type dyr fellast. På simlekort kan kun simler 2 1/2+ fellast.

På ungdyrkorta 1 1/2 år og kalvekorta kan det fellast både han og ho-dyr. Dette set større krav og opplæring/informasjon til jaktutøvelsen, og større krav til forvaltninga med kurs og informasjon.

I praktisk villreinjakt er det uråd å skilja mellom han/ho for ungdyr 1 1/2 og kalv.

Dagens kontrollkort med frie dyr og simle/ungdyr 1 1/2 år må bytast ut og erstatast etter forannemde kategoriar. Dette også utfrå den uvisse fellingen i han/ho forholdet for disse jaktkort-kategoriane. I dagens system kan det fellast for "frie dyr" alt frå eldre bukk til bukkekalv, simle og simlekalv. For simle/ungdyr er det like håplaust med felling frå simle, ungdyr han/ho til kalv han/ho.

For å få elimenera også den sjansebetona avskytninga for ungdyr 1 1/2 og kalv i han/ho forholdet må det her nyttast gjennomsnitt felling utfrå statestikk.

Etter statestikk dei 10 siste åra er snittet i avskytningsmaterialet i Nordfjella for ungdyr 1 1/2 han/ho 62/38 %, og for kalv 56/44 %. Her ser ein jegerseleksjon som må takast statistisk hensyn til i modellen.

Villrein-størrelse
Den uheldige faktoren er predasjonseffekten som påvirker uttrykket for kroppsstørrelsen, som dermed medfører ein minking og nedsett variasjon i middelvektene. Seleksjonen mot store dyr medfører nedsett gjennomsnittsvekt på overlevande, og nedsett fennotypisk variasjon i kroppsstørrelse. Dette er vurdert å ha evolusjonsmessige konsekvensar for kjønnsmodning og reproduksjon. (i. h. t. Skogland).

Korleis kan ein løysa jegerseleksjon på dei største dyra i aldersklassane kan verta ein delikat diskusjon.

Konklusjon
Utfrå ei strukturtelling m/aldersammensetning, ei vinterstammetelling, drektigheitsteljing, ein fellingsprosent utfrå vinterstamma, og bruk av statestikk for ungdyr 1 1/2 og kalv i avskytningsmaterialet vil ein få ein informasjonsmengde til å bruka direkte i ein datamodell for villreinforvaltning.

Ved å justere for inn/ut-vandring, dødeligheit, sjukdom og dyr tatt av ras mm. vil ein med stor nøyaktigheit praktisk/teoretisk forutsei områdets reproduksjon og neste års fellingskvote, etter alder og kjønn.

Villreinsstamma kan dermed haldast stabil i antall, eller styrast målvist mot ønsket antall, alder og kjønn. Dette i samsvar med næringsgrunnlaget for å gi vedvarande opptimal avkastning. Dermed kan overraskelsar eliminerast til eit minimum i forhold til dagens for-

Bubottbu med Bubottnosi i bakgrunnen.

På den ytterste kant med Lærdals-dalføret 1200 m nedunder.

valtningspraksis. Det er ikke "up to date" å fordela fellingskvoten etter ein rate på 20 % frie dyr, 50 % simle/ungdyr og 30 % kalv.

Tida er inne for å gå bort frå kortdifferensiering med "Fritt dyr", "Simle/Ungdyr 1 1/2" og "Årskalv". Det er ingen praktiske problem med ei omlegging av kontrollkort, eller med ein jaktutøvelse.

Korleis i all verda skal ein kunna styra ei akseptabel tidsmessig sammensetning etter ein slik forelda metode??

Kvoteforslag

Utfrå beite-forskning, vinterstamme, struktur, alderssammensetning, nedbør, klima, høgde over havet, miljøpåvirkning og geografi vil ein kvote for Nordfjella sjå slik ut:

Antatt vinterstamme 2.500 dyr. Struktur av okt. 1990 med forventa kalvetilvekst på 24 % og 0-vekst.

Fellingskvoten vert dermed 1.200 dyr, som fordelar seg slik tabell II visar.

Dette gir eit han/ho forhold på 44,25/55,75 %, og ein antatt jevn beskatning i alderssammensetningen i villreinstamma. Dette vil styrka bukkeandelen for bukk 55 kg og bukk 3 1/2+. Vert kalvetilveksten 30 % av vinterstamma må fellingskvoten oppjusterast til 1.500 dyr for å få 0-vekst etter samme forutsetning. Den ideelle fellingskvote ligg frå 1.200-1.500 dyr.

Ein vil anta at kalvetilveksten for Nordfjella ligg på eit snitt på 25 % +/- 5 % alt etter svingningane i drektigheit og kalvingsforhold.

Det vil sei at etter tabell II og forventa felling på 600 dyr kan vinterstamma auka med frå 0 - 150 dyr pr. år.

Er det eksakte vinterstammetalet høgre enn 2.500 dyr vil dette resultera i ein meirvekst med 24 % av auka simleandel, som svekkar beita ytterligare.

Å setja ein fellingskvote under 1.200 dyr er eit klart signal om å auka villreinstamma, noko beiterapporten til Eldar Gaare av 1986 sterkt frarår.

Frå 1985 - 1990 er det felt 542 dyr i snitt under jakt. Dette er 21,68 %. d.v.s at Nordfjella har ein svært låg kalvetilvekst i forhold til storleik på vinterstamma, som offisielt har vore på 2.500 vinterdyr dei siste 5-6 åra. Eller sagt på ein annan måte, at vinterstamma i Nordfjella pr. i dag sansynligvis er på nærmare 3.000 vinterdyr enn antatt 2.500. Altså ein akkumulert auke på 500 dyr på 5-6 år.

Til ettertanke

Forslaget med ein kvote for 1991 med 1.050 dyr, som er 42 % av vinterstamma. (som ein kurositet kan ein nemna at Forelhogna har ein kvote for 1991 på 56,18 % av vinterstamma). Når ein veit at fellingssnittet ligg på 542 dyr er kvoten satt ekstremt lågt. Dette er langt under kalvetilgangen for ei vinterstamme på nærmare 3.000 vinterdyr.

Det er lite som pr. i dag tilseier ei felling i Nordfjella på meir enn 542 +/- 10 dyr. Det einaste "positive" moment er at ein større kvote kan fellast i Lærdal ved jaktavtalar og påskriving av kort.

Det kan verta ein heit diskusjon om ein skal tillata påskriving og jaktavtalar som klart disfavoriserar bygdas eigne jegrar. Dette ut frå små kvotar i dei områda reinen virkeleg beitar og held til sommar som vinter.

Her må ein ulik nøkkel for bakgrunnsareal diskuterast. Eller snitt fellingsprosent for dei siste tre åra, felt i kvar einskild kommune. Dette vil også resultera i ein meir effektiv jakt. At enkelte kommunar skal fyrst hausta av sin masseturisme/-kraftutbygging, og så få full kvote for sine turistområder/utbyggingsområder der det ikkje er levelige forhold for rein er uholdbar fordeling. Områda i Lærdal ut mot Hånosi, Grønefjell og vidare ut mot Bleia er dei siste store utkantreservane Nordfjella har. Lærdal kan ikkje i lengden vera garantist for ein praksis der utenbygds jegrar skal kunne hausta nesten uten gjenytelser. Kva skjer den dagen beita i sentrale områder i Lærdal vert totalt nedbeita? Får jegrane i Lærdal då samme betingelsane i sine nabokommunar, som er gitt i Lærdal og i serdelesheit i Lærdal austre statsalmenning?!!

Innen Lærdal kommune må det opprettast eit utvida samarbeid dei siste 10-14 dagane av jakta, for å styrka den låge totalfellingen. Det er også fortsatt 30 % å hauste av Lærdal sin fellingskvote, men då nyttar det ikkje å setja kvotar slik som siste åra.

Nordfjellas begrensning ligg i den store høgde over havet, der Vestlandsklima, nedbør og vanskelig tilgang til utkantområdene vanskeliggjer ein meir effektiv jakt.

Med fjellsider som går mest vertikalt opp frå nullpunktet til 1.200 m.o.h. er det ikkje merkelig at jegrane samlast rundt dei anleggsvegane som er tilgjengelige i området.

Då ein også veit at villreinen ut i jakta samlar seg i store flokkar og trekker ut i endefjella og vert ståande der i vekesvis. Ja, då vert også

avskytinga der etter.

Det er normalt at villreinen trekker mot roligare utkantområder for å beskytta seg. Denne åtferda er nedarva instinkt for å føra arten vidare.

Sluttord

I dagens villreinforvaltning vert det etterstreba ein høg fellingsprosent i relasjon til ein stipulert kvote.

Det avgjerande er antall felte dyr etter han/ho forholdet og aldersammensetning, utfrå vinterstamme og beitegrunnlag. Ein kan få fellings-prosenten til 100 % ved å stipulera fellingskvoten til eit lite antall dyr, men dette er ikkje foreinleg med hovedmålsetningen i villreinforvaltningen. Det er heller ikkje foreinleg med målsettningen for å oppretthalda og forvalta ei livskraftig optimal villreinstamme utfrå beiter, område og miljø. Ein må berre sjå i augo at klimatiske forhold, høgd over havet, sommar og vinterbeitas kvalitet/kvantitet, stress m.m. er alle element som påvirkar kondisjonen og re-produksjonen i våre villreinstammer.

Her er det ikkje snakk om einkeltfenomen men summen av ein rekke negative og positive moment som innvirkar på om villreinen har god eller dårlig kondisjon.

Det som er god latin i eit område skal ikkje ukritisk takast som god latin i eit anna område. Så einkel er ikkje vår kompliserte natur.

PS.

Disse betraktningane er skrivne i juni 1991, etter at villreinkvoten for Nordfjella var bestemd.

No i oktober veit ein fellingsresultatet som er 554 dyr. Dette er 22,16 % av antatt vinterstamme eller 48,5 % av stipulert kvote. Av disse 554 felte dyra er 227 dyr felt i Lærdal, pluss 58 dyr felt på jaktavtalar og påskriving. Dette er 51,44 % av total felling i Nordfjella. Altså er 51,44 % av dei felte dyra skotne i Lærdal som har eit areal på 21,73 % av Nordfjellas totalareal.

Litteratur:

Terje Skogland, DN-NINA Forskningsresultater i VILLREINEN 1987, 1988, 1989 og 1990. Rapport om kjeveinnsamling i Hallingskarve (Nordfjella) 1981

Eldar Gaare, DN-NINA Beiterapport av 1986 NordfjellaOlav Hjeljord, Viltbiologi 1980, Villreinen 1990

Eigil Reimers, Storviltet 1981, Villreinens Verden 1989, Villreinen 1988, 1989, 1990.

Statistisk Sentralbyrå, Fellingsstatistikkar.

På vandring mot Nord.

JAKTA 1991

GLIMT FRA OPPSYNSRAPPORTER FRA NOEN AV VILLREINOMRÅDENE

AV JON J. MELI

Snøhetta

Fjelloppsynsmann Egil Soglo har utarbeidet en oversiktlig rapport etter 1991-jakta i Snøhettaområdet, som hadde ei tildeling på 736 dyr og felte (47.7%): 351 dyr. Oppsynet hadde 191 feltdager med 438 kontroller. Av uregelmessigheter oppsynet registrerte i 1991 nevnes; 17 observasjoner av skadde dyr (4.8%), 27 forhold ved kort, 1 forhold med våpen og 1 ved jaktutøvelse. 12 forhold er innrapportert, mens 10 stk er anmeldt.

Kostnadene for oppsynstjenesten varierer mye fra kommune til kommune (Rauma, Nesset, Sunndal, Oppdal, Dovre og Lesja) og ligger på kr 100,- til 350,- pr. fellingsløyve. Snøhetta prøvde en ny korttype under høstens jakt; kluftbukk, hvor kriteriene for denne er: Inntil 2 takker i krona på hver gevirstang (kluft). Takker under 5 cm teller ikke.

Opplegget med denne korttypen har gått bra i enkelte kommuner, men det er også reist betenkninger om systemet kompliserer jakta for jegerne. Oppsynsinnsats og uregelmessigheter viser ingen store variasjoner fra tidligere år.

Brattefjell-Vindeggen

Oppsynsleder Halvor G. Dyrland hadde 2 oppsynsmenn i sin tjeneste og disse var ute i 50 dager og kontrollerte 69 jegere. Villreinområdet hadde ei kvote på 135 dyr, mens 71 av disse vart felt. Det synes som jakta har gått bra for seg, bare 2 jegere er rapportert til politiet for brudd på lover og forskrifter.

OVERVÅKINGSPROGRAM FOR HJORTEVILTBESTANDER

Kalvetellinger og strukturtellinger av villreinbestander i 1991

AV TERJE SKOGLAND OG PER JORDHØY, NINA

Dette er første sesong i det nystartede overvåkingsprogram for hjortevilt. Programmets villrein-del er en fortsettelse av NINA-prosjektet "Villreinens tilpasning til naturgrunnlaget" (Skogland 1991). Programmets villrein-del som omhandles her er finansiert av DN og NINA i felleskap.

Programmet omfatter følgende villreinområder; *Setesdal-Ryfylke, Hardangervidda, Rondane N-M-S, Snøhetta, Knutshø, Forelhogna og Reindalen, Svalbard.* Disse stammene er valgt fordi de representerer bredden i miljøfaktorer (beite-klima etc) som villrein er underlagt innen sitt norske utbredelsesområde.

Stammene vil bli fulgt med årlige kalvetellinger og strukturtellinger, og totaltelling etter egnet metodikk. Snøhetta-stammen inngår i det høgfjellsøkologiske forskningsprojektet, og Rondane i Forurensningsøkologiprosjektet på villrein, begge ved NINA. I de fleste områder skjer feltarbeid i nært samarbeid med lokale personer, basert på det kontaktnett som allerede eksisterer. For de inkluderte stammene har NINA tidsserier på tilsvarende undersøkelser etter samme metodikk for de siste 9-18 år.

Metodikk

Kalvetellinger for estimering av rekruttering utføres i perioden 20.6-20.7. Dette baseres på flyfotografering av fostringsflokker på det tidspunkt på sommeren da simler med kalver har samlet seg i fostringsflokker og med åringene tilbake i flokkene etter kalvings-sesongen. I løpet av vårvinteren skiller oftest bukkeåringene lag med mødrene og begynner å assosiere seg med voksne bukker i bukkeflokker. En serie med kontrolltellinger av fostringsflokker fra bakken om sommeren, spesielt på Hardangervidda, sammenstilt med resultatet fra flybilder, har vist at oftest er det få eller ingen ett-års bukker i fostringsflokkene, mens ett års simlene følger dem. Tellingen er basert på stikkprøveutvalg (Skogland 1985). Sammensetningen i flokkene telles opp fra dias i en Leitz lysboks.

Fordelingen av kalv pr simle ≥ ett år i fostringsflokkene gir et statistisk representativt utvalg av levende kalv/100 simle basert på en binomial statistisk fordelingsfunksjon hvor variasjonen (standardfeilen, SF) omkring middelverdien kan beregnes basert på "endring-i-rate" metodikk (Skogland 1985). Fordelingen innen flokkene gir tilstrekkelig tilfeldig utvalg til at opptellingen gir et statistisk holdbart bilde av den virkelige kalvetilvekst selv om ikke hele stammen telles. Dette er et uhyre viktig fortrinn til metoden idet det av praktiske årsaker, topografi, beiteforhold, snøforhold etc, kan være svært vanskelig å finne alle dyr i en reinstamme.

Variasjonen omkring middelverdien er en funksjon av antall opptalte dyr (Paulik og Robson 1969) slik at sikkerhetsmarginen på estimatet øker med antall opptalte dyr. Hvor mange dyr som må telles opp for å gi sikre estimat avhenger av proporsjonen av kalv pr. simle. Dess færre kalv pr. simle dess flere må telles opp. For enkelte stammer kan også fjorårskalvene skilles fra simler på størrelse og kroppsform, men kvaliteten på bildene er avgjørende for dette.

På den årstid tellingene gjennomføres kan simler og bukker 2 år og eldre lett skilles fra hverandre på gevir, størrelse og hårfellings-stadium.

Strukturtellinger utføres i brunstperioden. Årsaken til dette er at det bare er under brunst at begge kjønn er representert samlet i samme flokker. Voksne bukker vil store deler av året gå atskilt fra fostringsflokker, og i mindre grupper. Hvis ikke alle dyr i stammen telles opp vil en strukturtelling utenom brunst-tiden derfor ha større sjanse for å gi et skjevt bilde av det virkelige kjønnsforhold og alderssammensetningen i stammen.

Strukturtellinger har 3 hensikter; de skal gi et estimat på *kjønnsforholdet* og *alderssammensetningen* i stammen, og de kan gi et korrektiv til *totaltellinger.* Kjønnsforholdet er viktig å kjenne for å kunne gi prognoser om kalvetilvekst, basert på hvor mange kalver gjennomsnittssimlen føder. Det andre målet med strukturtellinger er å få oversikt over effekten av avskytning på alderssammensetning i stammen. Bukker kan under brunst aldersbestemmes på ytre karaktertrekk slik som pelstegninger, lengden på halsragg, kjønnsorganer, og gevirstørrelse. Det vanskeligste er å skille ett års bukker fra simler fordi de utseendemessig er så like, men gevirform og kjønnsorganer er sikre skilletegn. Simler kan ikke aldersbestemmes med sikkerhet etter at de er 1 1/2 år. For å standardisere metoden skiller vi mellom 3 grupper av bukker, 1-åringer, 2-åringer, og bukker 3 år og eldre. Dette korresponderer også i stor grad med korttype-inndeling i en del villreinområder. Det viktigste er at det korresponderer med dyr som det i praksis er mulig å skille utifra kjønnsmodnings-kriterier og størrelse.

Stikkprøvene fra bakketellingene gir estimat på fordelingen av aldersgrupper og kjønn i stammene basert på en binomial statistisk fordeling, som igjen gir grunnlag for vurdering av variasjon omkring middelverdiene.

Metoden for *totaltelling* av villreinstammer som benyttes idag gir ikke mulighet for å vurdere feilkilder statistisk. Om tellingen vurderes som "god" eller "dårlig" avhenger

av tellemannskapets skjønn. I enkelte villreinområder, slik som f.eks Setesdal-Ryfylke, finnes det ikke metodikk for totaltelling av stammen til en overkommelig pris. Dette skyldes det ekstremt ulendte terrenget, stor snødekning hele sommeren og bukkenes spredte utbredelse. Det samme gjelder de villreinstammer som store deler av året beiter i skog, f.eks Sølenkletten.

I det hele tatt er *flokkstørrelser* (sesongvis gruppering hos reinen), reinens *spredningsmønster*, og *terrengets beskaffenhet* i de enkelte villreinområder avgjørende for både tellemåte (sommer eller vinter) og kvaliteten på tellingene.

Med regelmessige kalvetellinger og strukturtellinger, har en hele tiden mulighet for å fange opp uregelmessigheter i antall dyr i stammen pga. underestimering i totaltellinger, fordi kalve/strukturtellinger gir grunnlag for å beregne tilveksten fra år til år når en også kjenner avskytningsresultatet.

Kalvetilvekst.
Tabell 1. Kalvetilvekst 1991 i villreinstammer i overvåkings-programmet.

Område	Dato	A.f.	TOT	G.f	S	Kalv	Bukk	K/100±SF
Forelhogna	0307	26	1312	50	709	455	148	64.8 ± 2,6
Knutshø	0307	2	758	379	461	296	1	64,2 ± 3,4
Rondane Sør	0507	1	1365	1365	765	474	157	61,9 ± 2,6
Rondane Midt	0507	6	743	124	410	243	90	59,3 ± 3,5
Rondane Nord	0507	2	2071	1035	968	620	483	64.0 ± 2,1
Ottad. Nord	0807	7	1220	174	802	368	50	45,9 ± 2,8
Snøhetta Øst	0807	2	1558	750	1088	470	-	43,2 ± 2,5
--"-- Vest	0807	5	126	25	40	23	63	57,5 ± 8,6
Setesdal Ryf.	1807	28	2093	75	1535	485	73	31,6 ± 2,0
Hardangerv.	0607	24	7758	323	4226	1848	1684	43,7 ± 1,1
Reind. Sval. *	2807	118	415	4	252	43	103	20,1 ± 3,9
-"- døde dyr			101		42	33	26	

Kode: TOT = Antall talte dyr. S = Simler≥ ett år. K/100 = Antall kalv/100 simler ≥ ett år. A.f = Antall flokker. G. f. = gjennomsnittlig flokkstørrelse.

***kombinert totaltelling-kalve/strukturtelling fra bakken på det tidspunkt i årets pelsfellingssyklus da det er mulig å kjønns- og aldersbestemme svalbard-rein med sikkerhet. Døde dyr fra vinteren telles opp.**

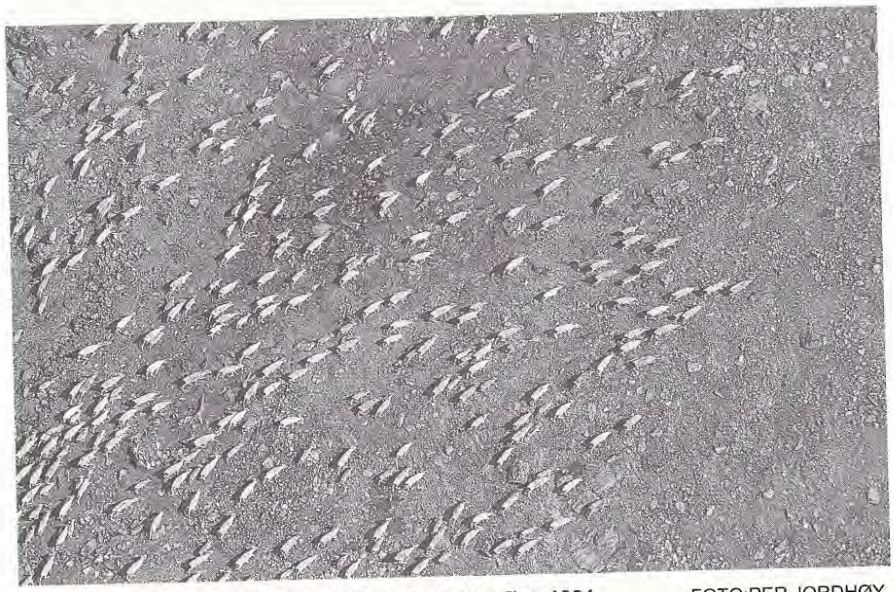

Utsnitt av fostringsflokk i Stølådalen, Snøhetta Øst, 1991. FOTO:PER JORDHØY

Gjennomføring og kommentarer
Alle tellingene oppfatter en meget høg andel av den totale simle bestand i hver enkelt stamme og vurderes derfor som representative for tilveksten i alle stammene.

Forelhogna
Flyger: Erik Haugseggen, Røros. Observatør/fotograf: Jon J. Meli, Os og Per Jordhøy, NINA.

Flokkene ble funnet spredt inne i de sentrale delene av området. Fotograferingen ble gjennomført under optimale vær- og lysforhold. I likhet med foregående års kalvetelling, gikk dyra spredt i mange småflokker, mens mønsteret i de andre områdene i regionen (Rondane, Knutshø og Snøhetta) er få og store flokker. Innslag av voksen bukk forekom i 9 av fostringsflokkene og utgjorde vel 10% av totalt antall fotograferte dyr. Antall kalv/100 simler ligger innen rammen for variasjonsbredden for kalv pr. 100 simle (57-65) som er funnet ved årlige tellinger de siste 10 år.

Knutshø
Flyger: Erik Haugseggen, Røros. Observatør/fotograf: Jon J. Meli, Os og Per Jordhøy, NINA.

2 større fostringsflokker ble funnet i traktene ved Lille Orkelhø og fotografert under tilnærmet optimale forhold. Resultatet ligger innen rammen for variasjonsbredden på midlere kalv pr. 100 simle (55-65) som er registrert i stammen med tilsvarende tellinger de siste 13 år. Kun 1 voksen bukk ble funnet i flokkene.

Rondane Søromåde
Flyger: Erik Haugseggen, Røros. Observatør/fotograf: Hans Bondal, Sollia og Per Jordhøy, NINA. (Samme mannskap i de øvrige Rondaneområdene). 1 stor flokk (tilnærmet hele bestanden - noe voksen bukk) ble funnet i traktene like sør for Møklebysjøen i Storelvdal. Klart, pent vær bidro til at fotograferingen kunne gjennomføres uten problemer i hele Rondaneregionen. Dyra i dette området har tidligere hatt for vane å være vanskelig tilgjengelige for fotografering på denne tiden av året, ettersom de går nede i skogen. De 2 siste åra har de imidlertid stått høyere opp i åpent myrlendt fjellterreng. Kalvetilveksten var omtrent identisk i 1990 og 1991. 11,5% av flokken var voksen bukk.

Rondane Midtområde
Hovedtyngden av dyra ble i år, som i fjor på tilsvarende telling, funnet i fjelltraktene vest for Storvola (2 større flokker). Kalvetilveksten ligger innen rammen for hva som er funnet siden 1988. Noen flokker med voksen bukk ble registrert i de nordvestlige deler av området (totalt ca 12% av alle observerte dyr).

Strukturtelling i Forelhogna 1991. En storbukk har kommet ned i bjørkeskogen.
FOTO: TERJE SKOGLAND

Rondane Nordområde
Som i fjor på tilsvarende telling, ble dyra - en stor fostringsflokk og en ren bukkeflokk - funnet i Haustgravhø og omegn. Kalvetilveksten ligger langt høyere enn gjennomsnittet i perioden 1986-1990 (47 Kalv pr 100 simle med variasjon fra 38-53),og er iår på nivå med kalvetilveksten i 1985 (før Tsjernobylpåvirkningen). En stor flokk med overveiende voksenbukk utgjorde vel 23% av alle registrerte dyr, dette er nesten identisk med fjorårets mønster.

Ottadalen Nordområde
Flyger: Erik Haugseggen, Røros. Observatør/fotograf: Arild Landa og Per Jordhøy, NINA. (Samme mannskap i Snøhettaområdene). Denne stammen er ikke med i overvåkingsprogrammet, men er tatt med for sammenligningens skyld. Tellingen blei gjort samme dag som Snøhetta. Bortsett fra noen småflokker i Mehø ble hovedtyngden av dyra funnet høyt oppe i fjellmassivene Løfthø og Skarvedalseggen, som følge av svært varmt vær forut for tellingen. Svært snøflekket mark gjorde det vanskelig å finne dyra, tross mye synlige sporsleper i snøen og ideelle vær- og lysforhold. Det var fortsatt stor snødekning vestover fra Lordalen, slik det har vært de siste 4 somrene. Vi registrerte i år den laveste kalvetilveksten vi har hatt siden vi startet med tellingene i denne stammen i 1985.

Snøhetta
Fløy fra Bjorli direkte til området mellom Åmotsdalen og Drivdalen, hvor dyra har hatt for vane å stå på denne tiden av året. Her fant vi en stor fostringsflokk i nordhellingen, innerst i Stølådalen og en mindre flokk litt lengre vest. Tilsammen er dette en stor del av bestanden. De funne 1240 simler ett år og eldre fra kalvetellingen 08.07.91 utgjorde 52,8% av bestanden i oktober 1990, når man kjønnsdifferensierer fjorårskalvene. Dette gir en beregnet minimum vinterstamme i 1991 på 1990 dyr. Dette er flere hundre dyr høyere enn hva totaltellingene på seinvinteren de siste par årene har vist. Tilsvarende forhold gjorde seg gjeldende i 1987 da vi også talte opp mange simler under kalvetellingen og gjorde tilsvarende beregning.

Dette tyder på at vintertellinger på seinvinteren undervurderer totalstammens størrelse i et område som Snøhetta hvor det er nedslitte vinterbeiter og reinen går spredt i mange småflokker.

Årets kalvetilvekst er høgre enn de siste 3 årene, men ligger innen rammen for årlig variasjon (27-44) funnet ved tilsvarende tellinger de siste 16 år.

Stor snødekning gjorde det vanskelig å finne alle småflokkene som har mer eller mindre sesongvist tilhold i *Vestområdet* (dvs vest for Aursjøen), tross ideelle vær- og lysforhold. Dyr ble funnet i områdene rundt Stordalen, Bronhø og Storhø.

Setesdal Ryfylkeheiene
Fly: Helikopterteneste, Kinsarvik. Lokalansvarlig for gjennomføring: Jon Haugen, Bykle og Lars Arne Bay, villreinutvalget. I Skogland's sykefravær blei fotograferingen utført lokalt. Vanligvis utføres tellingen på dias. Resultatene i 1991 er basert på opptelling fra negativ fargefilm i bildeformat 9 x 15cm. Dette gir noe dårligere kvalitet på bildene. Årets kalvetilvekst ligger på et lågt, men normalt, nivå for dette området hvor de klimatiske forhold kan gi store utslag på årlig tilvekst. Hovedproblemet i dette området har vært vinterdødelighet blant fjorårskalv. I gjennomsnitt var rekrutteringen fram til ett års alder 24±8 fjorårskalv pr. simle for en 8 års periode før 1991 med en variasjonskoeffisient på 33%. Tilvekstberegninger basert på levende kalv pr simle fra sommer-opptellingene overvurderer derfor tilveksten, men å forutsi vinterdødeligheten som er væravhengig, er umulig. Antall åringer pr simle var fra de opptalte bildene i år 18/100. Fjorårstilveksten var derfor låg, men innen rammen for variasjonen de siste 9 år.

Hardangervidda
Fly: Fonnafly. Kalvetellingen blei gjennomført som en del av totaltellingen. I Skogland's sykefravær blei opptellingen gjort på bilder fra totaltellingen. Lokalansvarlig for gjennomføringen var oppsynsleder Sverre Tveiten. Tellingen viser en normal tilvekst for Hardangervidda. Tar man hensyn til andelen åringer var tilveksten 53 kalv/100 simle > 2 år.

Tabell 2.
Strukturtellinger i 1991 av villreinstammer i overvåkingsprogrammet.
Prosentvis fordeling

	Sum	K	S	B1	B2	B3+	B:S
Snøhetta	765	22±2.9	36±3.4	10.4±2.2	13±2.4	19±2.8	59:41
Hardangervidda	2105	22.6±1.8	47.7±2.1	6.7±1.1	6.5±1.2	16.5±1.6	31:69
Forelhogna	1502	25.9±2.2	36.3±2.4	9.4±1.5	9.3±1.5	19.1±2	52:48
Knutshø	457	15.8±3.3	40±4.5	27.4±4.1*		8.8±2.6	45:55
Rondane (N-M)	2157	19.1±1.7	38.7±2.1	42.2±2.1**			55:45
Setesdal-Ryfylke	510	21.9±3.6	47.1±4.3	8.8±2.5	22.2+3.6***		34:66
	506					19,1****	

Kode: Sum = Antall opptalte dyr. K = Kalv. S = Simle > ett år. B1 = Bukk 1.5 år. B2 = Bukk 2.5 år. B3+ = Bukk 3.5 år og eldre. B:S = Kjønnsforhold, bukk:simle > ett år. * Opptalt bukk 1-2 år. ** Opptalt bukk ett år og eldre om vinteren. Se teksten for kommentarer. * Opptalt bukk 2 år og eldre. **** Opptalt bukk 3 år og eldre. Se teksten for kommentarer.**

I fjor var tilveksten 45.7 kalv/100 simle > ett år, og 55/100 simle > 2 år. Middelverdien for kalv/100 simle 2 år de siste 17 årene var 46.7± 7.18 med 15% variasjon omkring middelverdien (Skogland 1990). De siste 3 årene ligger således kalvetilveksten over gjennomsnittet for hele perioden.

Reindalen, Svalbard
Mannskap, Arild Landa og Morten Heim, NINA. Det var i år en stor andel døde dyr etter en hard vinter. Andelen simler med kalv var middels, mens andelen åringer som hadde overlevd vinteren var 18/100, med en vinteroverlevelses-rate på bare 25%.

Kommentarer til gjennomføringen

Snøhetta
Tellingen blei foretatt i tiden 27.09 - 29.09. Mannskapet bestod av Per Jordhøy fra NINA og Rolf Sørumgård fra villreinutvalget.

Strukturtellingen omfatter ca 1/3 av bestanden i Snøhetta. Det var svært ujevn struktur i de opptalte flokkene, og tildels vanskelige telleforhold. Sammenligner vi tallene med resultatet fra tilsvarende telling i 1990, er andelen av voksen bukk 4% større, mens andre kjønns-/aldersgrupper ikke er statistisk forskjellig fra i fjor. En økning i voksenbukk-andelen var forventet utfra kort-tildeling de forutgående 2 år hvor voksne bukker bevisst har blitt spart. Kalvetilveksten i 1991 var som vist i tabell 1 større enn i 1990, slik at resultatene synes å stå i forhold til dynamikken i stammen.

Hardangervidda
Tellingen blei foretatt i perioden 27-31.9. Mannskapet bestod av T. Skogland, NINA, Magne Hallanger og Knut Solaas fra Oppsynet.

Reinen stod spredt over store deler av Hardangervidda. Snøvær de siste dagene av tellingen gjorde det vanskelig å ta seg fram i terrenget. Det blei talt opp ca 1500 færre dyr enn i fjor. Det er ingen statistisk endring i andel kalv og simler i forhold til i fjor, det samme gjelder B2, mens B3+ er noe høgre og statistisk forskjellig (16.5+1.6 mot 13.5+ 1.2% i 1990). Andelen B1 er mindre i år.

Forelhogna
Tellingen blei foretatt i perioden 19-21.9 av T. Skogland, NINA. Opptellingen utgjør bortimot 90% av stammen og må regnes som særdeles vellykket. Det var gode observasjonsforhold under tellingen. Det er lite endring i stammens sammensetning fra tidligere år.

Knutshø
Tellingen blei utført av Olav Strand, NINA i perioden 23-25.9. Som vanlig var det vanskelig å finne reinen på denne tiden. Kontakt med oppsynet ga få holdepunkter. To flokker blei funnet, 454 i Storhø, 3 bukker i Knutshø og ca 350 dyr som gikk nede i skogen i Kvitdalen. Denne siste flokken var det umulig å få talt opp pga tett skog, og den er derfor ikke med i opptellingen. Det har gjentatte år vist seg at deler av Knutshø-reinen har tendens til å gå i skogen etter jakt. Dette vil i enkelte år vanskeliggjøre opptelling. Sammensetningen i stammen i år er basert på en relativt lite antall opptalte dyr, og den statistiske variasjonen omkring middelverdiene på prosentmessig sammensetning er derfor stor. Sammenlignet med siste telling (26.9. 1989) utført av Skogland hvor 858 dyr blei opptalt fra bakken, og avskytningen de 2 siste år, stemmer sammensetningen bra når det gjelder kalv og B3+. I 1989 var det 6%±B3+, 13%±2.2 B1-B2, 17%±2.5 K og 64%±3.2 S. En nedgang i simleandelen og derav følgende kalveandel var forventet,

5000 dyr ved Mårvatn, Hardangervidda. Under strukturtellinga 1990.
FOTO:TERJE SKOGLAND

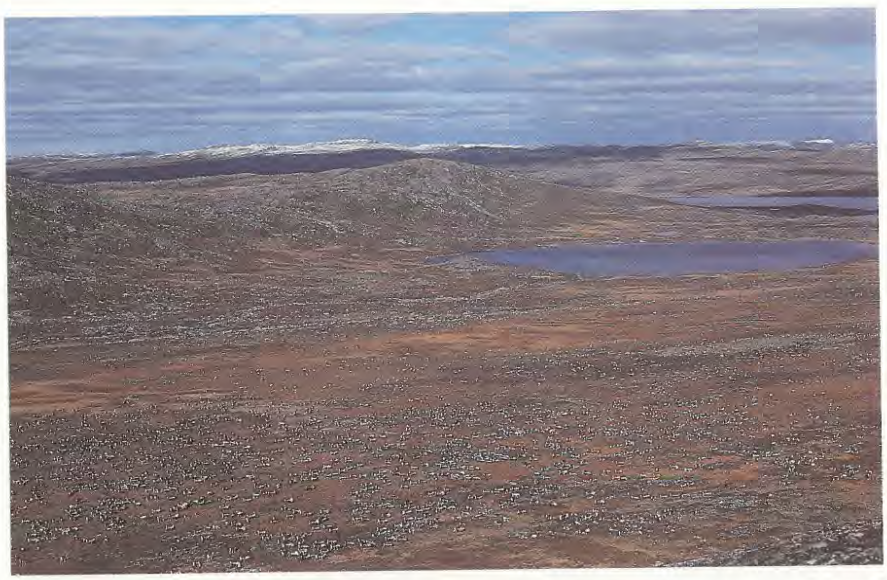

Del av brunstflokk i Høggøymen, Reinheimen - under strukturtelling 1990. Dyra beiter på musøre.
FOTO: PER JORDHØY

og er statistisk forskjellig på 95%'s nivå fra 1989. Men nedgangen i simle-andelen er større enn hva man skulle forvente fra avskytningen, samtidig som ungbukk-andelen (B1-B2) er større enn hva som er rimelig. Dette kan skyldes at stikkprøven er for liten med skjeiv fordeling av dyr i de to flokkene hvorav bare den ene kunne bli talt. Det er liten grunn til å anta at det skyldes feilklassifisering idet forholdene for telling var gode og dyrene blei skilt på bakgrunn av kjønnsorganer og gevir med spotting scope. Økningen i voksenbukk-andelen er ikke statistisk forskjellig fra 1989. I Knutshøstammen er det minst B+ av samtlige stammer i overvåkingsprogrammet. Andelen voksne bukker i stammen idag er for liten til en god arealutnyttelse av bukkeområder.

Rondane

De siste vintre har NINA gjennomført strukturtellinger av Rondanestammene på vinteren som et forsøk på å skaffe oversikt over *kjønnsforholdet* i Rondanestammene sett under ett. Årsaken til dette er at Rondane-stammen nesten utelukkende oppholder seg i skogsterreng under brunsten om høsten. Dette gjør strukturtelling svært vanskelig for ikke å si umulig. Samtidig er det antatt (basert på sportegn i snøen) at bukker i Rondane vandrer mellom de tre forvaltningsområdene Rondane-N, M og S i forbindelse med brunst. Vintertelling har klar begrensning idet bukker ikke kan aldersbestemmes fordi de er i gevirfelling. For populasjonsdynamiske forhold er derimot kjønnsforholdet av meget stor verdi å få fastslått, og det kan man oppnå også på vinteren ved bakketelling, men dette er derimot vanskelig fra fly vinterstid. Erfaringen fra vintertellingene er at det værmessig er vanskeliig å rekke alle tre områdene i løpet av en godværsperiode og stammen i søråmrådet går like gjerne i skogen om vinteren som om høsten.

I samarbeid med villreinutvalgene vil vi fra og med 1992 revurdere dette forsøksopplegget, for å komme fram til en alternativ, holdbar metode til en overkommelig kostnad.

I tidsrommet 3.04-10.04. gjorde vi forsøk på å strukturtelle villreinbestandene i Rondaneregionen. Deltagere Per Jordhøy fra NINA og Edgar Enge og Amund Byrløkken fra Rondane-S og M.

Søråmrådet ble som i fjor vårt store problem, ettersom hovedtyngden av dyra her trolig oppholdt seg i skogtraktene rundt Møklebysetra i Stor-Elvdal. Dette viser at selv på vinteren er det vanskelig å få Rondane-S reinen opp av skogen.

Den 3 og 4.04 gjennomførte vi telling i Midtområdet, hvor vi hadde ideelle forhold i sørlige deler, men mer ugunstige i de nordlige (Vuludalstraktene), pga. snøfokk og dårlig sikt. Her ble det imidlertid foretatt en vellykket telling den 20.04 (Hans Bondal og Amund Byrløkken). Som i fjor ble det funnet mye voksen bukk i disse traktene.

Tellingen i Nordområdet startet under glimrende forhold 9.04 og vi fikk talt opp en del av bestanden. Den 10.04 ble tellingen vanskeliggjort grunnet vind og dårlig sikt. I tillegg opptrådte dyrene i tette flokker - tydelig stresset etter påsketrafikken.

En fikk derfor ikke tellet så stor andel av bestanden som ønskelig. For dårlig uttelling i nord-området, og ikke dyr over skoggrensen i søråmrådet gjør at tellingen sett under ett må vurderes som mislykket.

Setesdal-Ryfylke

Telling blei utført første halvdel av oktober under ledelse av Lars Arne Bay. Det var vanskelige forhold og dyrene gikk svært spredt. Ved Svartenuten nær Rosskreppfjorden fant de 510 dyr. Tellemetoden var ikke harmonisert med hva som er benyttet i de andre områdene under høsttellingene hvor B3+ er skilt ut, mens de skilte på bukk 4 år og eldre. En telling av 506 dyr utført av Jon Haugen første uke i november viste 19.1 % B3+. Basert på de foreliggende resultater fra 1016 opptalte dyr kan vi bare konkludere med at voksen-bukk andelen i stammen (B3+) sannsynligvis er mellom 15-19%. Sammensetningen ellers i stammen er basert på et såpass lite antall opptalte dyr at det ikke gir noe entydig inntrykk.

Kalvetellingen ga et resultat på 1535 simler ett år og eldre. Disse utgjorde ca 69% av stammens sammensetning høsten 1990. For å vurdere total-stammen i området må dette tallet legges til grunn for å få med bukkeandelen i stammen som det i praksis er svært vanskelig å totaltelle fra fly til en overkommelig pris. Utfra denne vurdering var vinterstammen minimum 2225 dyr før kalving i 1991.

Referanser:
Paulik, G. S., og Robson, D. S. 1969. Statistical calculations for Change-in-ratio estimates of population parameters. - College of Fisheries, Univ. Washington, 59 s.
Skogland, T. 1985. The effects of density-dependent resource limitations on the demography of wild reindeer. - J. Animal Ecol. 54:359-374.
Skogland, T. 1990. Density-dependence in a fluctuating wild reindeer herd; maternal vs. offspring effects. - Oecologia 84:442-450.
Skogland, T. 1991. Villreinens tilpasning til naturgrunnlaget.- NINA Forskningsrapport 10:1-33.

Velkomne til årsmøte

AV JON DALE
SEKRETÆR I VILLREINNEMNDA FOR HARDANGERVIDDA

Eit år har gått over i historien sidan siste årsmøte i Villreinrådet. Fra Kvikne i Østerdalen har me flytta oss til Hardangervidda. Ikkje til utkanten denne gongen, men midt inn på Vidda, til SANDHAUG.

Hardangervidda er truleg kjend for dei fleste villreininteresserte i landet. Alle veit så nokolunde kver det er, men alle har truleg ikkje vore her før.

Hardangervidda Villreinområde er avgrensa av Bergensbana i nord, grovt rekna etter Rv. 8 Geilo - Uvdal, vidare over til Telemark, og langs E-76 til fjordane i vest, Sørfjorden, Eidfjorden og Ulvikfjorden, og nordover att til Bergensbanen. Eit villreinområde på 8136 kv.km, eller omlag 1/4 av heile Villrein-Norge. Midt i dette storslåtte fjellområdet finn me Nordmannslågen, og i nordaust-delen av vatnet ligg Sandhaug, der me møtest i år.

Det er reinen som er møtegrunnen, og vår felles interesse.

Stammestorleiken på Vidda har vore vekslande opp gjennom tidene, dyrekvaliteten og. Frå 1979 har ein hatt eit anvarsfullt samarbeid mellom dei ulike greiner av forvaltninga av Vidda og reinen, og resultata av dette tek ein til å sjå. Me har dei siste åra hatt ei vinterstamme kring 9000 dyr, og dette har vore høveleg, med tanke på at dyra skal ha det godt, og at beita skal få mogelegheit til å ta seg oppatt.

Me har no ei dyrestamme med kondisjon og tilvekst på høgd med det beste i landet, og det er godt å sjå at dei forvaltningstiltak ein har sett ut i livet har verka. Enno er det att dyr frå dei "harde 80-åra", og først når desse er borte, kan ein venta ei einsarta, god dyrestamme på Vidda.

Litt om staden Sandhaug

Dette er ei av dei eldre turisthyttene i landet. Den første spede start var i 1890, og det har vore stadig utvikling sidan då. Siste utviding og standardheving var i 1979/80.

Noverande styrarpar, Marit og Sylfest Sæbø, frå Eidfjord var ansvarlege for denne utvidinga, som vart fullført i kombinasjon med full drift av hytta desse åra. Eit kjempearbeid vart utført, og Sandhaug er i dag eit av flaggskipa til DNT. Det er same familie som har stått for drifta av hytta i alle desse 100 åra, og Marit og Sylfest har vore ansvarlege frå 1957.

Me spør Marit kva som gjorde at ei unggjenta frå fjordbygda Ulvik, tok på seg ein slik jobb.?

- Eg var fødd og oppvaksen i ein familie der frilufts- og fjelliv vart sett høgt, og det sette nok tidleg preg på meg. Kjærleiken til fjellet, og, som så ofte ellers, det kom ein gut med i biletet, og kjærleik til han, ja dette var grunnar gode nok for meg. Eg har alle år sett fram til å koma til fjells, og sjølv om det ofte kan vera hardt arbeid, har eg aldri følt det som noko ork. Det heile vert ein livsstil. Noko som du må ha med.

Det er snakk om sirkushestar og lukt av sagflis, eg trur det er liknande med oss som er vertskap på fjellhyttene. Når tida nermar seg, så berre MÅ me til fjells.

Det er ikkje godt å planleggja, me veit aldri kor mange me får inn til middag kvar kveld, men ein lærer etter kvart, også til å ta det med godt humør om noko går ein i mot. Det er mykje trivelege folk som går i fjellet, og her vert alle handsama likt, sjølv om det skulle vera litt blåare blod i enkelte av gjestene.

Den vesle fritida ein har, vert nytta til fiske, og om hausten jakt. År om anna står moltemyrane gule, og kan freista til eit besøk, ja eg minnest ein haust, eg gjekk ut og plukka molter i ljoset av ei svak lommelykt, da trudde nok Sylfest det hadde rabla for meg.

Eller ein berre kan gå i Guds frie natur, og nyta-, pusta inn frisk fjellluft, det er helsebot både for kropp og sjæl. Ja det har hendt at eg har sett meg ned ved ein stein, og sovna. Og drøymt. Draumane har ikkje fare så langt, eg har drøymt om fjellet, om dyra, om fisken som vaker i vatna. Ikkje som noko mareritt, men som vidunderleg vare og vakre draumar.

Me skal til Sandhaug. Inn i hjarta på vidda. Det er vårt inderlege ynskje at turen og opphaldet kan verta eit interessant minne å ta med seg. Me er stolte av vidda, og me viser gjerne fram det me har her oppe. Ein natur og kultur som bygdefolket har teke vare på gjennom tusen av år, verna og vyrdsla om, men og nytta på ein forsvarleg måte. Husdyrhald, jakt og fiske har alle vore heilt nødvendige næringar for folket kring fjellet. Ikkje som luksus, men for å overleva. Rettar som bygdefolket har hatt og som dei framleis må ha, for at busetnad i fjell og fjordbygdene skal kunna haldast oppe.

Vel møtt på Sandhaug og Hardangervidda! •

Villreinflokk under overpopulasjonen i 60-åra.

Skjåk-jente med ekte naturglede

Randi Rust Haugen er opptatt av å sjå helheten i naturbruken

En liten km inne i Lundadalføret i Skjåk bor Randi Rust og Tore J. Haugen, et ektepar i sine aller beste år og som pleier en nesten daglig kontakt med naturen. De ånder for, og lever mye av det naturen ødsler av gavmild hånd, bare mani bruker og utnytter den til gjensidig nytte! Tore har vært mangeårig jakt og fiske-oppsynsmann i Skjåk-allmenningen med godt over 2000 km² fantastisk natur å boltre seg i, mens Randi er pennefør skribent i lokalavisa og har timer innenfor skoleverket. Begge har de sterke felles interesser i å dra nytte av det naturen gir av vilt og fisk, mens de også samtidig har sterke følelser for og meninger om at mennesket må spille på lag med og tilpasse seg naturens premisser!

Tore holder i et gevir, poengbedømt til 880.8, som pryda en storbukk han felte i 1987 ved Grotli (nordvestområdet). Geviret Randi holder, var det også en bukk som vart skutt ved Grotli, som hadde til hodepryd. Geviret er målt til 855.4 p. og bukken var skadd i en framfot og vart felt etter jakta i 1985.

Randi Rust Haugen denne gangen

I denne lille artiklen lar vi Randi få slippe til orde mest, ettersom det er så få jenter en treffer på i fjell-Norge - både i forvaltningssammenheng og som utøvende jeger. Tore må vi spare til en annen gang, enda jeg gjennom en dags samvær sist høsten, hang i hælene etter han på jakt etter villreinen i Skjåk-Sørområde. Å følge Tore over steinflyene mellom Lundadalen og Tundradalen, gikk nesten ikke an for en som trasker i myrer, kjerr og flate fjell i Forelhognaområdet! Tore har teknikken med å gå i steinur time etter time, mange oppsynsturer og lange og mange jaktturer i uveisomt terreng, har trent opp denne fjellkaren

Når det gjelder Randi, har ho nok fått "jegerblodet" i voggegave og etterhvert har også det fine samspillet som rår i naturen, blitt en bærebjelke i hennes kontakt med naturen, med dyra, fuglene og alt som har naturgrunnlaget som livsgrunnlag.

Randi -aktiv jente i forvaltning og som jeger

Randi er levende interessert i både den offentlige og lokale viltforvaltninga i Skjåk-kommunen. Siste valgperioden har ho vært varamann til viltnemnda, men i inneværende 4-årsperiode har kommunen valgt henne til nestleier av viltnemnda. Ho beklær også formannsjobben i Skjåk Jeger og Fisk, ei livskraftig forening som i 1992 runder 50 år. I denne foreninga har ho hatt lederjobben i to perioder, men overveier nå i jubileumsåret å trekke seg; det blir vel stritt med såpass mye ansvar !

Og foruten sitt engasjement i arbeide og foreningsliv, er ho husmor og mor til to tenåringer, så arbeidsdagen må deles på mange og dekker et vidt interessefelt.

-Ja, Randi, hva vil du si om ditt engasjement på utmarksbruk?

-Nå ja, det er nå en Tore som er den praktiske jegeren og fiskeren, mens jeg kanskje engasjerer meg mer utad og i tillegg får del i mange av naturopplevelsene sammen med Tore. Jeg er fryktelig ihuga til å høste av det naturen produserer, men prøver også å plassere meg i den rette sammenhengen når vi mennesker er ute og opplever naturens storhet. Naturen gir så mye igjen når vi forvalter den på riktig måte og her i Skjåk er vi så heldige, at alle som vil høste av reinsstammen på begge sider av dalføret, har den muligheten. Og er en en ivrig naturbruker, er det utrolig mye ei husholdning kan høste inn fra naturens overflod og jeg må si meg enig med Arne Brimi om mer bruk av naturlig mat!

-Hvor mye betyr naturhusholdsproduktene for dere, Randi?

-Her i huset jakter både Tore og jeg rein, så reinkjøttet er sikker, vi har og jakta elg fra 1975 og hjortejakta er ganske sikker, etter at vi begynte å bli med på Vestlandet. Dessuten gir rådyrjakt sikkert tellende utbytte og hare og rype får vi tak i. Nesten alt brukes i huset, men enkelte ganger kan det bli såpass med kjøtt, at vi selger noe. Og for ikke å snakke om all bæra vi plukker i skogen; blåbær og den herlige villbringebæra og bøttevis med tyttebær! Mandelpotet dyrker vi like utafor husveggen, og i fjellvatna fisker vi bra med fisk og av denne lager vi endel "råkafisk". Så vi lever mye av naturhushold og føler oss som privilegerte som kan gjøre det i vårt urbane samfunn!

De 4 første åra blir viktige for Norske bygder

-Trur du det blir noen endring på de godene du nå nevner dere har i Skjåk?

-Jeg mener de 4 neste åra vil bli viktige for fjellbygdenes rettigheter i utmarksutnytting. Norge er av de få land som har allemannsrett til å bruke og utnytte utmarka (naturen) og jeg er skeptisk til at hvis europeerne skal komme inn på lik linje med nordmenn og utnytte den samme utmarka! Dette betyr at vi i bygdene må engasjere oss for å få til ei styring sjølve. Jeg er også redd at de mindre strenge kvalitetskrava europeerne har, kan få innpass i vårt land og påvirke menneskenes holdninger til natur og miljø. Foreløpig tror jeg vi stort sett har "edruelige" gardbrukere og eiendomsbesittere, men hvordan blir det hvis vi kommer inn i EF? Her ligger store utfordringer for bygdefolket og fjellbygdbefolkningen i særdeleshet, i å påvirke utviklingen til beste for folka og naturmiljøet.

Vi må også styre utbyggingsinteressene slik at vi fremdeles kan oppleve viltet og fisken i sitt rette element, dvs. at før ei utbygging igangsettes eller det blir snakk om endring i arealbruken, må vi først ta hensyn til naturmiljøet i ei helhetsvurdering! Og som et paradoks må jeg si, at det er vel bare i Norge noen kan finne på å legge et deponi for spesialavfall til en nasjonalpark - slik som på Hjerkinn!

Skal reinsjakta være for bygdafolk?

-Hvordan ser du på at Skjåkjegerne må dele fellingsretten på f.eks. villreinen, med så mange utenbygds jegere?

-Er ikke sikker på at det er så bra, at det stadig kommer nye jegere til området. Det kunne muligens vært bedre for en human jaktutøvelse, at det hadde blitt satsa på en mere stabil jegerstand. Sånn som ordninga er her i Skjåk, får alle bygdajegerne tildelt reinsdyr til priser for innenbygdsboende, og vil de ha flere dyr, stilles de på lik linje med utenbygds i trekning og med høyere pris. Denne ordninga synes jeg også er grei.

En annen ting jeg brenner for, er handteringa av kjøttet fra det viltet vi feller. Her har jeg pinade sett mye rart og stygt i villreinfjellet!

Fra Skjåks fjellverden. Kveldssolen senker seg over Tundradalen etter en enestående fin værdag i reinsfjellet.

En kan komme forbi slakteplasser hvor kjøttet er fullt av hår og ser ut som det er rullet på bakken så mose og lyngrester har klint seg inn i kjøttet. Mange jegere har styggelig hast med å flå skinnet av dyret og få det stappa i ryggsekken - gloende varmt og lagt i en plastsekk!

Nei, her må jegerne få mere ro over seg; handtere kjøttet som den menneskematen det skal være og la det få rikelig tid på å kjølne,slik at det drar seg ei hinne over det, før det blir pakka i sekken for heimfrakting. Jobben på slakteplassen er en stor del av sjølve jakta og skal reinsjakta også være matauk, må det avsettes rikelig tid her, for riktig kjøtthandtering og tilslutt rydding av slakteplassen!

- Er det håp for de tankene du står for, Randi?

- Ja, jeg tror det. Har fått inntrykk av at jegerne etterhvert begynner å legge andre verdier inn i jakta, enn bare å felle et dyr. Det mangfold av opplevelser naturen byr på, legger flere og flere inn i sin totalopplevelse av å drive jakt og på den måten, tror jeg også de kan få forståelsen av at det kreves et mere helhetlig samspill med den naturen som vi tross alt er så avhengige av!

Her i Skjåk har vi så vidt albuerom med en levende natur rundt oss, at det er et ønskested å bo og mitt håp er at sånn må vi også få det i framtida! ●

I det store Søområdet er det liten dyretetthet (minstearealet i 1991 lå på 4.300 da) og dette kommer av mye inpediment og begrensede vinterbeiter. En liten dyreflokk har store områder å velge i.

EIDFJORD

største villreinkommune i Hordaland

AV JON J. MELI

I Hordaland var det i 1991 6 kommuner med villreinjakt; Odda, Ullensvang, Eidfjord, Ulvik, Voss og Granvin. De 5 første har hatt villreinjakt tidligere, mens Granvin kom etter siste året med andel i det nye området som heter Oksenhalvøya (Granvin, Ullensvang og Ulvik).

I fylket er det 3 ganske jamnstore villreinkommuner, Odda, Ullensvang og Eidfjord, men stort sett har Eidfjord de fleste fellingstillatelsene av disse tre. Men når det gjelder antall fellinger og fellingsprosent, kan det variere endel fra år til år. I 1991 var det Odda med sine 1077 fellingstillatelser som felte flest villrein med 510 dyr, fellingsprosent 47. Eidfjord fikk ei dårlig felling av sine 1166 tillatelser; 341 dyr og 29%.

Som vi ser er det her kommuner som har høye fellingskvoter, ja, faktisk større enn de samlede totalkvoter for de fleste villreinområder i Norge! Ser vi på Eidfjord sine 1166 fellingstillatelser i 1991, er det bare Setesdal Ryfylke (1252 tillatelser fordelt på 13 kommuner) og Ottadalen Nord-område (1450 tillatelser fordelt på 8 kommuner) som totalt har større kvoter enn Eidfjord, som einslig kommune!

Det må også legges til at Hordaland sist året var det største villreinfylket med 3.530 fellingstillatelser mot Telemark sine 3.133 tillatelser.

Villreinen har i et par tidligere nr. presentert Vinje som den største villreinkommunen i Telemark og Lesja som den største i Oppland fylke. Vi tar dette året for oss Eidfjord i Hordaland og vil neste år forflytte oss til et annet fylke.

Under disse presentasjonene har vi lagt opp til å sjå på kommunene som viltkommuner, egentlig skulle vi ha hatt plass til å presentere deres totale utmarkstilbud, for nettopp det varierer fra kommune til kommune og i særdeleshet i hvilket fylke de ligger i. En annen ting som også undertegnede etterhvert er blitt klar over, er hvilken skilnad det er i hjorteviltforvaltningen i de ulike deler av Sør-Norge som dekker villreinkommunene!

Eidfjord

Når en skal stedfeste Eidfjord kommune, tror jeg to navn utenom kommunenavnet er istand til å plassere kommunen på det geografiske Norges-kartet; Måbødalen og Vøringsfossen!

Mange har nok stoppa opp på RV 7 og tatt en titt på det 182 m høye frie fallet til Vøringfossen før de har begitt seg nedover den stupbratte Måbødalen og havnet nede på sletten ved Øvre Eidfjord. Videre langsmed Eidfjordvatnet og ned til sentrum i Eidfjord ved Eidfjorden.

Denne kommunen som strekker seg seg fra havnivå og opp til 1819 m på høgste Hardangerjøkulen, har en variert og opplevelsesrik natur å by sine ca. 1100 innbyggere, eller de utallige gjennomreisende eller turgåere som legger sine turer inn-

om kommunens grenser.

Kommunens totalareal er på ca 1700 km² og av dette utgjør utmarka 95%, så her er det naturområder å boltre seg på for de som er friluftsinteresserte.

For eidfjordingen er det naturlig å benytte ett av de trange dalføra som fører til fjells; Måbødalen, Hjølmodalen eller Simadalen, med de stupbratte fjellsidene hengende mange hundre meter ned på begge sider av dalførene. Eidfjordnaturen gir et mektig inntrykk; med en mørk fjord som snor seg langsmed brattfjellet, fjellsider med langsomt forvitrende gneiser og granitter, veger med stupbratte under seg og over seg og i tunneller. Glissen bjørkeskog oppetter fjellsidene med skredfår mange steder, fosser og Viddalandskap i det uendelige. - -

Tross sine få innbyggere er Eidfjord etter forholdene en rik kommune, kraftutbyggingene de siste åra har gjort den til det, med kommunale inntekter fra denne på 30-40 mill. f.eks. i 1991!

Det er nevnt både Måbødalen og Vøringsfossen, men også et gardsbruk i denne kommunen er kjent langt utenfor landets grenser; Kjeåsen, som ligger på 600 m ikke langt fra innløpet til Simadalen.

Jo, Eidfjord har attraksjonene, og nå er kraftutbyggingene også blitt det, ved Sysendammen som har en av landets største steinfyllinger og Sima kraftverk som årlig besøkes av et utall mennesker.

Øverst til v: Sentrale personer i viltforvaltninga i Eidfjord. Lederen i Miljø- og ressursutvalget, Lars Myklatun til v. og sekretæren for dette utvalget og en rekke andre utvalg, Gunnar Elnan. Nederst til v: Det er tydelig at reinen har preget Eidfjord, både med tamrein og villrein på Vidda. Kommunen har tatt reingeviret inn i sitt kommunevåpen. Til høyre: Lars Myklatun står oppe på Hodna på Hereid og peker på kommuneseteret i Eidfjord. ALLE FOTO: JON J. MELI

Vilt og viltforvaltning

Med en sånn særegen natur og variert naturbilde, hva kan vi forvente å finne av vilt? Det som i første rekke har vært viltet for eidfjordingen, er nok villreinen og rypa. I det siste tiåret har viltbildet blitt mere variert, ved økende innslag av elg og hjort.

Men det sier seg sjøl; med den topografien Eidfjord har, er ikke de naturgitte forholdene de beste for viltproduksjon - bortsett for villrein og rype og diverse andre småviltbestander.

De østlige og sentrale fjellområdene er statsallmenning og Eidfjord fjellstyre disponerer godt 550 km² villreinterreng på Hardangervidda. Det resterende villreinareal, 641 km² deles på 17 andre vald som er grunneierlag, sameier eller private og i tillegg ett vald sammen med nabokommunen Ullensvang. Det største av disse er Simadal sameige med 148 km². Totalt har altså Eidfjord kommune 1.191 km² villreinareal.

Den kommunale viltorganisasjon bygger på et Miljø/ressursutvalg som har overtatt viltnemndas oppgaver og sekretær for dette utvalget og også for fjellstyret, er Gunnar Elnan ansatt. Elnan kommer opprinnelig fra Asker og har skogteknisk og utmarksteknisk bakgrunn. Han har tidligere vært sesongoppsyn i Dovre og ansatt ved fiskeoppdrettet i Simadalen, som Statkraft er pålagt å drive i følge konsesjonsvilkårene.

Nå er Elnan utmarkstekniker i Eidfjord kommune i nyoppretta stilling fra 1987. Foruten de nevnte funksjoner for Miljø/ressursutvalget og fjellstyret er flere andre beslekta sekretærjobber som f.eks. innlandsfiskenemnd, knytta til stillingen. En ser her at Eidfjord har funnet ei fin

Fra Hjølmagardene inne i Hjølmodalen. Lars Myklatun står foran huset han sjøl er oppvokst i. I denne tette gardklynga i steinura var 7 bruk i drift og under krigen var det 31 fastbuande mennesker, helt utrolig hvordan de klarte å brøfø seg! Nøysomhet og stor arbeidsinnsats var selvfølgelig noe de måtte utvise, skulle de klare seg.

Under reinsjakta på Dyraheia.

FOTO: GUNNAR ELNAN

løsning med å ha oversikt over vilt/fiskeforvaltninga i kommunen.

Villrein

Villreinkvotene for Eidfjord har variert mye, alt etter hvor stor Hardangervidda-kvota har vært. Ser vi på årene etter fredninga av Viddastammen i 1971-72, toppa kvotene seg for Eidfjord i 1983/84 med henholdsvis 2.291 og 2.236 dyr og ei felling på 73% i 1983 og 51% i 1984. Kvotene gikk nedover til 1989 da det var ei tildeling på 569, men de neste 2 åra var de igjen på over 1.000 dyr.

For 1992 med ei totalkvote på Vidda på 3.500 vil Eidfjords ca. 15%-andel komme ut med godt 500 dyr i kvote.

Med minkende stamme på Vidda, har Eidfjord kommet inn i ei "bakevje" når det gjelder fellingsprosenten. Dyrene har store problemer med å komme seg inn på Eidfjordterreng, vesentlig pga. stort jegerpress i grenseområdene og hvor vassdragene regulerer trekkveiene.

I Eidfjord er det ca. 200 villreinjegere og fjellstyrets kort går i første omgang til innenbygdsboende. Utenbygds jegere kan komme inn på ledige kort eller på varamannsplass, men disse må betale dobbel pris.

Kortprisen for innenbygds var sist høsten kr 700. - for frie dyr, 400,- kr for simle/ungdyr og kr 200,- for kalv. I 1990 innbrakte reinsjakta inkludert fellingsavgifter og noen samjaktavtaler nord for RV 7 kr 272.000,-. Eidfjord har ikke overgangsavtale med andre kommuner. Statsallmenningsjegere får kun jakte på statsallmenningsgrunn, mens jegere bosatt i Eidfjord med private terrenger, får jakte på statsallmenningen på kort utstedt på disse terrengene.

Elg

Det vart åpna for elgjakt i Eidfjord i 1980, da med ei tildeling på 4 dyr og felt 2. I løpet av de åra som har gått siden åpninga i 1980, har det blitt gitt fellingstillatelse på 73 dyr og felt 49 (67%). Disse fordeler seg med 8 kalver (16%), 7 ungdyr (14%), 22 eldre hanndyr (45%) og 12 eldre hodyr (25%). Elgforvaltere i tradisjonelle elgkommuner vil nok fundere endel over disse talla, men vi får huske på at Eidfjord er en ung elgkommune.

Tellende areal i kommunen er på 116.000 da og minstearealet er på 15.000 da. Kvota sist høsten var på 9 dyr og det vart felt 5.

Valdstrukturen er 1 ett-dyrsvald og 4 to-dyrsvald. Elgen har tilholdet sitt fra 7-800 m høgde til 1.000 m og om sommeren går den enda høyere. Vinteren 1992 var det telling av elgstammen med helikopter og det vart funnet 46 dyr. Eidfjord og Ullensvang har felles elg og forvaltninga må skje i fellesskap.

Hjort

Hjortejakta er omtrent like gammel som elgjakta, idet jaktåpning fant sted i 1979, men de to første åra vart det ikke felt dyr.

Det er gitt fellingsløyver på 209 hjorter etter jaktåpning og felt 55 dyr (26%). Disse dyra fordeler seg på 2 kalver, 9 ungdyr, 28 eldre hanndyr og 15 eldre hodyr. Det er godkjent 43.500 da som hjorteterreng og det opereres med et minstearealet på 1.000 da. Kvota blir tildelt som frie dyr, da jakta er vurdert å være av ny dato og såpass vanskelig, at ei retta tildeling ville gitt ei svært lita avskyting.

Valdstrukturen her er 1 ett-dyrsvald, 3 to-dyrsvald, 3 tre-dyrsvald og 2 fem-ni-dyrsvald.

Det synes som Eidfjord ikke er interessert i å ha noen stor hjortestamme, for kommuneplanen sier:

"Hjortestammen må haldast på eit så lågt antal at ein unngår større skader på innmark, plantinger og frukttre. Den årlege fellingsprosenten må aukast og stabiliserast på eit jamt årleg uttak i pakt med stammestorleiken".

Småvilt

Eidfjord har store områder for småviltjakt og her er det stor etterspørsel. Hele østlands- og vestlandsområdet er representert under småviltjakta. Fjellstyret selger bare en håndfull småviltkort til innenbygds, pågangen er størst fra utenbygds. Alle som ønsker får som regel jakte, bare ikke hvis de ønsker å jakte samtidig, for jaktpresset er regulert, og det er størst etterspørsel første uka.

Hundejakta på statsalmenningen begynner ikke før 22. september, da en vil unngå kollisjon med reinsjegerne.

Kortprisen fjellstyret bruker er 100 kr for helgekort, 250 kr for ukekort og 500 kr for sesongkort. Inntekta av småviltjakta beløper seg for 1991 mellom 60 og 70 tusen kr.

Av småvilt forøvrig er det hare og rev som kan gi bra uttelling enkelte år. Orrfugl er det minimalt med, men de finnes. Det er nå under utarbeidelse ei småviltbrosjyre som vil være klar foran kommende jaktsesong.

Lederen av Miljø/ressursutvalget

Det er en garvet leder av den offentlige viltforvaltninga i Eidfjord kommune; Lars Myklatun, som nå i en årrekke har vært med på kommuneplan. Han var med i kommunens viltnemnd den tid de var sammenslått med Ullensvang (1964-1976). Han kom også inn igjen som formann i 1977, da de starta opp igjen som egen kommune og nå er han leder av Miljø/ressursutvalget, som også har tatt opp i seg viltnemndas funksjoner.

Myklatun har vært anleggsarbeider, men driver nå Trondsbu Turisthytte ved Tinnhølen. Den er privateid. Myklatun mener at det aldri i historia har vært så mange viltarter i kommunen som nå. Tidligere dominerte tamreinen Eidfjordterrenget på Vidda, med opptil 5 selskaper i virksomhet samtidig. Mest villrein var

det i overpopulasjonstida på 50-60-tallet og en periode også seinere.

Elg- og hjorteinnsiget i kommunen er med på å heve artsmangfoldet og gir flere tilbud både som opplevelse og som jaktobjekt.

Rypeforekomstene på Vidda er varierende, men Lars hører av jegerne, at de jamt over er godt fornøyd med rypebestanden. Men jakttrykket må reguleres og det pussige er, sier Lars, at etter at det vart reguleringer av rypejakta, kom det også større etterspørsel fra utenbygds jegere!

Han synes forvaltninga av viltartene utenom reinen, er i god gjenge. For villreinens del mener han det kunne vært drevet annerledes. Med stammestørrelsa som nå er på Vidda, vil mye av områdene utenfor sentral-Vidda bli liggende ubrukte av reinen, det vil si vinterstammen er for liten! Lars mener det er plass og mat for atskillig flere vinterdyr enn det er i dag.

For i Eidfjord er det slik, at blir noe av fjellområdene liggende ubrukt begynner straks røster å heve seg for at disse burde bli brukt til tamreinhold!

Lars kommer også inn på de store verna områdene som er i Eidfjord med Skaupsjøen-Hardangerjøkulen landskapsvernområde og ikke minst Hardangervidda nasjonalpark hvor sistnevnte har båndlagt 573 km², derav 200 km² privatterreng og 373 km² statsallmenning. Parken, som den kalles i daglig tale, har kommet alt for langt på heimefjellet og vernebestemmelsene legger store hindringer i veien for næringsutvikling. Det er blitt et papirvelde å ro seg gjennom bruk av parkområda, f.eks. til turisttrafikk. Lars synes det er et sterkt inngrep i den private eiendomsretten å båndlegge såpass viktige områder for en kommune.
Eidfjordingene har i alle år kravla seg til fjells og brukt Vidda til næringsutøvelse og det er naturlig at de føler seg bundet, når de blir nødt til å etterleve verneregler og ha dispensasjoner for å utøve endel ting som de før kunne gjøre fritt, f.eks. motorisert ferdsel.

Men Eidfjord er en opplevelsesrik kommune, om ikke så viltrikt, så i hvertfall dominerende i landsmålestokk på en imponerende natur!

Gamle støler inne i Bjoreidalen. FOTO: JON J: MELI

Eidfjord statsalmenning er inntegna på kartet. Vi har også merka av hvor fjellstyrehyttene, syv i tallet, er plassert i terrenget. Hyttene er i bruk for de som ønsker det. Noen er åpne, mens til de andre kan en få lånt nøkkel.

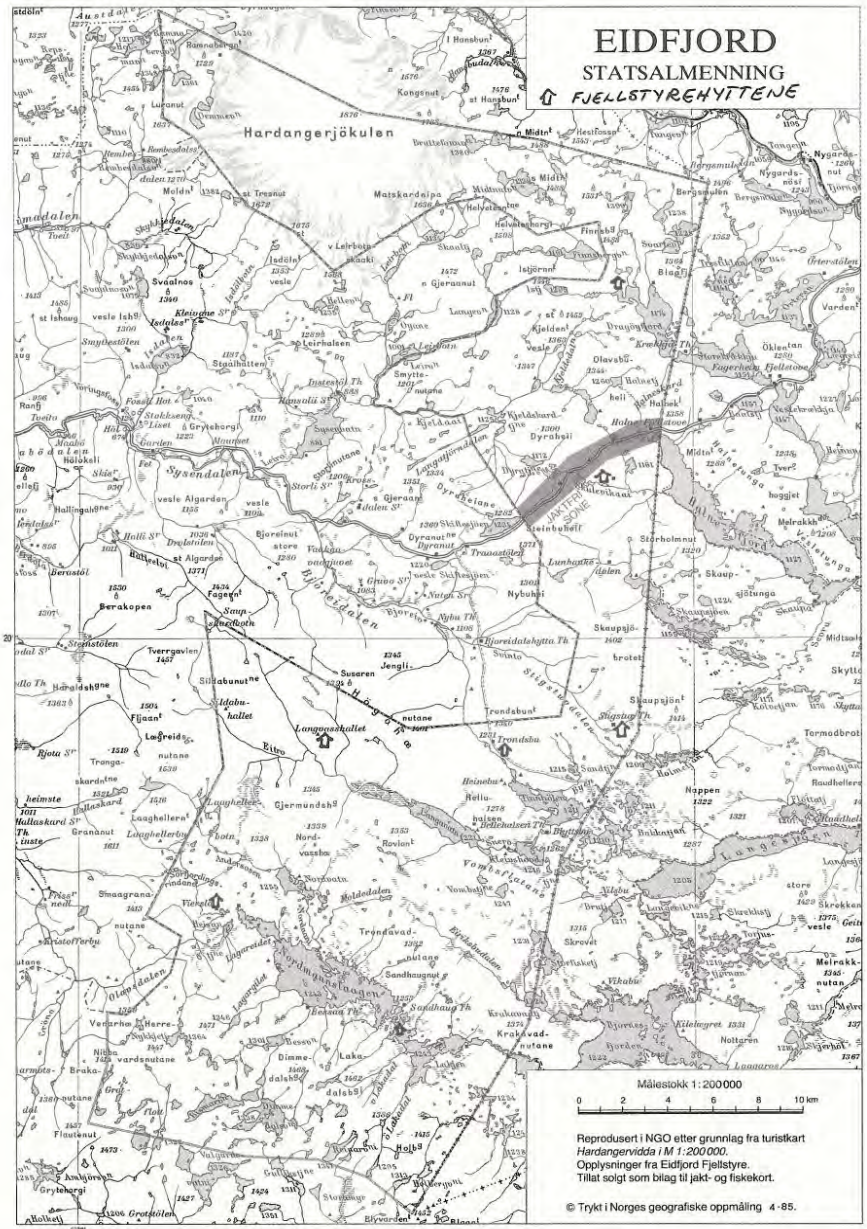

Jenfrid og Endre Viveli

FJELLFOLK FRA VEIGDALEN I EIDFJORD KOMMUNE

AV JON J. MELI

Jenfrid og Endre har det trivelig i bostaden på Eidfjorden Bygdaheim, men Endre lar tankene ofte vandre til Veigdalen og Viersla. Jenfrid, som er atskillig sprekere til beins enn Endre, deltar aktivt i flere foreninger og synes hun har det veldig greit no. FOTO: JON J. MELI

En aprildag i 92, med de første vårtegna synlige i den namngjetne Hardangernaturen, finner jeg fjellfolka Jenfrid og Endre i heimkoselig miljø i ei av de fine aldersboligene til Eidfjord kommune.

Hit ned med utsikt mot en for øyeblikket gråsvart Eidfjord, har begge disse hedersfolka flytta ned fra Viveli i Veigdalen. Men den frie manns liv inne i dette vidstrakte dalføret og med viddene rundt, ligger fremdeles med en tindrende glans i både Jenfrids og Endres øyne og gjør hverdagen i alderdommen atskillig lettere!

Viveli - en utpost mot Hardangervidda

Mange fjellvandrere vet nok av Viveli og Veigdalen, mest kanskje gjennom det de har lest om stedet og folka som har bodd der. Veglaust og brattlendt har det vært å komme seg fram til dette dalføret som skjærer seg langt inn i Hardangervidda. Men fisk og vilt fantes det, og med noen husdyr i tillegg ga det levelig utkomme til ei bosetting såpass langt inn som på Viveli.

Farende folk etter riksveg 7 ned til Eidfjord eller den andre vegen; mot Hardangervidda, vil i Øvre Eidfjord komme til vegskillet mot Hjølmodalen og videre innover derfra, kommer en omsider inn i Jenfrids og Endres rike; Veigdalen.

Nå til dags er det ingen sak å sjå dette dalføret, ettersom veien går langt innover, men før, i Endres yngre år som fjellkar, var skiene fremkomstmidlet vinters dag, og om somrene var det å bruke beina eller lette seg med hestetransport.

Veien innover så langt den går, er en severdighet for de utenlandske turistene, og det er disse som i større grad enn nordmenn som har oppdaga, at her går en veg inn i naturskjønne trakter!

Endre og Jenfrid

Endre Viveli, som vart fødd i 1913, hadde sin barndom, ungdom og manndom på Viveli og med Veigdalen og fjella rundt seg som tumleplass, og der henta han utkomme til livsoppholdet. Nå i alderdommen har han flytta ned fra viddene og dette vart han pent nødd til å gjøre - for ei hjerneblødning tvang denne fjellkaren til å si farvel til fast bosetting på Viveli i 1977. Og mellom disse to årstalla; 1913 og 1977 ligger et fjelliv som få her i landet har blitt forunt å oppleve. Sjøl om en måtte fravriste naturen det en trengte til livsopphold, blir fjellivet det en bærer med seg som noen av de kjæreste minner en har - sånn også med Endre; tankene hans tar raskeste veien opp til Viveli og til Viersla - hans kjæreste fiskested!

A Jenfrid, kona til Endre, hadde sine oppvekstår i Nordfjord og kom til Viveli via sjukepleierutdannelse og arbeide flere steder. Jenfrid fant seg ganske fort tilrette med liten omgangskrets store deler av året, og ho fikk med seg 17 rike år på Viveli før ho vart med Endre ned til bygda.

Skolegang - fangstliv og reingjeting

Endre var "gardgut" inne på Viveli, av en søskenflokk på 8 var han eldste sønnen. Skolegangen hadde han nede i Eidfjord, med 1 mnd. skole om gangen og 1 mnd. fri. Faren fulgte han og søskna ned i bygda og henta dem igjen da skolemåneden var over. Livet inne i Veigdalen vart tidlig preget av at naturen måtte høstes skulle en overleve, og for en guttepjokk var rypesnarene der en henta de første skillinger fra. Og rypefangsten har Endre drevet med all si tid han bodde på Viveli, både i gode og dårlige rypeår. De helt store rypeåra dukka opp innimellom, avhengig av smågnagerbestanden. Sitt største rypeår minnes Endre måtte være omkring 1960, da hadde han henta heim fra jakt og fangst tilsammen 731 ryper når sesongen var over!

I gode smågnagerår var det også en oppblomstring av revebestanden og Endre lå ofte på sporet etter rødreven. Mikkel Rev er ikke den letteste herremannen å overrumple, men den røde pelsen avslørte lett hvor Mikkel vandret i de glisne bjørkeskogsliene eller hvor den hadde lagt seg til for dagen, og for en dreven veidemann vart den røde pelsen etterhvert et lett bytte. Og

kom ikke Endre til reven, kom reven til Endre! Han hadde åte utlagt, så de gangene Mikkel kom fram i månelyse netter, satt Endre og venta på han. Nå ja, ikke bare Endre forresten, Jenfrid satt også åtevakt, og da reven kom fram mens ho satt vakt, vekte ho husbonden og Mikkels dager var som regel talte.

Fra sin beste revesesong minnes Endre om 44 rødrevpelser som vart hengt opp på veggen og seinere solgt til en skinnhandler i Bergen.

Jenfrid har mange pussigheter å fortelle om åtejakt. Det hendte seg at ho under sine "frivakter" ved gluggen ikke våkna når Endre skaut på reven, og da må en si at ho ikke var vårsøvd! Ho forteller også om en gang ho den siste april ene året, mente å holde litt spell med husbonden. Han sto nettopp og flådde en rev, da Jenfrid fant det for godt å narre han inn i telefonen, sjøl om det ikke var telefon til han - ho pekte bare på datoen; siste april. Endre tok narringa sporty. Men like etterpå dukka det opp en rev utmed løa og Jenfrid tenkte: - Bære meg å lell, - no trur han itte på meg om jeg forteller om reven! Men Endre trudde på Jenfrid og reven vart deres! De to bodde jo mutters aleine inne på Viveli i lange perioder av gangen og måtte finne på litt skøy seg imellom for å live opp hverdagen.

Etter at Jenfrid kom til Viveli i 1961, vart ho også med i "rypeskogen" og satte snarer. Ho hadde jobben med å samle kvisten som skulle til en snorgard, mens Endre satte snarene i kløfta. Han satte også i snarer for Jenfrid slik at ho hadde sine egne snorgarder, og når ho fikk ryper i disse, solgte ho rypene til Endre og han igjen til sine faste forbindelser, ofte til Køltzow i Oslo.

Men før Jenfrid kom til Viveli, hadde Endre opplevd mye. Han vart tidlig reinsjeger og på spørsmål om hvor mange reiner han har felt, kommer det uutgrunnelige smilet om "det vet jeg knapt sjøl"!

Men før krigen var det mest tamrein i Eidfjordtraktene, hele 5 selskap drev dengang og Endre fikk også med seg 7 reinsgjeterår for Øvre Eidfjord tamreinlag. De to første åra hadde han i 1934-35 og så gjeting i 5 år etter krigen. Ettersom det var så mye tamrein før krigen, var det heller lite med villrein å sjå. I 1935 såg han berre 1 villreinbukk, men i 1936 var det noen flere da han oppdaga 30 dyr ved Besso.

Under krigen vart reingjeterne jagd heim av tyskerne og særlig etter aksjonen mot Vemork, vart det berre rot med tamreinen og villreinen på Vidda. Våpna vart som kjent dratt inn under krigen, men for at befolkninga skulle kunne nyttiggjøre seg noe av reinen som gikk på Vidda, kan Endre fortelle om at de fikk utlånt kragere, men de måtte være 4-5 mann om hvert våpen, og i tillegg fikk de 30 skudd, men tomhylsene måtte de levere inn igjen!

Forøvrig vart både Endre og faren tatt av tyskerne og ført til Bergen, men slapp ut igjen.

Tamreinholdet fikk etter krigen større og større vanskeligheter, ettersom villreinstammen vokste eksplosjonsartet og dyra blanda seg sammen. I 1957-58 var det jamt slutt med tamreinholdet da Skurdalsstammen gikk ut som den siste.

Heretter vart det mye villreinjakt på Endre og kjøttet ga kjærkomment tilskudd til mat og inntekter.

Endre har noen av reveskinna ute til lufting. Som vi ser, dette er før reveskabben kom inn og desimerte revebestanden til et minimum.

BILDET UTLÅNT AV ENDRE

Fisket

Akkurat som viltet var endel av livsoppholdet og inntekta for fjellfolket på Viveli, bidro også fisken både som mat og som inntekter. Fisket i elva Veig ga god uttelling, men mest telte nok ukene Endre hadde inne ved Viersla ved Nordmannslågen seinsommers. I 28 år noen uker lå han i ei steinbu han hadde derinne og fiska store mengder ørret, som han bl.a. i to år leverte fersk til Oslo, enten til Karl A. Jensen eller Køltzow. Det var et slit å frakte all denne fisken til Dyranut for videre transport til hovedstaden, så Endre gikk over til å lage rakfisk av fangsten. På det meste, like før krigen forresten, hadde det blitt 7 1/2 tønne med rakfisk når sesongen var over, og hver tønne vog 110 kg!

Viersla var et eventyrrike for Endre, men det er også herfra han har et av sine mest strabasiøse minner!

En tidlig oktoberdag i 1975 tok Jenfrid og Endre den lange vegen hit inn. Mens de lå der gikk en fin høst over til vinter og de vart innesnødd med djup løssnø den lange veien ned til Viveli. Her var gode råd dyre for å komme seg heim

Vertskapet på Viverli, Endre og Jennfrid, foran turiststasjonen de drev. Denne brant ned etter at de flytta ned til bygda og det er nå bygd opp et nytt hus.
BILDET ER UTLÅNT AV ENDRE

igjen. Endre fant et par avskårne gummistøvler som han spikra på et par fjøler og Jenfrid tredde sine egne sko oppi disse og hadde dermed både ski og bindinger! Til seg sjøl fant han et par stive lærsko som han også spikra på et par fjøler. Tredde samtidig etpar plastposer over skoene og var dermed noenlunde berga.

Turen heimover vart hard, de gikk innom Hadlaskard og videre til steinbua ved Rjoto, der de gikk inn, fikk gjort opp varme og fann seg mat. Kommet så langt, var livet berget på denne turen - men det holdt hardt!

Undertegnede vet om 3 bygder som har statue av villreinen i sine bygdesentra; Ålen i Sør-Trøndelag, Aurland i Sogn og Fjordane og som bildet syner; også i Eidfjord i Hordaland.
Utenfor Eidfjord Bygdaheim, der Jenfrid og Endre bor står denne reinen, sikkert til minne om livet på Vidda for disse to.
FOTO: JON J. MELI

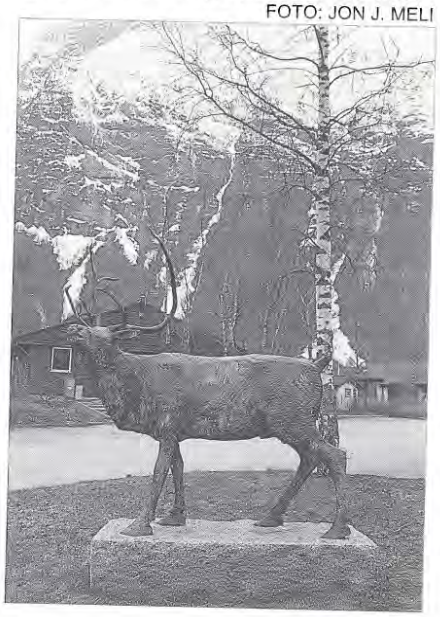

Turiststasjon

Inne på Viveli hadde også Vivelifolket turiststasjon. Her var Jenfrid og Endre vertskap i mange, mange år. Folk som ville oppleve miljøet og naturen kom hit og bodde her, det var turgåere som var på gjennomfart og det var jegere som holdt til der under jakta.

Jenfrid brukte mye ledig tid mellom sesongene til å ordne til når innrykka var ventendes. Men aldri kunne en vite hvor mange som kom innom i løpet av en dag. Opptil 30 personer kunne få mat i løpet av dagen og en gang ho hadde bestilling for 10 personer, kom det 26 stk., men alle fikk mat! Sånn måtte en innrette seg skulle en drive med turister - de måtte vite at det var redning å få når de kom til Viveli.

Og det var tydelig folk satte pris på mottakelse og stell de fikk hos Jenfrid og Endre. En gang vart Jenfrid trekt til side av ei tannlegefrue fra Hønefoss og ho fikk seg overrakt ei pakke med et nydelig halskjede inni - som en ekstra påskjønnelse for trivelig opphold og godt stell.

Jenfrid er tydelig glad for denne tingen, for ho finner den fram igjen og tar den på seg under praten.

Da jegerne hadde dratt igjen seinhøstes fra Viveli, vart det ei rolig tid. Telefonen som de fikk i 1960, ga riktignok god kontakt med omverdenen. En merkedato har de også i 28. august 1965, da kunne de slå på strømmen på Viveli i Veigdalen!

Transporten inn til garden, hvor de i Jenfrids tid bare hadde sauer vinterstid, men lånte 5 mjølkekyr fra Lofthus sommers dag, var ofte tungvint. Endre fatta fort interesse for motoriserte fremkomstmiddel og da weaslene vart tilgjengelig for menigmann, kom en sådan en i Endres eie. Tilslutt hadde han slitt ut 5 stk., men da var også snøscooterne kommet for fullt og Endre kan ikke lovprise nok dette transportmidlet. Jenfrid vil også ha et ord med i laget her; - jeg fikk rett kjøredilla, jeg, sier ho!

Villreinforvaltning for Endre

Ettersom dette skrives i et villreinblad, må vi ta med noe mer om Endres kontakt med villreinen.

Han kan fortelle om rein alle steder rundt Viveli og Veigdalen i slutten av 50-åra og utover på 60-tallet. No er det nesten ikke rein å sjå der oppe og han er sterkt uenig i at dyretallet på Vidda er så lågt som no. Endre mener bestemt at Vidda har plass og mat for 12-13.000 vinterdyr! Også er han helt uenig i at det skytes kalv. Endre skaut aldri kalv under sine villreinjakter. Jeg spør han hvilke dyr som da bør felles? Endre funderer lenge og så svarer han; - skyt mere simler og plukk ut gjeldsimler og av hanndyra må en felle 2-åringer og 3-åringer!

Endres holdninger til stammestørrelse og avskyting er ganske representativt for mange eidfjordinger. Endre, som levde på Vidda sammen med reinen, klarte nok å plukke ut både gjeldsimler, 2-åringer og 3-åringer, men for den vanlige jeger ville dette bli helt håpløst.

Tar en tur til Viersla og Viveli hver sommer

Timene med Jenfrid og Endre går uendelig fort, de har så mye å fortelle om et eventyrlig fjelliv. Jenfrid har heller ikke glemt sine gamle vertinneplikter fra tida på Viveli og ho disker opp med mye godt for en farende fant.

En del av livet sitt på Vidda hopper Endre lett over og det er de

gangene livet hang i en tynn tråd, forårsaket av en lunefull natur og i kamp for utkommet på en utpost. Bare når jeg bringer emnet fram og spør direkte, nevner han at enkelte ganger var det nære på. Engang trefte han på en varde som han kjente igjen, og i uværet herfra og inn til husvære var det bare 1 km å gå og det klarte han.

Eller de to gangene snøras tok han og han vart begravd begge gangene. Siste gangen var det ekstra nære ved, men heldigvis dro skiene av han under ferden ned og han fikk smått om senn fjerna snøen fra ansiktet og siden gravd seg fri.

Nå er dette minner, som utfyller virkeligheta av å klare seg i ødemarka. Og alle minene tilsammen får en tyngde hos fjellfolk som gjør at de ønsker seg tilbake! Sånn også for Jenfrid og Endre. De har gjort dette til virkelighet for sin del; om somrene tilbringer de 3 mnd. inne på Viveli og de legger også inn et 5 dagers opphold på Viersla. Alt dette muliggjort ved helikoptertransport, men dyrt blir det, 9.000 kr kosta turen sist sommeren.

Men for den som har lagt igjen sjela si i Veignaturen, telles det ikke i kroner og ører for å komme dit inn!

Jenfrid og Endre er av de siste folka rundt Hardangervidda som har levd i pakt med naturen og levd av den!

KALVSJØEN, 719 m.o.h. SELBU, 12.-13. mai 1956

Bua ved Kalvsjøen
- fjellødet innpå,
Bringen med barflekker
- vårsus og silder;
alt er så hjemmekjært, kjent
- slike minner
om brusende vår;
men med stillheten gjemt
i hver tone du får.

Fjellvåk i pi-ip
over brattberg og hammer
heilofløyt, sår, over snøbar myr;
ensomhet slår deg imøte
- alt fjellet byr.

Ski over skaresnø,
vårnatt i fjellødet,
reinsdyr og rypelokk.
- Utsyn som blåner
mot fjerne fjell - -
en trang i meg selv.

En trang gjennom mange års samvær med fjellet
slår her imot meg fra fjern og nær;
stemningen fletter seg sammen med minnet
om freden i fjellet til alle tider,
tryggheten, roen i sinnet.

Edv.

Storbukken i Skjåk

TEKST OG FOTO: VIDAR PEDERSEN

Det er med såre øyer og tom tank jeg omsider svinger inn på bensinstasjonen i Skjåk kl. 0.35. natt til 24. august. Svoger og en kompis av han har allerede venta i flere timer på en sterkt forsinka østlending som ikke kom av gårde fra Vestfold før i sjutida på kvelden. Hele dagen var tilbrakt på Jonsknuten i en tilsynelatende evigvarende sårbarhetsvurdering av stasjonen.

Nå vel, vi reiser direkte opp på setra nå i kveld, så har vi bedre utgangspunkt i morgo, mener'n svoger Arild og har vel rett i det.

Nye tre kvarter går i Schanchestil før vi omsider svinger av hovedveien, og en gjengrodd setervei ormer seg opp mot setra. Svein, kompisen til Arild, hopper ut og åpner grinda så vi får svingt inn på setervollen.

Her har det ikke vært dyr på lenge, gresset er innpå halvmeteren høyt. De gamle tømmerstokkene av malmfuru i seterhuset har et lunt sølvskjær i det trolske månelyset. Asbjørnsen & Moe, Kittelsen, haugtusser og troll vokser opp av hver tue bortover vollen og oppover lia mot fjellheia.

Fossegrimen durer lokkende men dempet til fest nede i elvegjelet under fossen, av og til kommer et fint slør av ørsmå vanndråper boblende.

Alt pargaset blir nærmest hivd inn i setra og steikepanna kommer på ovnen litt faderlig fort, nå skal det smake med litt fôr.

Et til nå fortrengt, men stadig sterkere påtrengende behov for å løyse buksa på naturens vegne blir plutselig akutt. Åkeren med brennesle i beltehøyde foran ute-doen blir forsert med suveren forakt for påfølgende ubehag. Etter noen leie smerterier påfulgt av diverse kraftuttrykk, senker omsider roen seg over en reinsjeger "in spe" som begynner å få orden på mave-funksjonene etter en Alfa-lignende utblåsning. I det spede månelyset på doen kan jeg glede meg over stor utbrettplakat fra Norsk Ukeblad på den ene veggen. Det er ennå tydelig at det har vært et staselig bilde av et herværende kronprinspar i full mundur med sløyfer og ordner på kryss og tvers over bringa. Til tross for at musa tydeligvis har lagt sin elsk på plakaten, særlig har det gått ut over Sonja fra halsen og nedover til livet, gir den ennå en viss følelse av høytid her jeg sitter.

Brått og ubarmhjertig blir jeg revet ut av mine tro tanker til kongehus og fedreland ved at Arild hauker at maten er ferdig. Stekt egg og flesk med svart kaffe og en ørliten blank en ved sida av.

Å du søde all verden, nå har vi det godt! Her kan ingen kreditorer nå oss, Arild!

Vekkerklokka til Arild er en lei oppfinnelse som antakelig må være

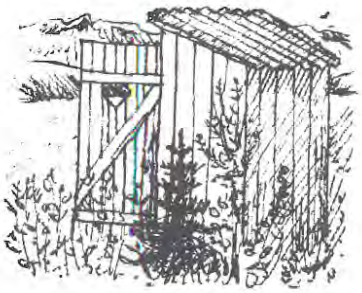

konstruert av sjefer med liten eller ingen respekt for morgentrøtte ansatte. Til tross for til dels harde angrep fra både undertegnede og eieren sjøl, er det umulig å stoppe udyret som bare fortsetter å ringe til vi var på beina alle tre.

Ja ja, da kunne vi jo like godt gå på jakt. Etter en kort, men enstemmig rådslagning blir vi enige om å ruste oss ut for noen dager og så ta sikte på å overnatte på ei av selvbetjenings-hyttene til Turistforeningen. Knutsbu lå omkring en 4-5 timers gange inne i terrenget, så det måtte være et ypperlig utgangspunkt dersom vi ikke skulle finne dyr i den nedre delen mot setra.

Bortsett fra en østerriker med svensk aksent som hadde felt en storbukk første dagen, (der har du allerede de første framstøt mot EF-avtale!) og to kvinnelige fotturister, blir første dagen resultatløs.

Ja, også var selvbetjeningshytta stengt da, bare for å ha nevnt det!!

Dette resulterer i at vi hele dagen ser mer ut som sherpaer enn reinsjegere. Sekkene blir tyngre og tyngre, skuldrene blir sårere og sårere, føttene liker seg dårligere og dårligere. Å ligge ute i 1700 meter fristet lite, så vi setter kursen hjemover mot setra utpå ettermiddagen. Ved halvti-tida stavrer vi oss omsider ned de siste kneikene med til dels overhengende fare for å bli tatt for noen hundreogfemti-åringer som hadde tatt en avstikker fra en ellers stille og rolig oppbevaring på Skjåk aldersheim.

Når vi får av oss fottøyet, blir umiddelbart alle tidligere erfaringer med vannblemmer og gnagsår ubetydelige barneminner. Men det er utrolig hva et koldt fotbad og varm ertesuppe "rett i koppen " kan utrette med en ellers vår og sansibel jegerkropp. En sliten jegerfant kan beint fram forledes til å tru at han er til himmelrik komen.

Dagen etter er vi i farta igjen, selv om marsj-hastigheten er noe redusert. En kort diskusjon om vanlig sau kan felles på "fritt dyr"-kort blir oppklart av oppsynet som kan fortelle at det var veldig lite med småflokker å se. Det går imidlertid en svær hop på en 6-700 dyr lengre sør i terrenget i området ved Aursjøen.

Den videre slagplan er klar; Aursjøen neste.

Da vi kommer inn til Aursjøen ved fem-tida på lørdags-kvelden, har hele reinshopen vært nede ved sjøen en snau halvtime før vi kom. Det ligger mye folk i camping-vogner og husbiler ved enden av bilveien, så da flokken kom hadde det vært tre-dobbel skyterekke, kunne en lokal veteran fortelle:

"Je låg i dekning bak hjulet på campingvogna, je da me! Det small sikkert en 30-40 skøtt, men det låg

ikkje so mange dyra atte.

Ein kar skaut no på ein kalv og trefte han i frambeinet, neste skøttet treffte no bakbeinet. No hev du han, skreik kjerringa hass, so da hivde han børsa og flaug etter han med kniven. Han fekk no tak i denna stakkar'n nere på myra her tel slutt, men det var ikkje akkurat noko pent syn, nei."

Den type jakt frister ikke akkurat oss. Neste morgen er vi på farten i grålysninga etter å ha tilbrakt en heller kjølig natt i Sveins lavvu, som er en merkelig bastard mellom sametelt og sirkustelt.

Da vi har gått et par timer får jeg med ett øye på fire-fem rein på en liten kolle et par hundre meter i fra oss, deriblant en liten bukk. Den tar vi, Arild! Bedre sjanse får vi ikke innpå her nå, det er jeg sikker på!

Nei, du far! Innehaveren av fellingstillatelsen forklarer tålmodig og overbærende en som ikke hadde vært på reinsjakt tidligere, at å skyte 50 kilos bukk på fritt kort, nei det går ikke an.

Østlendingen fra flatbygda får aller nådigst lov til å sikte på bukken og trekke av uten skudd i kammeret på mauseren.

Ut på dagen blir det knallvarmt, så vi spiser og døser av bak en stor stein. Av og til kommer en tåkedott sigende og forsvinner bak Horungen. Med ett blir Svein var en merkelig grynting som kommer mot oss. Det er to reins-kalver som kommer helt inn på ti meter før de merker oss og kaster tilbake oppover lia. Omsider finner vi ut at det er på tide å fortsette jakta, til tross for at det tusser med jegere rundt omkring på alle de hauger og topper som vi ser. En ny tåkedott kommer sigende og plutselig får vi se et gevir i full fart på skrå i fra oss. Jamen, den da Arild, den ser fin ut. En skarp smell fra nyinnkjøpt mauser med glassfiberskjefte setter punktum for drømmen om storbukk, i hvert fall for dette året. For når vi kommer fram til dyret, så ligger det jammen en kalv der! I svarte f..., det er gutta på reinsjakt!

Litt beklemte veider vi ut, mens den ene teorien etter den andre blir utbrodert om hvor lett det er å ta feil i tåka, alt virker så mye større enn det i virkeligheten er. Omsider blir vi ferdige med å partere dyret, og noen befriende kommentarer fra Svein får latterdøra på vidt gap.

Storbukken fra Skjåk har herved fått sitt ettermæle, og en god ting kan ihvert fall sies om den; den var grei å bære ut for tre mann!

"Storbukken" fra Skjåk, Nord-Ottadalsområdet! Fine fjell, men vanskelig å jakte i sånt åpent landskap

JAKTA 1991

GLIMT FRA OPPSYNSRAPPORTER FRA NOEN AV VILLREINOMRÅDENE

AV JON J. MELI

Setesdal-Ryfylke villreinområde

Lars Arne Bay er her oppsynsleder og han hadde i oppsynskorpset 17 mann. Rent praktisk har Bay administrert oppsynet i Vestheia, mens Jon Haugen har hatt ansvaret på austsida. Det er utført 108 dagsverk i oppsynstjenesten til en kostnad av 90. 000 kr.

471 jegere er kontrollert og det er innrapportert 4 forhold til anmeldelse. Hovedinntrykket til oppsynet er at jegerne stort sett følger retningslinjene som gjelder for jakta. 5 dyr er innrapportert som skadde og dette er i underkant av 1% av de felte dyra. Det må her innskytes at Setesdalsheiene er et svært vanskelig område å ha kontroll over og skadde dyr har lett for å stikke seg vekk i det kupperte terrenget.

Det er også innrapportert funn av slaktested fra slakting før jaktstart. På denne plassen er det gjort funn av 6 dyr og forholdet er enda ikke oppklart. Oppsynet savner sambandsmidler som dekker den interne kommunikasjonen og dette vil bli et overordna mål å finne løsning på.

Nordfjella

Fra oppsynsleder Per Aksel Knudsens sammendragsrapport plukker vi følgende: Nordfjella hadde i 1991 ei kvote på 1150 dyr og felte 554. 8 oppsynsmenn var ute i 131 dager og kontrollerte 484 jegere. Det ble registrert en skadeskytingsprosent på 5.6 og 12 forhold forøvrig; manglende utfylling av kontrollkort, ikke skåret kontrollkort, manglende magasinsperre og for stort dyr. Oppsynslederen nevner at aktiviteten langs vegen inn til Kvevotni er væravhengig, med at under godværsdager går jegerne ut av bilene og plasserer seg i terrenget, mens de under uværsdager ofte bruker bilene for å komme i posisjoner når dyra er på trekk. Før jakt vart det avvikla et oppsynsmøte og etter jakta kalte villreinutvalget inn til et oppsummeringsmøte sammen med oppsynet.

GRANBERG GARVERI
ETABL. 1951

5582 ØLENSVÅG. TLF. 04/768744
FAX. 04/768870

- *Vi mottar alle typer huder og skinn for pelsberedning.*
- *Vaskbare saueskinn, bilskinn og andre pelsskinn (bl.a. av kid, geit, rein og elg) selges engros/detalj.*
- *Også lager av vegatabilsk garvet skinn og lær, nappaskinn m.m.*

BE OM TILBUD, OPPLYSNINGER OG BROSJYREN "HVORDAN HUDER OG SKINN SKAL BEHANDLES".

KJØP
ET PROFESJONELT
SLAKTESETT
HOS
VÅPENLEVERANDØREN

* 1 FLÅKNIV
* 1 FILEKNIV
* 1 KJØTTKNIV
* 1 STÅLBRYNE

MARKEDSFØRES AV
X-VÅPEN & SPORT A/S
Box 2143
1701 SARPSBORG

Fortjent pris til Terje Skogland

TEKST OG FOTO: JON J. MELI

Alle som leser Villreinen, har sikkert merka seg navnet Terje Skogland. Han har til alle numra som er gitt ut, bidratt med forskningsartikler over villreinen generelt og spesielt for enkelte villreinområder. I de siste numra har han også tatt for seg arbeide og resultater fra forskningsprosjekter på jerv, på radiocesium i rein (etter Tsjernobyl) og menneskelige forstyrrelser og inngrep. Skogland er en av våre fremste forskere på høgfjellsøkologi og vi vet Terje har brukt mange år ute til alle årets tider, for å hente inn alle data som underbygger hans forskningsresultater. Dr. philos Terje Skogland passerte 50 år i januar 1992.

VillmarksPris

Bladet VillmarksLiv og Norsk Natur og Villmarksenter i Ålen har gått sammen om opprettelsen av en VillmarksPris, og denne vart i 1991 delt ut for 2. gang. Ved førstegangsutdelinga i 1990 var det også en "villreinperson" som erobra prisen, nemlig Vidar Holthe. Ved utdelingen under villmarksdagene i Ålen (5.okt.) i 1991, var turen kommet til Terje Skogland til å bli tildelt heder og en sjekk på 20.000 kr. Prisen har kriterier som fremme av jakt, fiske eller naturvern og om Terje Skogland vart det sagt under prisutdelinga, at han hadde gjort villreinens livsvilkår og framtid til sitt livs sak! Helt fra 1960-åra har Skogland arbeidet målretta med observasjoner og kartlegging av villreinstammene og han har gjort en banebrytende innsats for kunnskapsheving om en dyreart som lever i marginale viltområder. Det er sannsynligvis ingen nålevende nordmann som har tilbrakt mer tid i fjellet med villreinen enn Terje Skogland. Han har også vært dyktig til å nå fram til allmennheten med sitt budskap, ved å publisere sine observasjoner. Terje Skogland har sitt daglige virke ved Norsk Institutt for Naturforskning i Trondheim.

Vi i Villreinen gratulerer Terje Skogland med pristildelinga og føler at den er så vel unt! Vi er også stolte over at det er våre villreinforskere som har gjort seg fortjent til en slik prisutmerkelse!

Under Villmarkskvelden i Ålen (Sør-Trøndelag) 5. okt. 1991, vart Terje Skogland overrakt Villmarks-Prisen av daglig leder i Villmarks-Liv, Runar Warhuus (hitterst).
FOTO: JON J. MELI

"Filmbukken" var ikke av de største, men gjorde seg bra på TV!

Norsk villreinjakt på svensk TV!

TEKST OG FOTO: DAGH BAKKA

De med jaktinteresse og muligheter for å ta inn svensk tv har sikkert fått med seg de månedlige jaktprogrammene pa TV 2 som kalles "Jakttid".

I oktober (91) ble det sendt et program om norsk villreinjakt. Opptakene skjedde i september på Mykleby Skog sitt terreng i Stor-Elvdal, og undertegnende hadde æren (?) av å fungere som bevæpnet skuespiller. Det var satt av en uke til innspillingen, men takket være flaks med været og villreinen, var det hele unnagjort på to dager.

Svensken Erik Fernstrøm som stod for filmingen, lå ikke etter for noen nordmann når det gjaldt å bære eller å gå, og det er som kjent egenskaper som teller under reins-jakt. Litt utpå den første dagen fikk vi øye på en flokk på 13 dyr som roet seg på en myr i visstnok perfekte opptaksomgivelser. Det tar imidlertid tid å krabbe inn på en flokk når børse, kamera, stativ og annet utstyr skal medbringes. Takket være god samarbeidsvilje fra reinen, lav jegertetthet og dessuten god jegermoral fra de andre jegerne som så oss og lot oss krabbe i fred, gikk alt greit.

Det var med to storbukker av middels størrelse i flokken og den største fikk etter klarsignal fra kameramannen en snarlig, men berømt død.

I tillegg til jaktscenene ble det også demonstrert en litt spesiell måte å bære rein på og formannen i villreinrådet, Anders Kiær, ble intervjuvet om bl.a. dagens situasjon for villreinen i Norge. Responsen fra både svenske og norske se-ere har vært både stor og positiv, og viser med all tydelighet hvilken sterk mediarolle tv har i dagens samfunn. Med Norges tilpasning til et mer og mer jaktfiendtlig Europa og med en samfunnsutvikling hvor flere og flere får et fjernt forhold til jakt og død, kunne det kanskje være en ide at det ble laget noen gode, informative og positive programmer om jakt. Og kanskje til og med på NRK?

Behandling av felt vilt

HJORTEDYR, HARE OG FUGL

Oppgjøring/oppbrekking, flåing og partering; hele prosessen fra viltet er skutt til de ferdige stykker for kjøkken eller fryser.

Steg-for-steg forklaring for hvert viltslag med ualminnelig omfattende illustrering med fotografier og tegninger.

Også om modning og mørning, kjøttkvalitet, hygiene, viltsmak.

EN OVERMÅTE NYTTIG OPPSLAGSBOK FOR ALLE JEGERE!
KR 212,-
PLASTFOLIERT, STIV INNB.

I BOKHANDELEN ELLER FRA

Landbruksforlaget
Boks 9303 Grønland, 0135 Oslo. Tlf. (02) 17 33 40

NY BOK

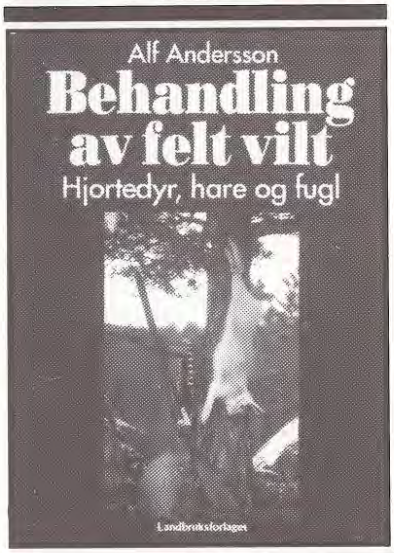

for jegere

GRATIS!

KATALOGEN SOM VISER DEG NYE MÅTER Å DRIVE FRILUFTS- OG TELTLIV PÅ – hele året

Produsent: venor a.s N-9520 Kautokeino - Tlf. (084) 56 622

JA TAKK, send meg, uten omkostninger, katalogen over de nye lavvu-teltene

Navn/adr.:.....

.....

.....

Sendes til Venor a.s, 9520 Kautokeino, tlf. 084-56 622.

nor'på as/083-60 677

RAUFITTSIMLA

AV STEIN LIER-HANSEN

Tåka dreiv tjukk igjennom fjellbjørkelia. Jeg var allerede dy våt, ikke av det våte været, men av svette. Klokken var fremdeles ikke mer en halvseks en mandagsmorgen midt i september. Det er alltid kaldt å stå opp tidlig på denne årstida, og båtturen på Møsvann var sur. Jeg var kledd for å sitte stille, for ikke å fryse i båten. Nå gikk jeg å svetta bakerst i en flokk på 4 jegere pluss meg selv, en "førstereisgutt" på 6 år. Lia var bratt, stien var søleete, været var mildt sagt klissete og jeg var utilpass, gjennomvåt av svette. Turen opp lia visste jeg fra tidligere ville ta ca. en halv time. Deretter startet turen innover fjellet, først Gryteflott, så Raufittflott. Straks vi kom over fjellskogbandet ville det bli kaldere, det sure trekket fra sør-aust ville da kjøle oss ned, var de trøstende ord jeg fikk underveis.

Jeg skulle ikke være med så langt, ved Flottetjønnbekken skulle jeg settes igjen sammen med en gammel, men spennende jeger, jeg velger å kalle ham Gammern i denne anledning.

Jeg kjente han fra tidligere turer, og jeg viste at han var et oppkomme av historier, og sekken hans var full av pølser, bacon, og en flaske med et innhold han blandet ut i kaffen. Et innhold som etter det jeg kunne forstå hadde en meget spesiell virkning på Gammern. Det frisket opp hukommelsen, samtidig som det hadde en impregnerende effekt. Etter to kaffekopper avec var Gammern upåvirket av vær og vind, han koste seg i høstværets klissete favn.

Vi skiltes som sagt ved Flottetjønnbekken. Jeg og Gammern fant frem til det gamle bågastellet. Far min og de to andre dro videre. Jeg forberedde meg på en lang, kald og våt dag på post. Først gjaldt det å samle inn bålved, deretter å få tent bålet, - det ordnet Gammern, mens jeg henta det forgjette kaffevannnet. Prioriteringa var klar, først kaffekok, så grilling av pølser og bacon. Etter noen minutters styr var vi klar, hvilestillinger ble inntatt, drikke og mat klargjort og "posteringsjakta" begynte. Og med den Gammerns fengslende historier om jakt, fiske og annet villmarksliv igjennom en drøy mannsalder, - han var nær 80 år denne høstdagen. Tidligere hadde han fengslet et guttesinn med levende historier om haraloser, ikke ufarlige episoder om jakt på elgokser så store at det skrevne ord ikke rekker til,- idag hadde han lovt å fortelle meg om Raufittsimla. Jeg presset på for å få Gammern igang, tiden var knapp. Sånn i første omgang, etter tre kopper kaffe pleide han å døse hen i en svært avslappet postpositur, ikke liggende, ikke sittende, men noe midt imellom. For Gammern den rene "stresslesstillingen".

Plutselig står dyra der, som dukket opp fra ingensteds. Tett skodde har skjult dem, men som noen urtidslevninger er de der brått! Sikkert sånn også for Gammern og forfatteren, da Raufittsimla viste seg for dem et øyeblikk i tåkehavet.
FOTO: JON J. MELI

Historien om Raufittsimla var virkelig fengslende. Det var historien om en stor, feit gjeldsimle som bare Gammern viste om. Den holdt til i grenselandet mellom Gryteflott og Raufittflott, akkurat der vi satt,- grenseland mellom fantasi og virkelighet. Gammern hadde sett Raufittsimla mange ganger. Ofte hadde han hatt a på skuddhold, under 50 m, men han hadde aldri fått skutt. Hver gang pekefingern skulle stramme til i det forløsende sekund hadde Raufittsimla snudd seg fra Gammern, og forsvinni ut i tåkeheimen, det store intet. Simla var aldri å se i klarvær, "det er a for lur til", sa Gammern. "Men i tåka kommer a fram, - dersom vi bare sitter stille nok". Gammern håverte storlytt over de andre såkalte jegerne, som fløy beina av seg innover flott etter flott, nut etter nut, og aldri kom til å få se rein. Nei, villreinjakt var å vente, vente i reinens trekkveier, og la reinen komme til deg. Det forsto vi før i tida, sa Gammern, det er derfor det er så mange bogasteller i reinheimen. Men Raufittsimla da, spurte jeg," hvor er hu når det er fint vær? "

Jeg fikk aldri noe svar på det, der og da, gammern hadde inntatt den totale hvilestilling. Antageligvis for å samle krefter til nye kaffekopper. Han var egentlig et utrolig syn. Sov så rolig og godt, mens kaldt høstregn randt ned over nakken, under vadmelsjakke og ullgenser, og fulgte kroppslinjene mot bar hud helt ned i to slitte lærstøvler. Han var slik Gammern, kaffe avec igjennom et langt liv hadde herda og impregnert kropp og sjel.

Slik tenkte jeg på Gammern, frøys og syns synd på meg selv. Tåka kom og gikk, sikten endret seg fra 10 til 200 m i løpet av sekunder, fjellet var trolsk. Jeg syntes jeg så noe ustanselig, men vekket ikke gammern for å rapportere om dyr. Det var alltid den samme einerkvisten eller vierkjerret som spilte meg et puss. Speidende etter Raufittsimla skimter jeg med ett noe som virkelig lea seg lengst vest i synsranden. Så var det borte, ein tåkedott hadde skjult det som fanget min oppmerksomhet.

Men opmerksomheten var skjerpet, og under neste lysning fikk jeg øye på noe, en rein, sannsynligvis ei simle. Rolig beitende mot oss, trekkende litt skrått på sydaustingen.

Jeg vekker Gammern, det i seg selv er verdt en omtale. Enten sover Gammern eller så er han lys våken, noe midt imellom har jeg aldri registrert. Før jeg hadde fått forklart hva jeg hadde sett, hadde Gammern sett det samme. Rolig legger han seg ned på maven og ser på simla. Jaggu var det ikke Rau-

fittsimla som var ute å gikk. "Ja, ja gutt kansje vi får a idag, men hu må mye nærmere gett." Nærmere tenkte jeg, det var maks. 70 -80 meter bort til a nå, det viste jeg for avstander til kjente merker var skrittet opp på forhånd, under tidligere turer. Om ikke noe annet så for å holde varmen. Jeg visket til Gammern om ikke holdet nå var kort nok. Å nei gutt, jeg skyter aldri på over 50 m, jeg er for gammel til det skjønner du, og en jeger må ta hensyn til mange forhold, blandt annet alder og andre begrensninger. "Egentlig gutt så bør du se det hvite i aua på a før du skyter", sa Gammern.

Simla var nå kommet svært nær oss, og jeg syntes jeg så både det hvite i aua, og mer til.

Gammern hadde tatt ladegrep, lå å sikta, men smalt gjorde det ikke. Simla passerte rett under oss, og sto rolig med breisida til. Jeg så Gammern krøke fingern om avtrekkern. Med ett kasta simla på seg, snudde seg fra oss, og lunta inn i tåka. Det siste jeg så var det kritthvite speilet.

"Ja, ja" sa Gammern, "Raufittsimla er ei lei ei, men morro var det at du fikk se a gutt, hu kommer nok igjen." Han så at jeg var skuffet, men trøstet meg med at for simlas del var det bare bra, og dessuten slapp vi å slite med kjøtt og gørr. Men det er jo vitsen med jakt det, mente jeg. Jo, ja det var nok det, men høsten er lang og dessuten så var ikke Gammern den som skaut i hytt og pine bare for å få tatt livet av et dyr. Nei, vi fikk se å få liv i bålet, og få varme i kaffen. "Sitter vi stille så kommer a nok igjen", sa Gammern.

Og vi satt stille, i hele 5 timer til. Gammern pratet og sov om hverandre, jeg fablet om Raufittsimla, og prøvde å huske hvor stor hu egentlig var.

Rett før mørket senket seg kom far min og de to andre, kjøttlause, uten å ha sett dyr. "Hva var det jeg sa gutt, en må sitte i ro på jakt, ikke fly rundt å svime," messet Gammern. Ja tenkte jeg, men jammen må en skyte å, men det sa jeg ikke til noen, for innerst inne var jeg glad for at Raufittsimla levde enda. Om hu bare kunne gjøre det til det ble min tur, men det er en annen historie.

•

Samleperm til Villreinen

For samlere av Villreinen har vi fått laget pene samlepermer.

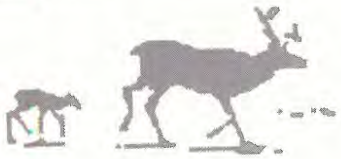

Prisen pr. stk. er kr 50,- + porto og bestilling kan sendes til Villreinen, 2550 Os.

Fjellduken!

VIL DU VITE MER OM DETTE JERVEN-PRODUKTET, LES KATALOGEN SOM FØLGER MED ÅRETS VILLREIN-BLAD!
Tlf. 054/42018
P.b. 149 5751 ODDA

JERVEN · NORGE

NY WALKIE-TALKIE FRA SIKKERHETSSJEFEN

Nå er den kommet. Vår mest avanserte håndmodell – så langt: ZODIAC P-8000.
Et 40-kanalers apparat i presstøpt aluminium med massevis av muligheter og finesser og tilgjengelig ekstrautstyr.
ZODIAC P-8000 har en utgangseffekt på 2W med batterier og hele 4W tilkoblet trøm. Det siste tilsvarer en vanlig mobilstasjon.
Og utrolig nok veier denne tungvekteren bare 840 gram inklusiv batterier.
Sa du ZODIAC P-8000?
Over.

ZODIAC P-8000

ROLF JENSEN

Importør:
ZODIAC NORGE AS
BOKS 4213 TORSHOV, 0401 OSLO 4

Forhandler:

Forhandlere over hele landet

VILLREINJAKTA 1991

JAKTOMRÅDER	TILLATT FELT					FELTE DYR												Fellings-prosent
						ÅRSKALV			1 1/2 ÅR			ELDRE			I ALT			
	KALV	SIMLE	SIMLE UNG-DYR	FRIE DYR	I ALT	HANN-DYR	HUNN-DYR	I ALT	HANN-DYR	HUNN-DYR	I ALT	HANN-DYR	HUNN-DYR	I ALT	HANN-DYR	HUNN-DYR	I ALT	
SETESDAL RYFYLKE	320	264	406	262	1252	80	63	143	110	67	177	89	225	314	279	355	634	51
SKAULEN ETNEFJELLA	9	-	10	5	24	2	3	5	2	5	7	4	4	8	8	12	20	83
SETESDAL AUSTHEI	225	121	169	73	588	40	27	67	28	17	45	26	87	113	94	131	225	38
HARDANGERVIDDA	1986	-	4779	1197	7962	311	263	574	250	168	418	582	1269	1851	1143	1700	2843	36
BLEFJELL	20	-	4	16	40	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-	3	3	8
NORDFJELLA (HALLINGSKARVET)	333	-	464	350	1147	60	53	113	73	22	95	145	203	348	278	278	556	48
OKSENHALVØYA	-	-	-	3	3	1	-	1	1	-	1	1	-	1	3	-	3	100
FJELLHEIMEN	52	-	38	60	150	21	19	40	13	9	22	37	25	62	71	53	124	92
BRATTEFJELL - VINDEGGEN	44	-	62	29	135	10	8	18	9	6	15	15	23	38	34	37	71	53
VEST-JOTUNHEIMEN	29	-	46	40	115	5	7	12	10	6	16	20	16	36	35	29	64	56
OTTADALEN SØR	5	-	11	334	350	25	32	57	22	14	36	83	88	171	130	134	264	75
OTTADALEN NORD	67	45	140	1198	1450	122	85	207	137	54	191	389	339	728	648	478	1126	78
FØRDEFJELLA	2	-	-	6	8	1	-	1	1	1	2	2	1	3	4	2	6	75
SUNNFJORD	-	-	-	20	20	-	1	1	4	2	6	6	6	12	10	9	19	95
SVARTEBOTNEN	4	-	8	8	20	4	2	6	3	-	3	3	8	11	10	10	20	100
SNØHETTA	121	149	327	139	736	25	30	55	46	21	67	65	164	229	136	215	351	48
RONDANE NORD	177	60	363	300	900	71	45	116	55	57	112	196	213	409	322	315	637	71
RONDANE SØR	6	22	2	1005	1035	71	78	149	76	24	100	212	156	368	359	258	617	60
SØLNKLETTEN	193	-	135	232	560	26	16	42	20	16	36	75	86	161	121	118	239	43
FORELHOGNA	364	230	-	305	899	173	141	314	79	30	109	124	189	313	376	360	736	82
KNUTSHØ	166	-	236	149	551	35	34	69	36	9	45	87	100	187	158	143	301	55
TOLGA ØSTFJELL	-	-	-	42	42	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0

Flerbruksplan for Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane

AV JON J. MELI

For det store heiområdet som vi i villreinkretser kjenner som Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane, er det arbeidet ut et forprosjekt for en flerbruksplan for området. Heiområdet omfattes av 12 kommuner og 3 fylker og fjellheimen er en viktig del av ressursgrunnlaget for bygdene. Hvis kommunene hver for seg utnytter fjellområda på sin måte, vil som regel helheten i arealdisponeringa bli borte og en kan lett komme i skade for å ødelegge verdifulle egenskaper heiområdet har.

Heiområdet har allerede gjennomgått en drastisk "nedbygging" av det opprinnelige miljøet og her tenkes det da spesielt på villreinens frie ferdsel i dette tidligere prektige området. Teknokratene ved vasskraftutbyggingene har tatt sitt rikelige jafs av fjellheimen, turisthyttene og rutene mellom disse båndlegger viktig villreinareal og veien Brokke-Suleskard åpna for lettere tilgjengelighet inn i sentrale villreinområder. Ut fra problemstillinga om å ta vare på mangfoldet i heiområdet og samtidig utvikle og dra nytte av kvalitetene til næringsutvikling, gjennom ei samordning, jobba ei forprosjektgruppe på 9 medlemmer seg enstemmig fram til et forslag for flerbruksplan for heiområdet.

Av interesser i området, har forprosjektgruppa skissert opp bygdeutvikling som en "paraply" som kan fange opp mange aktiviteter med basis i naturgrunnlaget; tradisjonelt landbruk, bygdeturisme, fiske, jakt og hyttebygging. I prosjektbeskrivelsen er det fokusert endel på villreinen som har sitt tilhold i dette heiområdet og området er landets nest største villreinområde på godt 5.000 km². For villreinen vil det være svært viktig at en samla plan for området, bunner ut i erkjennelse av at denne viltarten setter endel krav til sitt leveområde og at disse blir fulgt når arealdisponeringa nedfelles i en plan. Det som hittil har skjedd i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane, med et forprosjekt til en flerbruksplan, er bare et første skritt på vegen. Neste vil bli et hovedprosjekt med endel problemstillinger som må avklares og at flerbruksplanen skal ankres opp i et aktuelt lovverk og at tiltaka deretter blir gjennomført lokalt - på kommunenivå. Villreinen vil være tjent med en helhetlig forvaltning!

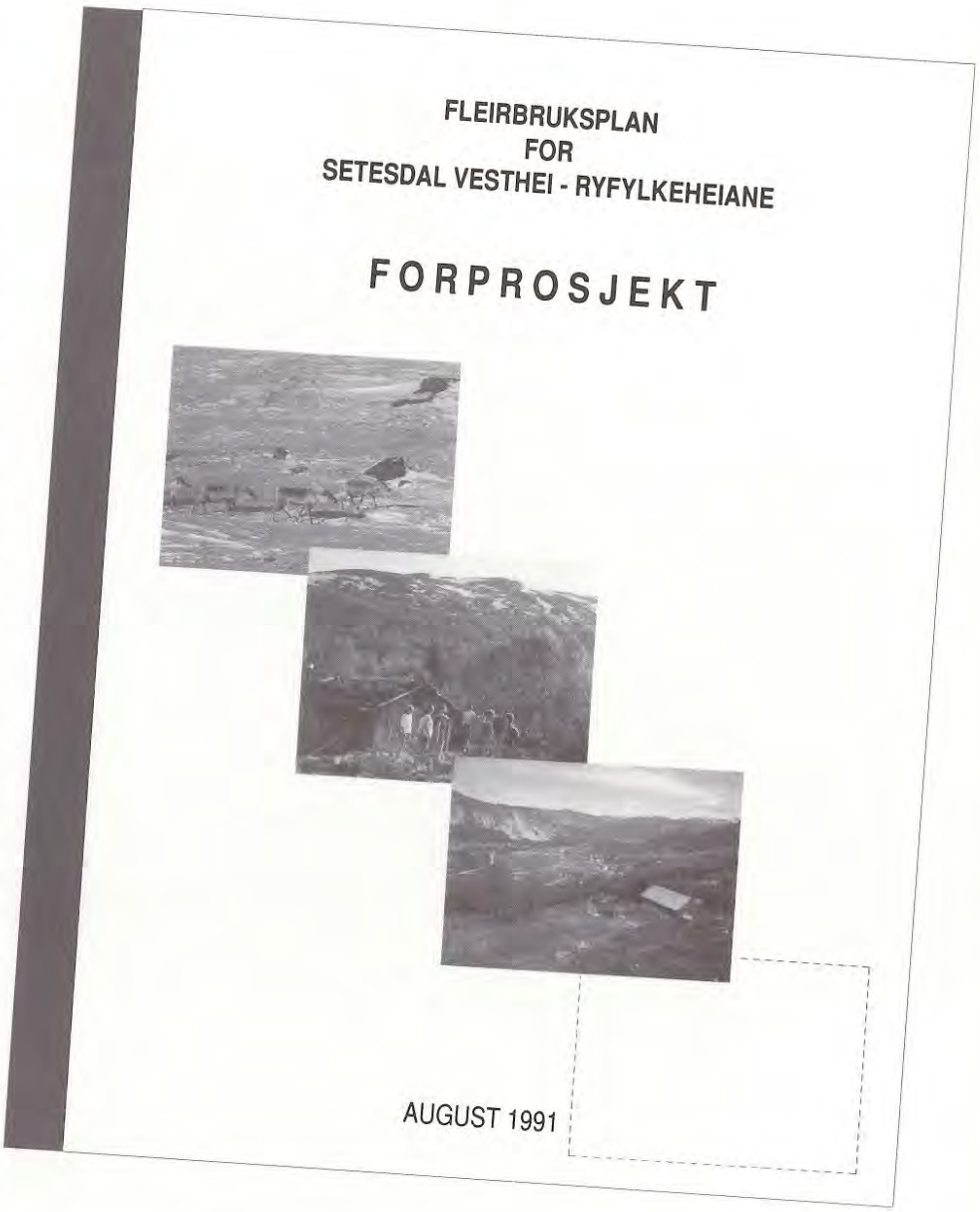

Sikrere skyting i villreinfjellet

AV FJELLOPPSYNSMANN TERJE BORGOS

Noe vi alle streber etter, er å avfyre så sikre skudd som overhodet mulig under jakt. For å oppnå dette er det grunnleggende å kjenne sitt våpen, sin ammunisjon og sin begrensning, og kun skyte når viltet er tilstrekkelig nærme og står slik at det er sikker bakgrunn og ingen andre dyr som kan ble truffet av eventuelle splinter.

Villreinjakten setter ekstra store krav til jegeren. Jakten foregår i snaufjellet, og dyrene opptrer oftest i flokk. Jakten stiller også store krav til kondisjon hos jegeren. Ofte er jegeren tungpustet og sliten når han har kommet reinen på skuddhold.

Det sier seg selv at det blir ekstra vanskelig å avfyre sikre skudd under slike forhold. Hvis mulig bør en benytte fast anlegg, men det er sjelden at dette er mulig. Oppfinnsomheten har vært stor for å finne fram til "utstyr" som gjør skytingen sikrere. Remmer fra banegevær har delvis vært benyttet, men disse er ofte ikke egnet til bruk under praktisk jakt.

Har nå fått muligheter til å prøve en geværrem for jakt som bygger på de samme prinsipper som remmene som benyttes til baneskyting. Remma er laget i nylon og har spenner som gjør det mulig å innstille den etter jegerens mål. Remma er påført gummibelegg som gjør at den kan spennes godt fast om overarmen på skytteren, og den er også rask å montere.

Har testet remmen under praktisk jakt og funnet at den er et meget godt hjelpemiddel for å oppnå større presisjon under skytingen. Remma forhandles av:

Vaabenhuset Nygård,
7487 HALTDALEN

og forespørsler rettes til telefon:
07 - 513189.

1. Til høyre: Remma er festet på våpenet klar til bruk. En ser "løkken" som overarma skal igjennom. De tre spennene en ser oppover remma brukes til å stramme opp remma.

2. Under: Her er remma strammet om overarmen og en ser hvordan handa festes mellom de to øvre spennene.

3. Nederst: Her ser en remma strammet mellom overarm og fremre hand som holder våpenet. I denne stilling ligger våpenet støtt og sikkert under skyting.

SAS Jackpot!
Reis billig i Norge og Europa.

Kontakt nærmeste reisebyrå eller
SAS på telefon 02-17 00 20, hele døgnet!

SAS

Villreinjakt i Øyer statsallmenning

AV FJELLOPPSYNSMANN ODDVAR STENSRUD

Øyer Statsallmenning
Statsallmenningen omfatter et areal på ca. 430 000 da. Den ligger i fjellområdene mellom Gudbrandsdalen og Østerdalen i den søndre delen av Rondane-området.

Allmenningen grenser i sør mot kommunene Lillehammer og Ringsaker, i øst mot Stor-Elvdal og i nord mot Ringebu. Tellende villreinareal 1991: 300 000 da. Tilsluttet Rondane Sør Villreinområde. Allmenningen ligger i en høyde fra 700 til 1230 m.o.h. Det meste av arealene ligger i en høyde på mellom 850-1000 m. og omfatter store myr- og bjørkeskogarealer.

Historikk
Villreinjakt har ingen lange tradisjoner i Øyer. Det har nok fra gammelt av vært drevet fangst og trolig jakt etter rein, det vitner en del fangstgraver for rein i de nord-østre delene av allmenningen om. Men utenom dette er det lite historisk stoff om villreinen i Øyer.
I bygdeboka for Øyer, som har mye gammelt stoff fra Øyerfjellet, er reinen eller grådyra, som den også vart kalt i tidligere tider, lite omtalt. I boka blir det nevnt, at i de nordøstre delene av fjellet forekommer det villrein, som om våren trekker fra Rondane og sørover til Raufjellet og at de om høsten trekker nordover igjen.
Det er også nevnt at rundt 1850 kunne en se flokker på opptil 50 reinsdyr i fjellet. Elgjakt har en bred omtale i boka mens reinsjakt ikke er nevnt, utenom at noen fangstformer for rein er omtalt.

Jakt i nyere tid
Det har ikke vært drevet noen organisert villreinjakt i Øyerfjellet før 1960, det hadde da i de tilliggende fjellområdene; Ringebu og Stor-Elvdal, vært drevet reinsjakt i flere år.
I 1960 søkte Øyer fjellstyre om fellingstillatelse på villrein i Øyer statsallmenning og fikk tildelt 6 dyr. Ringebu statsallmenning hadde da i flere år hatt fellingstillatelser på ialt 65 dyr! En var da av den oppfatning at en jakta på den samme villreinstammen som trakk fra Dovrefjell i nord til Ringsaker-allmenningene i sør.
Utover i 60-åra var en klar over at det ble mindre med villrein i fjellområdene for hvert år. Blandt anna for å få bedre kjennskap til villreinstammen, vart det ansatt fjelloppsynsmann i statsallmenningen og en vart snart klar over, at reinen i Rondane Sør ikke hadde noen kontakt med reinen i Rondane nord.
På slutten av 60-åra var det bare igjen 70 dyr i stammen. I 1970 ble det, ikke minst takket være Normann Heitkøtter, innkalt til et møte av samtlige rettighetshavere innen Rondane-området. Det var fortsatt en del tvil om en hadde med to reinstammer å gjøre, men det vart likevel enighet om at en skulle dele området i to. Rettighetshaverne i det nye området, Rondane Sør, vart enige om å frede reinen for all jakt i noen år, i et forsøk på å bygge stammen opp igjen.
I 1976 var stammen kommet opp i ca. 600 dyr og det vart åpna for en begrenset bukkejakt.
Fra 1976 har det vært villreinjakt i Øyer statsallmenning hver høst, med noe varierende fellingstillatelser fra 15 i 1976 til 177 i 1990. Det har vært stigende interesse for villreinjakt blandt jegerne i bygda og antall søkere har de siste åra stabilisert seg på 110-120 stk. fra denne gruppa. Vanligvis blir ca. 10% av jaktkorta forbeholdt utenbygdsboende jegere.

En av de best bevarte fangstgravene for villrein i Lyngkampen.

Utsikt fra Lyngkampen, Grensepunktet mellom Øyer og Stor Elvdal. Kjent villreinrekste fra gammelt av, også i dag

Endring av adferdsmønster.
Det er påstått, og trolig med rette, at villreinstammen i Rondane-området er en av de få villreinstammer her i landet som ikke har noen innblanding av tamrein. Reinen er svært sky for mennesker og som oftest vanskelig å komme på skuddhold.
De første åra det vart drevet reinsjakt i allmenningen, foregikk jakta stort sett i de indre snaufjellsområdene, det var der en regnet med å treffe på rein. I de siste åra har reinen endret bruken av beiteområda, da særlig i sommer- og høstmånedene. I vinterhalvåret, fra ut i oktober og til ut i april, holder den seg nok stort sett i snaufjellområda, men fra slutten av april trekker den framover i fjellområda og ned i myr- og skogområda. Der holder den seg til inn mot brunsttida, ca. midt i september, da den samles i flokker og trekker mere inn på snaufjellet igjen. De siste somrene og høstene er det påtruffet reinsdyr langt nede i granskogområda, nesten ned til bygda, noe som trolig aldri har forekommet tidligere.

At reinen holder seg så mye i skogsområda, har vanskeliggjort jakta, og dette fører igjen til lavere fellingsprosent. Villreinjakta er vel noe en forbinder med snaufjellet, med bruk av kikkert og stilling innpå dyr i et forholdsvis åpent landskap.
Å sitte på post i en myrkant, i et skogsområde, eller prøve å lure seg innpå en rein i bjørk eller granskog, er vel ikke slik en villreinjeger forestiller seg ei villreinjakt!

Kan den økende trafikken holde reinen lavere i terrenget?
I jegerkretser er det til stadighet en diskusjon om grunnen til at reinen nå holder seg så mye i skogsområda. Av de grunnene som oftest blir framhevet, er; den økende trafikken av turfolk i de indre fjellområda, uro i forbindelse med fedrifter og et økende antall av jegere utover høsten. Andre grunner som blir framhevet er det sterke beitepresset av sau i de tørrere partiene av fjellområda, at de dyra som er på snaufjellet blir skutt og at en til stadighet må bygge på en stamme som er vant til å ha sitt tilhold i skogsområda.
Det er vel ingen som med sikkerhet kan si om det er noen bestemt grunn eller summen av flere årsaker, som har ført til denne endringen i beitebruken. At dette ikke er noen heldig utvikling for villreinjakta og jegerne, er nok noe de fleste er enige om!
De to siste åra har villreinjakta, som en prøveordning for Rondane Sørområde, vært forlenget til ut september måned. Dette som et forsøk på å oppnå høyere fellingsprosent i Øyer og Ringebu. For Øyer statsallmenning har dette hatt liten betydning. Grunnen er nok at elgjakta starter den 25/9 og mange av reinsjegerne er elgjegere og prioriterer elgjakta framfor reinsjakta! •

Reinsbukk felt første jaktdag 20/8, i de fremre myr/skogsområdene i Øyer statsallmenning. Jegeren er Wolf Kraft.

JAKTA 1991

GLIMT FRA OPPSYNSRAPPORTER
FRA NOEN AV VILLREINOMRÅDENE

AV JON J. MELI

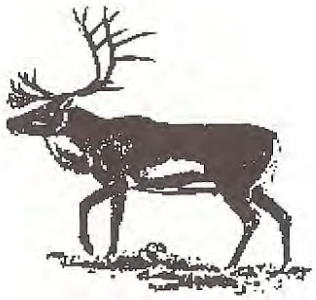

Hardangervidda
Med et totalareal på over 8000 km² og ei kvote på 7962 dyr med felling av 2843 dyr, er dette det desidert største området å ha oppsyn i. 15 oppsynsmenn hadde oppsynet med hele dette store området og med Sverre Tveiten som oppsynsleder. Dessuten var en mann tilsatt av DSS/VF som informasjonsmedarbeider/koordinator på Tinnhølen.

Som i mange andre villreinområder hadde også Hardangervidda oppsynssamling før jakt. Oppsynet utførte ca 390 dagsverk og kontrollerte 806 villreinjegere, 16 fiskere, 39 småviltjegere, 97 kontroller av regelverket for verneområda og 8 andre kontroller. Oppsynet har rapportert 15 personer til politiet i samband med villreinjakta og 9 rapporter for andre forhold. Dessuten er det mange muntlige advarsler.

I media har det etter jakta vært fokusert mye på det høye skadeskytingstallet, ialt 200 dyr, som gir en skadeskytingsprosent på 7.

Dette er et høgt tall i sammenligning med de fleste andre villreinområder og av oppsynsrapporten kan en lese, at noe av skylda kan ligge i kombinasjoner av store jaktfelt/utstrakt overføring av kontrollkort, helgejakt og dårlig jaktresultat i begynnelsen av jakta. Men oppsynet har også vært vitne til ei jaktutøving som er så bra en kan forvente under villreinjakt i dagens situasjon.

Villreinjakt og villreinforvaltning i et EF-perspektiv

AV STEIN LIER-HANSEN

Debatten går høyt om konsekvensene av en EØS-avtale eller et EF-medlemskap for Norge og nordmenn. De spørsmål en slik generell debatt skaper, skaper naturlig nok også usikkerhet og spørsmål hva angår jakt og viltforvaltning spesielt.

Norges Jeger- og Fiskerforbund har brukt mye tid på å analysere og få brakt opp på bordet hvilke følger en EØS-avtale eller et EF-medlemskap vil få for jegerinteressene i Norge. En slik analyse viser ganske klart hvor vanskelig temaet er, spesielt hvis en drister seg til å trekke inn analyser om *indirekte konsekvenser*, der mer eller mindre subjektive resonnement nødvendigvis må trekkes inn.

Konsekvenser av foreliggende utkast til EØS-avtale

Innledningsvis kan det være viktig å trekke frem det faktum at utkastet til EØS-avtale *ikke omfatter naturforvaltning, jakt eller fiske direkte.* Imidlertid omfatter avtalen prinsippet om fri flyt av arbeidskraft og kapital, noe som helt sikkert griper inn i deler av jakt- og fiskeforvaltningen i Norge. Fri flyt av arbeidskraft innebærer i prinsippet at EØS-borgere ikke skal kunne diskrimineres i forhold til egne innbyggere i det land en *EØS-borger skaffer seg arbeide i eller oppretter næringsvirksomhet i.*

Dette innebærer at en EØS-borger bosatt i Norge og med arbeid/registrert næringsvirksomhet i Norge skal likestilles med norske statsborgere hva angår rett til jakt og fiske på statlige eiendommer eller i områder med fri jakt og fritt fiske, dvs. i saltvann.

For jakt og fiske på f.eks. statsallmenningene betyr dette at EØS-borgere som tilfredsstiller de gjengitte krav, skal likestilles med nordmenn. Bor vedkommende utenfor bygda skal han vurderes som en utenbygdsboende, bor han i bygda skal vedkommende ha samme rettigheter som en innenbygds nordmann. Forskjellen fra dagens lovverk er at en utlending idag må ha bodd i Norge ett år før han gies de samme retter som en nordmann. Innenfor en EØS-avtale vil altså denne ettårsfristen ikke gjelde. Jeg tror de fleste vil være enige om at denne endringen ikke vil innebære de store konsekvenser.

En annen, dog mer subjektiv, konsekvens av en EØS-avtale er knyttet til fri flyt av kapital. Poenget med hele avtalen, og opprettelsen av EFs indre marked fra 1993, er å skape et genuint europeisk stormarked. En konsekvens av dette vil være at hele EØS-området vil bli sett på som et stort marked av ulike næringsinteresser. En klar trend internasjonalt er økt satsing på naturbasert turisme. Dette er positivt, så lenge det kan utvikles konsept som sikrer lokal styring og lokal fortjeneste i et økende marked. Et scenarie knyttet til EØS-avtalen, eller EF-medlemskap, vil være at *utenlandske turistoperatører*, i økende grad vil rette sin oppmerksomhet mot Norge (vi blir en del av deres hjemmemarked), og spesielt mot norsk utmark. Deres målsettinger vil være å sikre seg rettigheter i Norge for å kunne utvikle *rekreasjonspakker*, der jakt og fiske er et av flere elementer.

På sikt vil dette kunne bety betydelige lokale konflikter og en gradvis redusert styring av lokale ressurser av *lokale interesser*.

I ly av et slikt scenarie ønsker bl.a. NJFF at lovverket utstyres med beredskapshjemler som sikrer nasjonal styring også av denne type ressurser. Dette kan først og fremst gjøres ved at loven åpner for streng regulering av fremleievirksomhet.

Konsekvenser av et eventuelt EF-medlemskap

Forskjellen mellom en EØS-avtale og et EF-medlemskap er primært at et EF-medlemskap også vil forplikte Norge til å følge EFs direktiv som regulerer jakt, fiske, artsforvaltning osv., samt en harmonisering av relevant lovverk innenfor også disse saksområder. EFs Fugledirektiv er et godt eksempel i så måte. Dette er et overnasjonalt direktiv som angir hvilke arter et medlemsland kan tillate jakt på. Sett ifra Norden et sjablongmessig direktiv som ikke fanger opp prinsippene om bestandsrettet forvaltning. F.eks. innebærer direktivet total fredning mot jakt av bl.a. kråke, fjellrype, skarv. mv. Poenget er altså at et EF-medlemskap kan innebære underkastelse av direktiver som begrenser det antall arter vi kan jakte på i Norge, basert på svært sjablongmessige regelverk, der effektiv lobby ifra internasjonale dyrevernsorganisasjoner ofte gir større innflytelse enn biologisk viten og regional kunnskap om ulike bestander. I disse dager arbeides det med nye direktiver, blant innenfor bruk av fangstredskap og forvaltning av flora, fauna og habitat. Et annet viktig moment er den prosess selve EF-samarbeidet nå er inne i, med sterke føringer i retning av union, der også felles naturforvaltning i videste forstand, vil kunne utvikles igjennom flertallsvedtak. En viktig prosess i denne sammenheng er harmonisering av all lovgivning, også innenfor jakt og viltforvaltning. Hvorvidt Norge i en slik situasjon kan makte å videreføre norske tradisjoner er et åpent spørsmål, men en ting er sikkert: *Frem til idag har internasjonale organisasjoner, med ofte en fundamentalistisk negativ holdning til jakt, utøvd en mer aktiv påvirkning av EF-byråkratiet enn det jegeror-*

ganisasjonene har maktet. Konsekvensene av dette har frem til idag ikke vært så store, først og fremst fordi:

1. Det saksområdet vi nå snakker om har krevd konsensus avgjørelser, dvs. ikke latt seg avgjøre ved flertallsvedtak.
2. Det er først etter 1993 at harmoniseringen av denne type lovverk starter for fullt.

På mange måter vil villreinjakta være i spesiell fokus når denne debatten virkelig starter opp i EF. Først og fremst fordi den europeiske fjellreinen, sett i fra Brussel, vil fortone seg som en truet art, og fordi reinen som art har ved seg endel kvaliteter som lett appellerer til "morsfølelsen" i et urbant menneske. Det siste kan føre til at villreinen blir den neste arten internasjonale dyrevernorganisasjoner, som er ultrakomersielle, starter kampanjer for å totalfrede, når slaget om sel og hval er vunnet. Mange vil si at denne situasjonen uansett vil komme, og det er riktig. Forskjellen er at det er enklere for norske jegere å påvirke, forklare, det norske Storting hva som er riktig eller galt, enn det er å påvirke 10.000 byråkrater i Brussel. Spesielt når de som må sloss for sin sak hører hjemme i norske fjellbygder, og hestehandel med interessene til minioriteter er svært vanlig i internasjonale forhandlinger.

Den dag det blir aktuelt for Norge å starte forhandlinger med EF om medlemskap blir det uhyre viktig at alle norske jaktinteresser står sammen, og forlanger av norske politikere at vi sikrer oss retten til en bestandsrettet forvaltning av fornybare biologiske ressurser i Norge. Slik sett vil alle jegere i Norge, Sverige og Finland sitte i samme båt, og det blir en viktig oppgave å skape en nordisk blokk i denne type forhandlinger. •

VILLREINEN
HAR FÅTT UTSTILLINGSPLASS!

Under et besøk hos viltforvalteren i Buskerud, Bjarne Smukkestad, vart redaktøren av Villreinen gledelig overraska over den fine utstillingsplassen alle årgangene av Villreinen hadde fått.

Miljøvernavdelinga i Buskerud har kontorene sine i Haugesgate i Drammen, og Smukkestad bruker Villreinen som et oppslagsverk.

Sjøl er han den offentlige ansvarlige for landets største villreinområde; Hardangervidda.

Det er trivelig å sjå at Villreinen blir satt pris på i villreinforvaltninga!

JON J. MELI

Blant reinsdyrfolket i Chukotka-provinsen

TEKST OG FOTO TERJE SKOGLAND

Som den første vitenskapsmann fra Vesten fikk jeg våren 1991 anledning til å besøke den mest avsidesliggende og tidligere lukkede Chukotkaprovinsen på tundraen i nordøst Sibir.

Der levde vi blandt det nomadiske reinsdyrfolket. Deres eldgamle levesett var lite påvirket av 70 års kommunisme og var fremdeles i pakt med naturgrunnlaget. Men foruroligende endringer synes å være på gang med overgang fra naturalhusholdning til kapitalisme.

Sammen med Leonid Baskin fra det sovjetiske vitenskapsakademi i Moskva skulle vi studere dyreliv og ta prøver av planter og dyr i det indre av Chukotka som ledd i en kartlegging av forurensnings-situasjonen i nordområdene.

Provinsen Chukotka er på størrelse med Frankrike og det bor ca 120 000 mennesker der, hvorav urinnvånerne, chukchiene, utgjør 11000. De fleste av disse lever fremdeles av jakt og fangst på fisk og sjøpattedyr langs kysten og som reinsdyr-nomader i innlandet. De fleste russiske immigrantene, eller okkupantene, avhengig av hvordan man ser på det, bor i hovedstaden Anadyr med 70000 innbyggere. Spredt omkring i fjellene i provinsen er det mange vegløse gruver som fremdeles har forekomster av gull, tinn og kvikksølv. Disse blei fram til 1960-årene drevet med straffanger.

Inn i fjellene

Det er først i juni og vårløsningen er i full gang. Fra det åpne vinduet i helikopteret er det god utsikt over det ville og forrevne fjell-landskapet. I disse fjellene lever den såkalte snøsauen, en sjelden og lite kjent storviltart på størrelse med reinsdyr, men som navnet sier, er den blant de genetiske forfedre til den moderne tamsauen. Ulike raser av villsau forekommer i isolerte fjellkjeder fra Midtøsten gjennom Afghanistan og Pamir til Altai i Kazakstan, Tien Shan i Kina, Chukotka, Sibir, og til Brooks Range, Alaska og Rocky Mountains i Kanada og USA. Alle disse villfår-rasene er godt studert, bortsett fra snøsauen i Chukotka, som er ukjent for vitenskapen, både med hensyn til utseende, forekomst og status.

På en måte representerer den derfor et "missing link" i forståelsen av evolusjonen av fjellsau i den nye og gamle verden. Så der ved helikoptervinduet sitter jeg med et ørlite håp om kanskje å få se dette sjeldne dyret når vi kommer fram.

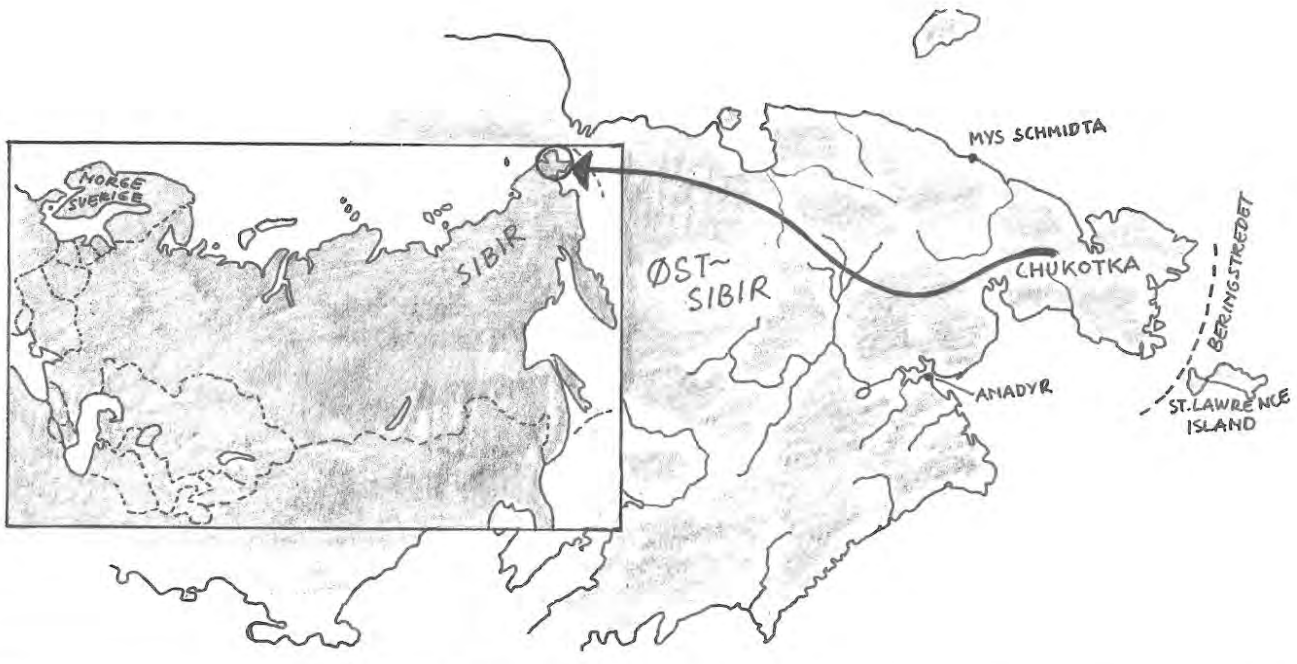

YETI, "vi har kommet frem"

Etter 2 timers flytur oppdager vi en sommerleir (jaranga) med 8 telt i en rekke på bredden av den store Polyvaam-elva under oss. Helikopteret går inn for landing og vi skjønner at vi har nådd vårt bestemmelsessted. Det store 2 tonns turbohelikopteret blir stående med rotorene i gang til vår bagasje er lempet ut og tar straks av i en hvirvelvind av støv. Plutselig står vi der i stillheten etter helikopteret med vår haug av bagasje omgitt av en skokk med skuelystne kvinner og barn og et par mannfolk. Yeti, hilser de på sitt, for oss, ukjente chukchi språk, "dere har kommet fram", selv om de ikke visste at vi skulle komme. Den eneste voksne og mannlige gjeteren som var til stede i leiren, Rachthiqin, tar oss straks gjestfritt med til sitt familietelt hvor vi blir innkvartert. Den andre mannen i leiren er stammens eldste, Nutalko, som er for gammel til å gjete og nå bruker sin tid i leiren til å reparere sledene for vinteren.

Rachthiqin's kone Lena tenner opp med tørr vier på ildstedet i teltet og snart koker teen og spørsmålene om hvem vi er og hva vi skal her kommer direkte og åpent. Da de forstår at vi ikke er hverken byråkrater og kommunister som er kommet for å snakke politikk, men tvertimot er såkalte "doktorer" på reinsdyr, som utgjør det sentrale i deres liv, tør de mer opp. Slike som oss har de aldri truffet før. Praten går livlig rundt bålet utover kvelden. Alle i leiren er innom og det blir til dels trangt om plassen.

Nomadestammen består av 8 familier hvor alle er mer eller mindre i slekt. De har tilsammen 3500 reinsdyr som de gjeter døgnet rundt, 2-3 mann på skift. Hver familie har 50 egne rein mens resten av flokken har vært kollektivisert siden 1950-åra, noe de mentalt aldri har akseptert. Av flokken er det 300 kjøre- og ride-rein. Reinsdyra gir dem det meste av maten, og skinn og bein til klær, sleder og telt. Nå med mer varme i været brukte noen av de yngre russiske klær, en tilpasning til internatskole-livet i Ryrcapyi hvor de både lærer russisk språk og kultur. Der går idag alle på 9-årig skole.

Nomadestammen har et bruksområde på 45 000 kvkm som er på størrelse med Vest-Finnmark, men

Tundraen

Fra sommerleiren. Kvinner og barn og to eldre menn var igjen i denne. Her sitter Nina, Nutalko´s kone.

Ungene i sommerleiren til chukchiene har ikke noen plastleker å leke med, her må de ta i bruk det naturen har å by på!

Nutalko er stammens eldste og for gammel til å gjete. Han er derfor igjen i leiren og reparerer sledene for vinteren.

Reinsdyra gir nomadestammen det meste av mat, klær og skinn og bein til sleder og telt.

mye av dette er gold polarørken. Hvor mange villrein som finnes i området vet ingen. Til sammenligning har Vest-Finnmark ca 130 000 tamrein, men også overbeitingsproblemer.

I løpet av et år flytter chukchiene ca 500 km med reinen. Om vinteren flytter hele nomadegruppen med kvinner, barn og gamle hele leiren hver 14. dag. I den jarangaen de er i nå blir kvinnene, barna og de gamle til høsten, mens mennene følger flokken på dens konstante vandring etter saftig sommerbeite under stadig irritasjon fra hordene av blodsugende insekter. Insektsesongen starter i siste uke av juni. Innen den tid håper vi å være ferdig med vårt oppdrag.

Med ulver som naboer

2 timers marsj fra leiren er et ulvehi i en jordvoll. Det var eldgammelt og de eldste i leiren kan ikke huske annet enn at det alltid var bebodd av ulv. Ulvene patruljerer regelmessig forbi og innom leiren, men om sommeren og spesielt i hvalpetiden jakter ulvene hovedsakelig murmeldyret suslik. Nomadene har et svært avslappet forhold til den sibirske tundraulven. Den er en del av det arktiske miljøet og fordi den ikke representerer noe problem for dem lar de den være i fred. Men uten konstant gjeting av reinsflokken ville ulvene straks være klare til å sjekke svake og syke dyr. Etter deres

Nomadestammen har et bruksområde på 45000 km², som er på størrelse med Vest-Finnmark..

mening var gjeting nødvendig for å holde ulvene langt nok unna til å roe flokken, ikke nødvendigvis hindre at den drepte svake og syke individer. Gjeterne mente sjøl at når de var nær flokken satt ulvene urørlige som steiner og følgte med. Ingen kunne se dem om sommeren, fordi de har samme farge som steinene og sitter urørlige. Forhåpningene om å få se ulv på denne tiden av året var derfor svært små.

Sist vinter mistet de 30 rein til ulvene. Disse var svake dyr som de mente de ikke hadde bruk for. Hvis de fikk større tap var det deres egen gjeting som var for dårlig, mente de. Deres holdning til tap av rein var litt overraskende inntil vi fikk bekreftet dette på en annen måte; En dag skulle hele flokken krysse den flomstore Polyvaam-elven. Det var et voldsomt syn å se 3500 dyr i en tett klynge bli tatt av strømmen og møysommelig karre seg opp på den løse jordbakken på motsatt bredde. De lette kalvene fløt som dubber oppå vannet og klarte seg best mens flere voksne dyr blei sittende fast i gjørmen i den bratte skrenten. Til slutt var det tre dyr igjen som satt fast i skrenten og ikke kom opp. Der blei de forlatt og gikk en langsom død i møte. Vi spurte den unge gjeteren Ura om han ikke skulle gjøre noe for dem. Med et skuldertrekk sa han at slike dyr ville ikke overleve vinteren. Sjøl hadde han mistet det ene øret sist vinter. Det var simpelthen frosset av, sa han.

Vår vertinne i teltet var vakre og blide Lena på 52 år. Hun fortalte oss med stolthet at hun hadde født 11 barn, hvorav 10 var i live. 4 av de 8 gjeterne i klanen var hennes sønner og i tillegg var jo hennes nåværende ektemann Rachthiqin på 34 år gjeter. 2 av døtrene var i tenårene og hjalp henne i teltet. Hennes sosiale sikkerhetsnett var derfor tett og nært og hun utstrålte den ro og trygghet som dette gav henne. Hennes første mann var død, men Rachthiqin var en dyktig gjeter og en god mann mente hun, mens han satt og hørte på. Ut fra deres fortellinger framgikk det at det var vanlig blandt chukchiene at yngre menn giftet seg med eldre kvinner som var blitt enker.

Drama i vårflommen

Etter et par dager i jarangaen skulle vi ut i terrenget og følge gjeterne i deres arbeid. Vi hadde store oppakninger og det var ca 3 mil å gå over bløt tundramark til gjeterleiren. Høvdingen Ettuvje tilbød seg derfor å frakte oss dit med deres beltevogn, et tilbud som vi takket ja til. Like ved jarangaen skulle vi krysse den flomstore Polyvaam-elven. Vi ventet til grytidlig i 3-4 tiden om morgenen for at vannstanden skulle være lavest. Så bar det avgårde med min sovjetiske kollega og to unge gjetere som skulle avløse et annet par. Beltevognkjøreren, Boris, hadde lang erfaring med beltevognen og elvepasseringer. Etter som vi nærmet oss elven virket den større enn først antatt men Boris la uti på et utsett sted. Da skjedde det, vogna gikk rett ned og blei hengende på tilhengeren hvor vi satt. I løpet av sekunder var førerhuset på beltevognen nesten full av vann og presset på tilhengeren økte. Vi karret oss bakover ut på den islagte elvebredden så fort vi kunne og prøvde å få med oss det viktigste utstyret før tilhengeren veltet og drog beltevognen med seg ned i vannet hvor den fort forsvant i vannmassene. Hjelpeløse kunne vi bare bivåne det hele.

Våre venner tok det hele med stoisk ro og mente sjøl at de skulle klare å berge beltevognen ved hjelp av en annen vogn fra en nabostamme i løpet av sommeren når vannstanden var minimal. Nå var det bare en ting for oss å gjøre og det var å padle over elven i deres to gummibåter. Deretter var det å pakke om sekkene og legge igjen det mest uvesentlige og tyngste utstyret og begynne å gå.

Etter en 13 timers marsj nådde vi gjeterleiren. Her hadde de nettopp skutt en villrein og satt og spiste og delte restene med oss. Gjeterne levde et hardt liv. 24 timers økter to og to i lag hvor de fulgte reinens vandringer kontinuerlig. Et tørket stykke kjøtt, litt te og en tom hermetikkboks til å koke den i var alt de bar med seg foruten rifle eller fiskestang. De brukte åpenbart enhver anledning til jakt og fangst, for det var lite av annen mat enn det de skaffet seg sjøl å oppdrive. Etter endt økt sov de for det meste et døgn eller to i gjeterteltet, bare avbrutt av måltider og en fiske eller jakttur.

Drama i vårflommen. Den store Polyvaam-elva skulle krysses med beltevogn, men den gikk rett ned, og tilhengeren veltet og alt forsvant i vannmassene. Mye utstyr gikk tapt.

Med snøsau i sikte

I gjeterleiren snakket gjeterne flere ganger om jakt på snøsau. En dag kom Sasha tilbake fra en gjeterøkt og forteller at han har sett flere snøsau i nærheten uten å komme på skuddhold. Jeg rigger opp mitt spotting scope og sitter og speider en stund etter villfår. Etter en tid får jeg øye på 4 individer langt borte og høgt oppe, og jeg bestemmer meg for neste morgen å gjøre et forsøk på å komme i nærheten og få tatt dem i øyensyn og eventuelt tatt bilder av dem.

Snøsauen har spesielt lange bakbein til å løpe fra rovdyr i de bratte fjellsider der den lever. Flere av

De første bilder i verden av denne ville snøsau-rasen! En enestående tilfredsstillelse etter mange timers hard marsj for å komme på fotohold

fjellfår-rasene er tidligere godt beskrevet og studert, spesielt i Nord-Amerika. Tidligere har jeg studert marco polo-får i Pamir, men jeg har også hatt anledning til å se de andre rasene på tidligere forskningsturer i både Sentralasia og Nord-Amerika. Snøsauen i Chukotka har hittil ikke vært studert eller fotografert i sitt naturlige miljø før.

Grytidlig neste dag legger jeg i veg alene og med relativt lett pakning. Det blir en lang og hard dag og minst 2 elver må krysses. Det går bra og etter et par timer begynner jeg å nærme meg foten av fjellet de holder til på. Middags ligger fårene og hviler på en avsats høgt oppe på fjellet, noe som gir meg mulighet for å komme oppover fjellsiden usett. Etter en hard oppstigning i løs ur kommer jeg etter 5 timers marsj endelig på oversiden av dem og kan legge meg ned og observere. De er ikke så snøkvite som navnet tilsier og de har, i motsetning til Dall-får på den andre siden av Beringstredet, en svart pelsflekk i baken og tegninger på bena. Det var uventet, og antyder at forskerkollega Valerius Geist i Kanada kan ha rett i at pelstegninger hos pattedyr kan brukes for å studere evolusjonshastigheten.

Etter en stunds observasjoner drar jeg forsiktig fram min lange tele og begynner å ta bilder. De hører nok svakt lyden av kameramotoren, men er åpenbart ikke i stand til å identifisere hva det er og fortsetter med sitt måltid. Etter en tids beiting stiller dyra seg i siluett mot det mektige fjellmassivet i bakgrunnen og jeg får de bildene jeg hadde drømt om, de første i verden av vill snøsau!

Opplevelsen er enestående og selv om jeg både er sulten og sliten etter oppstigningen gjør opplevelsen at den lange tilbaketuren til leiren ikke blir fullt så lang. Det er jo en liten personlig tilfredstillelse å vite at jeg er den eneste nålevende biolog som har sett alle rasene av dette staselige dyret i vill tilstand.

Opplevelsen gav også rom for visse refleksjoner; Norsk dalasau framstår som ynkelige krek i forhold til deres ville forfedre. Tenk om våre husdyrgenetikere og praktikere i sine avlsforsøk hadde vært framsynte nok til å la tamsauen få beholde sine lange bein som er suverent tilpasset å løpe fra både ulv, bjørn og jerv i motbakke. Da ville våre særnorske forvaltningsproblemer for store rovdyr vært ukjente!

Fra naturalhusholdning til kapitalisme

Etter en drøy ukes slitsom vandring med gjeterne er vi tilbake i jarangaen med flokken igjen. Nå skal den seremonielle sommerslaktingen foregå, slik at familiene har kjøtt i den tiden når gjeterne følger reinen i insektsesongen. Mennene fanger reinen i lasso og kvinnene foretar all slakting med småbarn krypende omkring. Dyret gis både vann og mat etter at det er drept og behandles med dyp respekt av kvinnene. Alt på reinen utnyttes. Innimellom prøvetaking av hvert dyr må jeg som gjest smake lekkerbisken som består av en skje rå hjernemasse og et øye fra hvert dyr. Det er drøy kost for en sart bymage, men å avslå ville være både feigt og uvennlig, så det var bare å la det stå til!

Gevirene hos reinen brukes til å lage meier til sledene, pelsen til klær, tarmer og sener til tau, mageinnholdet til bikkjemat, mens beina og klauvene blei malt opp til mineralnæring. Fettet spiste de rått mens kjøttet blei kokt eller hengt opp til tørking eller røyking inne i teltet.

Reinsdyrkulturen, slik disse folkene levde den, skilte seg lite fra den gamle samekulturen i Skandinavia slik den var for ca 30 år siden før snøscooteren revolusjonerte driften og dramatisk endret familienes forhold til reinen som matkilde og økonomisk ressurs. Det var interessant å observere at 70 års kommunist-åk, slik de uttrykte det, ikke i vesentlig grad hadde forandret på chukchienes levesett. Den viktigste endringen var skolegangen på internatskole i det nå forslummede tettstedet Ryrcapyi ved den russiske

byen Mys Schmidta på kysten hvor indoktrineringen nok satte sine spor hos de unge.

Men nå var store endringer på gang. Med åpenheten mot utlandet hadde republikk-regjeringen i Chukotka og dens reindriftsadministrasjon åpnet for salg av reinsdyrgevir til oppkjøpere i Korea, Kina og Japan hvor reinsdyrgevir i bast blir ansett for å være potens-stimulerende. I disse landene synes behovet for slike stimuli umettelig. I fjor skar chukchiene gevirene av 100 bukker i slutten av juni, og som betaling for dette fikk hver familie en transistoradio og Rachthiqin en snøscooter. Nå manglet de batterier til transistorradioene.

I år var det reindriftsadministrasjonen i Ryrcapyi's mål at Ettuvje's klan skulle skjære gevirene av 350 dyr, og dette gjorde de mens vi var i leiren. I løpet av et døgn, til enorm påkjenning for dyrene, sagde de gevirene av de fleste bukkene. Som betaling skulle de motta enda to snøscootere.

I løpet av to nye sesonger regnet de med å skaffe seg en snøscooter til hver husholdning, og da var vegen til moderne reindrift, slik vi idag ser det i Skandinavia, åpnet. På 5 år ville derfor utenlandsk påvirkning, i motsetning til 70 års kommunisme, forandre deres kultur fra naturalhusholdning til kapitalisme med en teknologisk ressursødende reindrift. For meg som økolog var dette et skremmende tankekors, for dem var det noe nytt, og som de sa, bedre enn kommunisme. Om det blir et fremskritt får antropologer strides om, for meg var det bare enda et eksempel på hva klassisk pengeimperialisme medfører i forhold til tusenårige økologiske tilpasninger hos naturmennesker, tilpasninger som etter hvert blir stadig mer mangelvare på vår klode.

Det var derfor med et visst vemod jeg forlot mine nye venner på tundraen i Sibir. Glasnost kan nok være så mangt. •

Mange større og mindre elver må reinen krysse på sin vandring etter saftig sommerbeite.

Fjellfloraen er eventyrlig på sine steder i Sibir.

FEMBUKKERSJAKTEN

AV ANDERS KIÆR

Gråvær og yr nede i bygda. Det kunne da ikke være så nøye med å komme tidlig avgårde i dag, men en avtale er nå engang en avtale, og Trond har insistert på at vi skal komme avsted fra bygda ikke lenge etter klokken seks.

Forventningene blir heller ikke større etterhvert som vi nærmer oss fjellet. 5 cm med nysnø og tjukk tåke. Ikke for det, slikt vær må en jo regne med i slutten av september. Målet med turen i dag er egentlig å gå litt sørover mot Storenga for å sjekke hvordan det går under fellesjakten, men med noen kort på baklomma for å gjøre dagen litt ekstra spennende. Skal dette været fortsette vil vi hverken få se fellesjakt eller rein.

Vi forlater bilen ved enden av sjøveien, og går stien sørover mot "Gustafsten", utkikkstenen som av vane er første stopp. I dag er det ingen grunn til å stoppe for å speide, så det er bare å labbe videre. Det er når man går slik og slenger og tenker på alt annet enn rein, at det plutselig skjer. Hadde vi gått og tenkt på rein er jeg sikker på at de hadde "luktet" våre tanker på mils avstand. Vii er nemlig bare kommet over bekken på det første våte myrpartiet. Ferske spor tegner seg i snøen foran oss. Det er iallefall 6-7 dyr som må ha passert tidlig på morgenen. Sporene er fortsatt tydelige i snøen som blir merkbart våtere nå utover morgenkvisten. Sporene går rett østover i Storbekkdalen i retning av Søkkunddalen. Vi blir enige om at dyrene kan ha dreiet opp mot Storbekkfjell. Dagh og Trond går sørover stien og rundt og opp på Storbekkfjell. Dersom det letter vil Trond konsentrere seg om utøvelsen og kontroll av fellesjakten med utsikt over Storenga fra Storbekkfjell. Jeg går etter sporene.

Jeg er mer en støver, nesen ned i bakken og reker spor. Svinser frem og tilbake på myra, på en halv time kommer jeg ikke særlig lenger enn frem og tilbake, hit og dit. Tydelig har dyrene ligget på myra her i natt. Det er liggebøser, spor, beiting og mot kanten av myra har det kommet flere dyr inn, mens noen få har gått nordover Sjøfjellet. 30-40 dyr har i løpet av sene nattetimer vært gjester på myra. Det er vanskelig å finne noen utgang så jeg drar en sløyfe mot foten av Storbekkfjellet for så å slippe meg forsiktig østover mot vinden. Tåke og yr ligger fortsatt ganske tett og sikten er maksimalt 50-60 meter. Før jeg rekker å finne sporene igjen hører jeg noe. Jo, det må være lyden av rein. Klover, gevir som stanger, prusting og pesing. Hvor langt unna kan det være? Lyden bærer ikke langt i tåka. I tåkerenningen ser jeg noe vierkratt i mannshøyde. Jeg sikter meg dit, hodet dreier til begge retninger, her kan det dukke dyr opp fra tåka hvor som helst. Jeg er i bunn på Storbekkdalen, følger vierkrattet som strekker seg bortover. Innimellom titter jeg forsiktig fram fra vierkrattet. Sikten er blitt noe bedre, borte på neste myr ligger dyrene spredt. Jeg klarer ikke å komme meg nærmere. Alle fremrykkingsveier er blokkert av simler som ser i min retning. Bakerst kan jeg skimte storbukker og høre dem. Det hjelper lite at det er under 100 meters hold. På oversiden av meg stikker det ut en liten rabbe. Kommer jeg meg opp dit vil jeg få sidevind og kan da komme nærmere inn på storbukkene. Da dyrene har flyttet litt på seg må jeg åle meg i revers for ikke å synliggjøre min retrett. Endelig bak rabben kan jeg strekke ut stive knær. Legger fra meg sekken, åler meg over rabben og i stilling bak noe lavt enerkjerr. Tåken er litt mer drivende, og innimellom får jeg god oversikt over dyrene. Må litt på siden av enerkjerret og får kikkerten i stilling. En av simlene har reist seg og ser litt urolig ut. Kan hun ha sett bevegelsene mine ? Jeg fryser til is. Tydelig signaliserer hun slik at et par simler til reiser seg. De andre ser mer med vinden, det er bare den første som ser mot meg. Hvor lang tid går, fem minutter eller en halv time? Jeg vet ikke. Noen kalver farter litt rundt, noen av simlene legger seg igjen, og endelig legger den første seg også. Jeg er kommet nærmere, det er ikke mer enn 50 meter til de nærmeste dyrene, men bukkene er på skrå bak og kan ikke felles fra

21. september om morgenen. Dyrene har ligget og hvilt her tidlig på morgenkvisten. Solen prøver å bryte igjennom, men klarer det ikke. Det er en trolsk stemning.

dette stedet. Uhyre sakte og forsiktig får jeg ålt meg rundt og tilbake til ryggsekken. Jeg får bare vente til de reiser og begynner å trekke. Tar på sekken og krabber frem til mitt første sted bak vierkrattet. Venter ennå en stund. Tydelig er det småslåssingen blant noen av bukkene som sakte trekker flokken med seg i vindretningen. Flokken ligger så spredt at de nå bare har samlet seg på en myr lenger bort og legger seg ned sammen med noen andre dyr. Jeg har kommet meg over myra i ly av tåken. Jeg håper bare alle dyrene har trukket over til den neste slik at jeg ikke faller noen i ryggen. Brøyter meg vei gjennom et midjehøyt vierkratt, jeg kan gå etter lyden. Der, ned på alle fire. Noen dyr står, de fleste ligger, i underkant av 50 dyr tilsammen. Denne gangen har jeg mer hell. En av de største bukkene står bare 60 meter unna, men det ligger dyr delvis bak ham. Jeg venter lenge for at han skal flytte seg litt. Etter en stund legger han seg ned. Vi blir liggende i det som for meg føles som en evighet, litt sol stikker ned innimellom tåken, klokken nærmer seg ni på morgenen og snart kommer det flere jegere inn i området. I dette været kan dyrene lett bli værstøkt. Jeg bruker en gammel metode, bjeffer noen ganger som en rev. Noen dyr lytter, men ingen ser ut til å ville reise seg. Jeg bjeffer flere ganger. Noen dyr reiser seg, strekker på seg, prøver å lokalisere hvor bjeffene kommer fra. Nå må en være stille, kun ligge å vente på en sjanse. Ved den store bukken er det fortsatt urent. Til venstre for meg reiser et par dyr seg. De går litt mot de andre, men en bukk blir stående. Her er sjansen. Jeg sanser ikke skuddet, underbevisstheten registrerer bare og alt skjer som det skal. Dyret ligger i mosen.

De andre har trukket seg sammen, skal til å forlate myra på vei videre østover. En pen bukk står igjen. Jeg vrir meg litt, denne burde jeg også kunne få. I øyeblikket skuddet går, går bukken frem for å følge de andre. Jeg har med en gang følelsen av at dette skuddet ikke satt som det skulle. Dyrene forsvinner.

Jeg går først bort til bukken som ligger der. Skjærer og henger på kontrollkortet. Hiver av sekken og går mot skuddstedet på den andre. Jeg klarer ikke å finne noe blod, men dyret sto i ytterkant så det er ikke vanskelig å følge sporet. For meg virker det som den spriker litt med den ene kløven. Jeg holder på nærmere en time på sporet etter dyret. Den har iallefall gått mer en 500 hundre meter. Det er et møysommelig arbeid. Det ser ut til at noen dyr har fortsatt rett østover, mens det både kommer spor ned fra og går spor sørover opp mot Storbekkfjell.

Artikkelforfatteren, Anders Kiær, setter bestandig navn på bukkene han feller. Her er det "Trippelbukken" på 91 kg han holder et fast tak i. Utsikta er nordover i jaktområdet med Graslitjønn i bakgrunnen.

Jeg går tilbake til utgangspunktet. Kaller på Dagh og Trond over radioen og begynner å slakte. Jeg forteller hva som er skjedd, men er ikke helt fornøyd som ventelig er. Bukken får navnet "Tåkebukken". Vi deler oss, Trond går opp på Storbekkfjell, mens Dagh og jeg følger sporene østover. Vi lar Trond få litt tid på seg, han har lengst vei å gå. Dagh og jeg følger sporene så langt jeg hadde rekt dem. Noen spor skiller seg ut og følger en kam noe høyere enn dalbunnen hvor resten av flokken har gått. Tåken har løst seg litt opp og driver som lave tepper, med brukbar sikt innimellom. Vi går utpå kammen slik at vi bør ha sjanse til både å få kontakt med flokken og de dyrene som har gått her oppe.

Plutselig får jeg den merkelige følelsen av ikke å være alene. Sikten er for noen øyeblikk nærmere 300

Trond Øftsås med Anders sin påskutte bukk. Gleden var stor da denne såpass raskt ble felt. Slaktevekt 87,5 kg.

Dagh Bakka med den ene av sine to 91-kg bukker.

meter. Dagh går 10 meter foran meg. Jeg snur hodet rundt og stivner til. På skrått, nesten bak oss over neste kam i skråningen på østsiden av fjellet, står 4 digre bukker. Jeg plystrer på Dagh, han snur seg og jeg gir tegn om å stå stille. Han oppdager dyrene. De har ikke sett oss etter at tåkedotten forsvant. Vi står helt åpent. Slik blir vi stående som saltstøtter, har ikke sjans til å gjøre noe. Den ene bukken legger seg ned for så å reise seg igjen og riste litt på hodet. Dette gjentar seg flere ganger på en unaturlig måte, helt annerledes oppførsel enn de tre andre bukkene. Sakte kommer ny tåke drivende. Det er helt trolsk, dyrene viskes sakte vekk fra netthinnen. Der - vi huker oss ned, lav småløping, litt tilbake for vinden og oppunder kammen. Vi er i skjul før tåketeppet igjen løser seg sakte opp.

Vi har krøpet så langt vi klarer, ser i kikkerten og blir enige om at den skadede bukken er den som fortsatt legger og reiser seg. Holdet er en 120-30 meter. Det er søkk mellom oss og dyrene, det vil være svært vanskelig å komme nærmere. Dessuten må vi ikke ødelegge sjansen til å få avlivet den skadede bukken. Dagh ligger på skrå litt foran meg. Han har litt bedre tak på den skadede. Akkurat nå ligger de alle sammen. Vi vurderer om vi skal vente til den reiser seg, men den kan da lett komme for nær en av de andre bukkene. Vi blir enige om at i dette tilfelle er det riktig å avlive dyret slik det ligger. Dagh som ligger best til bryter stillheten. De tre andre bukkene reiser seg. Den til høyre står helt fritt. Jeg lar meg friste, vil jo gjerne vise at med den skadede hadde jeg vært uheldig. Bukken skjærer avgårde, men går omkull etter 30 meter. Den største av bukkene som er igjen er på tur fra oss. Det virker ikke som den skjønner hva som skjer, den virker ubesluttsom. Dagh spør om han kan felle den. Jeg må be ham vente litt. En rask opptelling av kontrollkort må foretas i bakhodet, men med kortet som Trond har i sin sekk skulle vi ha nok til begge de gjenværende. Dagh får klarsignal, bukken legger ut i fullt tempo tvers gjennom et vierkratt. Ingen tvil, den var Daghs. Den siste er på vei på skrå mot oss. Målet nærmer seg og

På vei hjem fra jakten på de fem bukkene. Vi er alle fylt av uendelig velvære. - Det er mørkt når vi kommer til bilene.

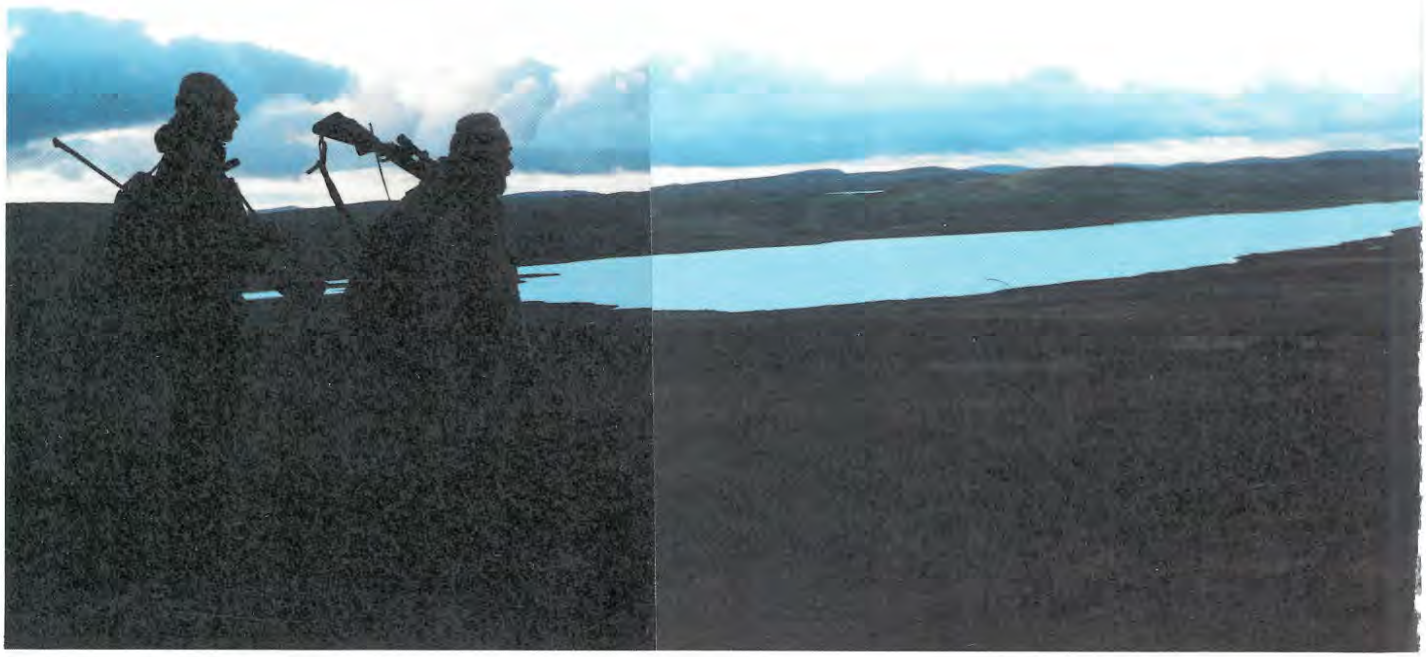

jeg trekker av. Det hele skjer såpass fort. For Dagh og meg virker det nesten ufattelig. Dette er en opplevelse en ikke får to ganger. Klokka nærmer seg halv tolv. Et langt morgenskift og fem storbukker. Vi går frem til dyrene for å sjekke at alle er døde. En glede og lettelse brer seg i meg - ikke over at vi har felt fine og mange dyr - men at vi har fått avlivet bukken som var skadet. Vi ber Trond komme ned til oss. Det kan godt gjøres med litt hjelp til den jobben som nå kommer.

En stund senere etter middagsleite, sitter vi på østsiden av Storbekkfjell med bål og mat. Tåken er borte, og vi har god utsikt mot Storenga og "fellesjegerne" som sitter ubeskyttet og går fullt oppreist mot horisonten. Men det er en annen historie.

Det bærer ned mot Myklebysjøen i kveldingen. Det dunkler og det siste lyset speiler seg i sjøen. Følelsen av uendelig velvære når helt ut til fingertuppene. Alle sanser er overmettet. Dette skal vi leve lenge på. •

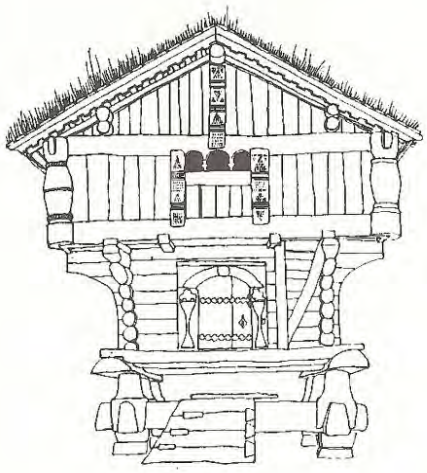

NYTT FRA NOEN AV VILLREINOMRÅDA

Forelhogna villreinområde
hadde sitt årsmøte 27. mars og vedtok samme kvote i år som i fjor; 900 dyr. Tellinga i vinter viste en vinterstamme på 1728 dyr. Kvota fordeles på 40% kalv, 30% bukk og 30% simle. Bukkekvoten deles opp i 1/3 stor bukk og 2/3 liten bukk.

Forelhognaområdet gir ut informasjonsbladet Hognareinen, ca 50 sider med lokalt stoff om Forelhognareinen og bygdene rundt området. Forelhognaområdet hører med til planene for nye nasjonalparker her i landet og de fleste av lokalbefolkningen er imot disse planene.

Det nye **villreinområdet i Granvin, Ulvik og Ullensvang** som heter Oksenhalvøya, vedtok på sitt årsmøte 4. april ei kvote på 7 dyr. Haldor Hamre, Granvin, er her formann i villreinutvalget.

Knutshø villreinområde
har fastsatt kvota til 400 dyr, men villreinnemnda ønsker at den skal være på 360 og når dette skrives, er den ikke endelig. Bakgrunnen for at villreinnemnda ønsker å gå ned, er å få heve stammen raskere opp til ønsket vinterstammestørrelse. Siste telling viste 1.022 dyr som er flere hundre dyr under målsettinga. John Oddleif Bakken, Folldal, er formann i Villreinutvalget, mens Arne Kristoffersen har overtatt ledervervet i Villreinnemnda.

Hardangervidda villreinområde
hadde sitt årsmøte 14. februar og fastsatte kvota til 3.500 dyr i 1992, med fordeling 20% frie dyr, 30% kalv og 50% simle/ungdyr. Det ble forutsatt en fellingsprosent på 44. Etter mye skadeskyting i 1991, vil det i 1992 bli mannskapsmessig styrking av oppsynet, midlene skal økes, økt samarbeide med det ordinære politiet og nytt kurs før jakta for oppsynet.

Det var endel diskusjon om å gå vekk fra driftsplanen når det gjelder vinterstammestørrelse. Et fåtall, noen av disse representerte randsoneområder, ville ha ei økning av stammen, slik at reinen tok nye områder i bruk igjen. Årsmøtet valgte Johnny Vikne, Odda, som ny formann, mens Bjørn Skinnarland, Rauland, vart ny nestleder. Årsmøtet i Villreinnemnda valgte Edvard Ljone, Ulvik, til leder, mens Jon Dale, Lofthus, vart ansatt som sekretar. Villreinnemnda godkjente Villreinutvalgets forslag til kvote og fordeling.

Snøhetta villreinområde
fastsatte i sitt årsmøte årets kvote til 750 dyr og at bare 54 av disse dyra kan tas ut i Vestområdet. Men det blir oppfordret om at disse også blir tatt ut i Østområdet. Jaktstart 25. august. Per Stueflotten, Lesja, fortsetter som formann.

Jon J. Meli

I gamle fotspor på Vidda

AV KJELL GUNNAR FRYDENBERG, ODDBJØRN FØNNEBØ OG HARALD GRANHAUG

Første uka i august 1991. Små krusninger på Mårfjorden og lett skydekke. Vi kan ikke ha en bedre start på ekspedisjonen vår innover Hardangervidda.

Det var allerede sist vinter planene for turen begynte å ta form. Så langt tilbake som sommeren 1913 skjedde det en tragisk ulykke i nærheten av Hansbu i Ullensvang kommune.

Reingjeter Goe Løvstuen fra Uvdal omkom der ved et vådeskudd. Det fortelles at han skulle tukte bikkja si og slo etter den med børsa, da skuddet gikk av. Det var langt heim til bygda der midt inne på sentralvidda, og livet hans stod derfor ikke til å redde.

Goe var onkelen til Svein T. og Svein O. Løvstuen. Svein T. nevnte for oss at han lenge hadde ønsket å se plassen der Goe omkom, og sette opp en minneplate over ham. Da vi andre er interessert i gammel kulturhistorie på vidda, bestemte vi oss for å følge ham på turen. Vi hadde heller ikke vært så langt vestover som til Hansbu, så vi mente dette ville bli en spennende tur.

Til Skjerhøl

Med Even som skipper på "Mårfjord" kom vi trygt opp fjorden fra Stegaros til Mårbu. Sekkene er nå omhyggelig pakket og vi er klare for første etappe til Skjerhøl. Sola bryter litt fram gjennom diset og det kjennes godt med den svake brisen etter oppstigningen til søre Kåsadalen. Det er lettere å gå etter turistslepa mot Rauhelleren, som vi følger et stykke før vi går om det gamle lægeret i nord Kåsadalen. Vi prater litt med et par gjetergutter som ligger her med beitedyr. Det er frodig beite her inne nå i august, og vi ser mange dyr som beiter i hallet på nordsiden av dalen. Myggen begynner å bli plagsom, så vi sitter ikke lenge før vi fortsetter etter en kronglete gammel slepe mot Falkenutlægeret.

Falkenuten reiser seg majestetisk på nordsiden av slepa og er nokså særegen, bratt på den ene siden og rund på toppen, et fint kjennemerke. Her er tydelige gamle spor etter forfedrene. Ved foten av nuten ligger ei steinbu med delvis nedraste vegger. Det er synd at ikke flere slike læger blir gjenreist slik de engang var. Det kan bli et brukbart krypinn for farende fjellfolk i dag også.

Goe Løvstuen
Født 9/10 - 1889, død 9/6-1913

Det har skyet på og det er regn i lufta. Hettehovet blir iblant borte for oss i bygene som kommer vestfra. Mellom Falkenut og Eidsjøen ligger også et gammelt nedrast læger.

Vi går over på Eie og følger slepa langs sørsiden av Eidsjøen. Utpå ettermiddagen når vi fram til traktorslepa som kommer fra Solheimstulen. Denne bruker vi om høsten for å frakte inn utstyr til jakt og garnfiske, og kjøtt og fisk ut igjen. Da ligger vi ei uke og ofte mer her ved Dyrebu. Det er blitt mange fine jaktturer i dette området og bukkekronene på hytteveggen har hver sin historie å fortelle. Etterhvert som villreinstammen er blitt mindre og jegerne flere, er dagsmarsjene stadig blitt lengre for å få dyr de siste åra. En uheldig utvikling mener vi.

Etter en god rast går vi videre om Bakkehytta, ei gammel steinbu som fjellstyret har restaurert. Like før bua oppdager vi ei lita furuplante som utrolig nok har slått rot i karrige omgivelser. Vi følger den gamle kløvslepa som går på nordsiden av Skjerhølnuten. Langt der i vest kan vi nå se Hårteigen som reiser seg karakteristisk, et kjent landemerke for alle som har vært på Hardangervidda.

I kveldingen når vi Skjerhøl, hvor vi blir møtt av to gamle fjellkarer. Det er Svein 0. som nå eier fisket, og sammen med Svein T. har de fisket her i mange år. Det er trivelig å komme inn i den gamle fiskehytta. Litt trangt med fem mann, men etter et skikkelig ørretmåltid av fineste Skjerhøl-kvalitet, blir det en egen stemning rundt bordet om kvelden.

Svein 0. og Svein T. er begge født etter at Goe blei borte, så de har hørt om ulykka ved Hansbu av sine foreldre. Goe var bare 24 år da han omkom mens han gjette tamrein for sine onkler. Opplysningene videre er litt usikre (flere opplysninger mottas gjerne) men det fortelles at dei gamle Løstøgkaran (Løstøgen: Lokal uttale av Løvstuen) hadde kjøpt merket og gjenlevende dyr etter Thorsrudkompaniet i Uvdal. Senere slo de seg sammen med folk fra Vinje og startet felles kompani under navnet Berunutenkompaniet. Goe fikk skuddet fra salonggeværet i magen og blei liggende mens en av de andre gjeterne gikk til Argehovd for å hente hjelp. Da de kom tilbake var Goe død. Slekta heime i Uvdal blei budsendt og onklene Gullik og Reiar reiste til fjells for å hente ham. På Skjerhøl blei de møtt av en reinsgjeter som fulgte dem vestover til Hansbu. Reisa fra Uvdal til Hansbu og heim igjen tok nok minst 10 dager med hest. Goe hadde det nok vondt på sine siste timer, for alle fingrene hans var hudlause inn til beinet

etter å ha kjempet mot sårfeberen. Goe var en sprek humørfylt kar i sin beste alder og nærmest for "frikar" å regne. Han blei gravlagt i Uvdal 27. juni 1913 og dødsfallet gav stor sorg i slekta.

Vi sitter alle i egne tanker da Svein T. humørfylt legger til at dei gamle Løstøgkaran var seige arbeidsfolk, men noen av dem var også litt "fuktige". Når dei reiste til fjells om høsten gikk det som oftest ei uke før dei startet opp med fisket. Når Gullik og Reiar reiste for å hente Goe, hadde de i sorgen tatt inn litt for mye av det sterke. Ved Geitvassbekken kom de i diskusjon om hvordan han lettest lot seg frakte ut. Reiar ville vise ved å klatre opp på hesten med det resultat at han datt i bekken og slo seg forderva.

Svein O. legger til at det blei fortalt at Stein Løstøgen i Kyllesdal låg ute store deler av høsten og jaktet villrein. Han reid til hest og hadde ikke med seg annet enn det han stod og gikk i. Broren Gullik, som bodde på Tveite, kløvkjørte kjøttet ned til Mogen for videretransport og salg.

Praten går jevnt i Skjerhølbua og det blir fortalt mange historier denne kvelden. Vi er enige om at den "moderne" jakta ikke har samme sjarm som før.

På Skjerhøl. Fra v. Svein O. Løvstuen, Kjell Gunnar Frydenberg og Oddbjørn Fønnebø. Foran Harald Granhaug.

Turen vestover

Tidlig neste morgen begynner ferden videre vestover. De første solstrålene forgyller Lågaroshøgde og Meinsbunutan. Det ser ut til å bli en enestående dag i fjellet. Litt støle i beina etter i går, men vi blir fort varme i trøya.

Svein T. er også med oss nå. Planen er å nå Hansbu i dag, og med båtskyss opp Bjornesfjorden mener vi det er en brukbar dagsetappe. Vi har fått tillatelse til å bruke motor på båten, så vi legger fort noen kilometer bak oss etter opplasting ved Lågaros. Omsider kan vi se Blyvarden, den virker uendelig langt borte. Vi går i land ved Langebu og fordeler proviant og utstyr i sekkene. Ruta er planlagt og tegnet inn på kartet der det ser ut til være lettest å gå. Vi har vært her på reinjakt før, men vestover er vi lite kjent. Etter hvert blir Blyvarden en god veiviser. Her møtes også grensene mellom Buskerud, Telemark og Hordaland. Turens første simle med kalv ser vi på ei snøfonn, den står og værer litt avventende før den setter på sprang. Det er bra beite for reinen her nå og vi ser spor etter dyr flere plasser. Sørøst for Blyvarden kommer vi inn i et frodig landskap. Graset og blomsterengene minner nærmest om setervollan heime i Uvdal. Det er tydelig at det har vært mye beitedyr her gjennom tidene. Kvenno og nedre Krokavatn med delvis snødekte Sandfloeggi i bakgrunnen ligger nå foran oss. Et flott skue i ettermiddagssolen.

Det var i området mellom store Hansbunut og Skyttarfossen vi fikk opplyst at vi ville finne en liten nut som blei kalt Løvstuhaugen. Ved foten av denne skulle det stå en varde, ved en steinlegging, til minne om Goe. Vi har opplysninger fra flere hold, men noe av dette er vanskelig å samordne. Vi går og leiter i området og finner Løvstuhaugen og flere små varder, men steinleggingen ser vi ikke noe til. Har vi reist så langt uten å få utrettet oppdraget vårt?

Svein T. virker skuffet. Det blir mange spørsmål og teorier etterhvert, men til slutt blir vi enige om å fortsette til Hansbu og leite mer dagen etter. Vi har fått låne oppsynshytta på Hansbu av fjellstyreformann Tomas Sekse og oppsynsleder Sverre S. Tveiten, noe vi er svært takknemlige for. Det letter mye på ryggsekken å slippe og bære på overnattings-utstyr.

På Hansbu

Det er mange hytter på Hansbu, men det går greit finne den rette. Før vi kommer inn i hytta, kommer det folk fra hyttene omkring. Tveiten har fortalt dem om oppdraget vårt. Nå kommer flere opplysninger fram, og steinleggingen vil Vigleik Rogdo vise oss neste dag. Børsa til Goe Løvstuen blei satt i bakken med løpet ned ved steinleggingen, og stod der i mange år som et minnesmerke. For flere år siden gikk Vigleik forbi steinleggingen med kjøttbør, og sparket tilfeldigvis i børseløpet som da var veltet og overgrodd av gras. Han tok løpet med til Hansbu og oppbevarte det i den gamle steinhytta si. Da han bygde ny hytte overtok naboene Inga og Hjalmar Sætre løpet og har oppbevart det i femten år fram til i dag. Inga og Hjalmar overleverer løpet til Svein og med ett så er turen snudd fra skuffelse til fullklaff. Børsekolba blei funnet på samme måten for noen år siden, og denne har Svein alt fått. Svein er i perlehumør, og spanderer dram av den fineste konjakk. Lerka har han spart i flere år i påvente av en passende anledning. Om kvelden er vi gjester i hytta til Vigleik som byr oss på heimelaga rabarbravin og gamle historier fra vidda.

Neste dag starter med smakfull frokost i hytta til Inga og Hjalmar. Vi takker for den enestående gjestfriheten her på Hansbu. Etter at ryggsekkene er pakket og hytta rydda og vaska står Vigleik klar til å følge oss østover. Litt regn i lufta i dag. Utpå myrene mot Kvenno

På Hansbu. Fra v. Jan "Mikko" Andersen, Vigleik Rogdo, Harald Granhaug, Hjalmar og Inga Sætre med barnebarn. Foran Svein T. Løvstuen.

går det en ensom elgokse og beiter. Om sommeren trekker elgen iblant innover vidda og det er gjort flere observasjoner de senere år. Hjort er det også noen ganger på besøk.

Vigleik er tydelig lommekjent i området og ca 2 km fra Hansbu står vi midt på et gammelt læger. Der, peker han, kan dere se steinleggingen. Den er helt tydelig lagt opp som et rektangel av vanlige løftesteiner. Her blei Goe funnet. Det blir stille noen minutter og alle føler høytidsstunden. Målet for turen er endelig nådd. Vi fester minneplata på en jordfast stein ved enden av steinleggingen.

Vi er på et stort fint læger. Steinbua ligger godt plassert mellom noen store steinblokker, men det er bare den ene veggen som står noenlunde oppe nå. I denne veggen er det murt inn et lite rom, som kan ha vært brukt til å oppbevare mat i. Her har nok reinsgjeterne hatt tilhold. Vi raster på ei stor flat steinhelle, og tar en siste kaffekopp sammen med Vigleik. Han har flere jakthistorier å fortelle, men nå er tiden inne for å reise heimover igjen. Vi tar avskjed ved steinleggingen, og Svein drøyer noen minutter alene med minnene etter Goe.

På hjemtur

Vi legger tilbaketuren om Blyvarden. Det har begynt å bli dårligere sikt etterhvert. Tåke og regn trekker innover nutene vestfra og vinden øker også på. Vi bestemmer oss for å ta turen ned Bjornesfjorden i kveld for det blei meldt økende vind neste dag. Bjornesfjorden er ikke å spøke med når det blåser opp og vi kan ikke ta sjansen på å ligge værfaste ved Langebu i flere dager. Vi går raskere nå enn på turen innover. Svein har med seg et "styrkepulver" som vi blander i vatn, dette gir oss litt ekstra krefter de siste kilometerne ned til Langebu. Turen ned fjorden går greit og vi når Skjerhøl før det blir mørkt. Vinden øker nå kraftig på og bølgene går skumhvite ute på Butjønn. Det er godt å være i varmt hus. Svein 0. tar imot oss med stor undring når han får se børsepipa vi fikk på Hansbu, og han lytter spent når vi forteller om inntrykkene fra turen. Ute øker vinden på. Hele neste dag er det også kraftig vind, så vi var heldige som kom oss ned fjorden før uværet brøt løs for alvor. Utpå ettermiddagen går vi til Dyrebu og legger oss inn der. Vi er enige om at det kunne vært fint å besøkt Hansbu på nytt.

Tidlig neste morgen legger vi ruta om Kalven og følger her søndre Normannsslepa gjennom Hettedalen og videre mot Mårfjorden.

Vi takker fjellet for nye spennende opplevelser. •

Til venstre: Steinleggingen, med minneplata i bakgrunnen.

Til høyre: Svein T. Løvstuen ved minneplata som har teksten: "Minne over reingjeter Goe Løvstuen, død ved ulykke. Fred med ditt minne. Slekta."

Setesdal/Ryfylke villreinområde

TEKST OG FOTO: LARS ARNE BAY

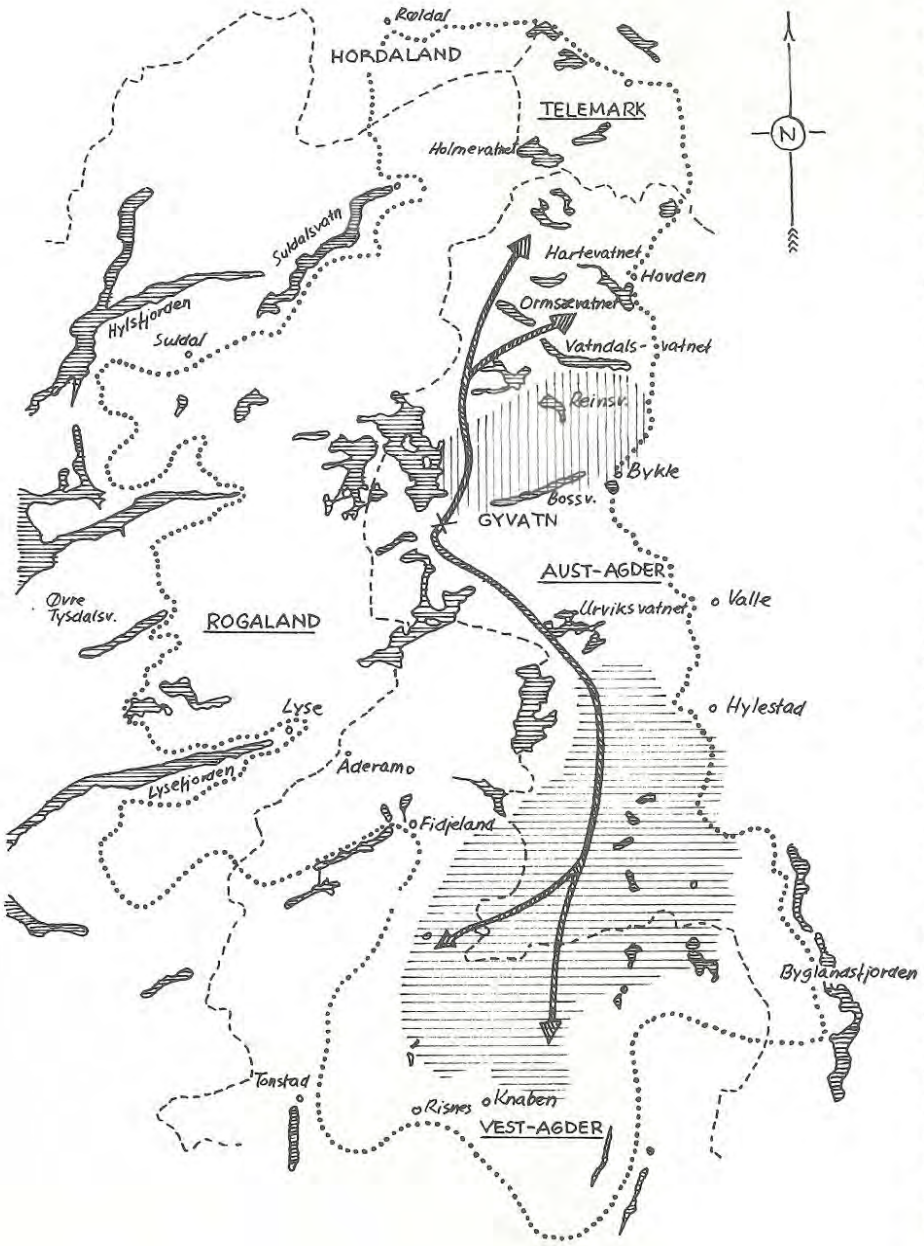

FIG. 2 Oversikt over arealbruk og trekk i Setesdal - Ryfylkeheiene i tiden 1970 - 1978. Vertikal skravering angir sentrale vinterbeiter for 1974. Horisontal skravering viser viktige vinterbeiter i tiden 1974 - 1978. Piler angir hovedtrekk mellom sesongvise beiteområder før 1974. (Data fra oppsynsrapporter, Mauland 1986).

Villreinområdet strekker seg fra Haukeli (E76) i nord, langs fjellmassivet mellom Setesdal og fjordbygdene i Rogaland (Ryfylke) og til fjellpartia du ser når du køyrer riksveg 9 fra Tonstad mot Evje i sør. Totalt omfattar området eit areal på 5500 km² fordelt på tretten kommunar, som igjen er fordelt på fem ulike fylker. I nord grensar området til Hardangervidda villreinområde langs E76, og i aust grensar det mot Setesdal Austhei villreinområde langs riksveg 12 frå Hovden til Haukeligrend.

Klimatisk skiller Setesdal-Ryfylkeheiene seg fra andre villreinområder i Sør-Noreg ved eit meir oseanisk prega klima. Nedbørsmengdene er store, særleg om vinteren, med opptil 2.500 mm pr. år. Skiftande kystklima fører til ising og vanskeleg beitetilgang for reinen. Rekrutteringa til stamma er i større grad enn andre stammer regulert av desse klimatiske tilhøva. Tilsvarande forhold i Noreg finn ein bare på Svalbard.

Funn av fangstsystemer i heiområdet viser at villreinen har blitt utnytta i minst 7.500 år. Dei siste 10 åra har det årleg blitt fellt mellom 500 og 1000 dyr.

Storleiken på vinterstamma 1991-92 er anslått til 2.000 dyr. Dette er ei felles stamme for Setesdal-Ryfylke og den delen av Setesdal Austhei som ligg nord for riksveg 45 mellom Dalen og Valle. Grunnen til at vi opererer med anslag av stammestorleiken og ikkje eksakte tall, er fundert i dei problema som er knytta til totaltelling av denne stamma. Topografi, flokkstorleik, delvis skogkledde områder og vandringar mellom fleire villreinområder gjer at det er utruleg ressurskrevande å få gode telleresultat.

Kort historisk tilbakeblikk på dei siste 10 åra.

Medan dei fleste andre villreinområda i Noreg hadde retta avskyting frå byrjinga av 1970-åra, vart dette

Sentrale villreinfolk i Setesdal-Ryfylke samla til oppsummeringsmøte etter jakta 1991, i Kristiansand i november.
Foran fra v.: Tarald Flateland, Valle, Jan Sælid, Bykle (nestformann i villreinnemnda), Lars Arne Bay, Suldal (sekretær), Olav Hjorteland, Hjelmeland (formann), Jon Haugen, oppsynsmann i Njardarheim og Tor Punsvik, viltforvalter i Vest-Agder.
Bak fra v.: Torstein Harboe, Forsand, Arne Kambestad, Odda, Andreas Fattnes, Suldal, Kjell Mathiassen, Odda, Kjell Olav Austrud, Åseral, Per Tjørnhom, Sirdal, Frode Oftedal, Gjesdal, Carl Erik Kilander, forvalter Statens Skoger, Sørlandet Forvaltning og Kurt Jerstad, Fylkesmannen i Vest-Agder.

Foto: Jon J. Meli

	1980	1981	1984	1985	1988	1989	1990	1991
Kalv	1	1						
	8	8	14	17	16	21	22	23
Ungdyr			23	26	27	26	23	27
			22	15	20	6	8	14
Bukk 2+	76	67						
Simle 2+		24	41	42	37	47	47	36
	15							
Antall felte	415	380	555	877	717	997	753	632
Tildelte	945	919	986	1430	1491	1178	1467	1260
Fellings-%	44	41	56	61	48	56	51	50

Fig. 1. Setesdal-Ryfylke villreinområde. Oversikt over tildelte og felte dyr i åra 80-81 84-85 og 88-91. Fordelinga på ulike kategoriar felte dyr er vist i prosent. Nederst er vist totalantall felte dyr og fellingsprosent.

tatt i bruk hjå oss fra hausten 1983. Fram til da var det i hovedsak vaksen bukk som vart hausta hardast, medan kalveuttaket var minimalt. (Figur 1) Storbukkandelen i stamma viste ein klart synkande tendens, og hausten 1983 var den under 3%. Samtidig konkluderte kontrollmåling av innsamla kjevar med at stamma var i svært dårleg kondisjon pga for stor vinterstamme i høve til tilgjengeleg vinterbeite.

Villreinutvalget gjorde da vedtak om å utarbeida ein plan for forvaltinga av stamma. Som eit ledd i dette arbeidet vart det utarbeidd avskytingsstatistikkar for perioden 1978-83 for kvar kommune innan villreinområdet. Denne statistikken viste variasjon i fellingsprosent fra rundt 5% i kommunane lengst i sør, og til 80-90% i sentrale deler av nordområdet i kommunane Suldal og Bykle. Samtidig var det i dette området dei fleste simlene vart hausta. For å nå målet med ein kraftig stammereduksjon, og samtidig bygga opp att storbukkandelen, vart det fra hausten 1984 innført soneinndeling med ulikt minsteareal bak kvart fellingsløyve. I tillegg vart det tildelt eit stort antall simleungdyr-kort i sentralsona.

Dette førte umiddelbart til at fellingsprosenten auka fra rundt 40-45% til mellom 50 og 60%. Hausten 1985 vart tildelte løyver auka med bortimot 50% for å få fortgang i reduksjonsavskytinga. Og denne strategien vart følgd med små årlege justeringar fram til hausten 1991. (Sjå figur l)

I 1980 og utover til og med 1986 var det store naturinngrep i samband med oppdemming av Blåsjømagasinet. Dette førte til at nordsørtrekket vart skadelidande, og langt på veg stansa heilt opp nokre år. Observasjonar tyder på at dette trekket fungerer att, men på slutten av 1980-tallet måtte vi forvalta stamma som to delstammer - nord og sør for Gyvatn. (Merka med kryss i figur 2)

Strukturtellingane fra hausten 1984 til 1987 viste ein svakt stigande auke av storbukkandelen i stamma. Hausten 1988 var storbukkandelen redusert til ned mot 3% att i nordområdet. Skulda for dette vart lagt på jegrane som hausta for hardt på småbukken. I ettertid trur vi at viktigaste årsaka til dette var at så

Overgang fra vinter til vår, 18. mai 1990 i Røldal. Villreinområdet har sin nordlige utstrekning mot denne bygda.

Langevatn, Bykle. Rester etter gruvedrift. Molybden. Her er det framleis fin fisk i vatna. Veggine er navnet på fjellpartiet i bakgrunnen.

Et kjent sted fra krigens dager; Bamsebu ved Holmarvatn (Vinje). Knut Haukelid og andre Milorgkarer låg i dekning her.

godt som heile vinterstamma, med unntak av bukkestammen sør for Gyvatn, nytta sørlege deler av Hardangervidda som vinterbeiteområde i tidsrommet 1985 til og med 1988-89. Da simlene returnerte til Setesdal-Ryfylkeheiene i samband med kalvinga, vart ein del av bukkeflokkane kvart år ståande att. Dette var særleg markert i 1988 da storbukkandelen på Hardangervidda auka frå 7% til 13%, medan ein hadde ein nedgang fra 8,5% til 3,3% hjå oss. I 1989 vedtok villreinnemnda å freda storbukken i nordområdet i to år for snarast råd å byggja opp att storbukkandelen. I 1991 vart det opna for ei forsiktig tildeling av frie kort, og i haust viste strukturtellinga ein totalandel på 31% bukk fordelt med 9% bukk 1+, 13% bukk 2-3 år og 9% bukk 4+.

Vidare målsetting for villreinforvaltinga.

Fram til krigen var dette villreinområdet så godt som urørt. Dyra hadde sine beitevandringar, og bygdefolket hausta av den gava Gud gav dei.

I dag er området oppskore av vegar. Store beiteareal er omskapt til innsjøar, og det er bygd rundt 50 hytter som legg tilhøva tilrette for fotturisme.

Største trusselen i framtida for villreinen i Setesdal-Ryfylkeheiene er dei barrierer vi påfører villreinarealet i form av menneskelege inngrep. Kvar for seg er dei viktige nok, men for ei villreinstamme kan dei lett føra til avskjering av viktige beiteområder og kalvingsplassar. For villreinnemnda er det ei overordna målsetting å "ivareta" villreinarealet, slik at kommande generasjonar kan hausta fruktene av ei villreinstamme som i si tid la grunnlaget for den første busettinga rundt dette høgfjellsområdet.

BLI MEDLEM AV N.J.F.F.!

NORGES JEGER- OG FISKERFORBUND

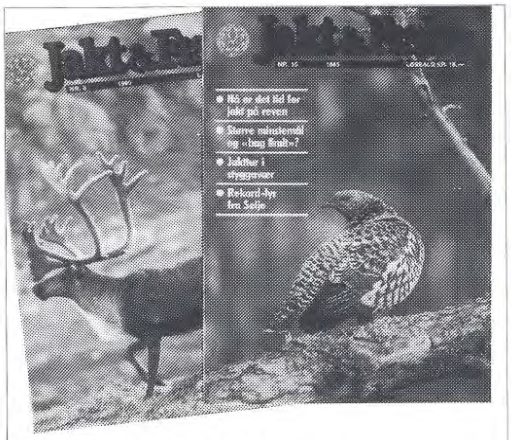

Som medlem får du også

Jakt&Fiske

Hver måned /unntatt januar) kan du lese om din hobby. Opplev fargerike repportasjer, våpentester, produktomtaler, jakt-/fiske-historier, konkurranser, leserbrev, kryssord. GRATIS annonser for medlemmer og masse mer. Vi sender gjerne et eksemplar av Jakt & Fiske GRATIS. Da vil du også kunne få svaret på hvorfor:

FLEST VELGER JAKT & FISKE.

MEDLEMSFORDELER: Våre foreninger disponerer ca. 2800 fiskevann og ca. 1320 km elvestrekninger, ca. 7,4 mill. mål terreng for småvilt, ca. 200 lerduebaner og ca. 100 storviltbaner. Våre medlemmer får 10% rabatt ved leie av hytte i Den norske Hytteformidling A/S. De har ca. 1.800 hytter å velge mellom.

JA- Jeg ønsker å bli medlem av
Norges Jeger- og Fiskerforbund

Navn .....

Adresse .....

Postnr. .....

Sted .....

Årskontingenten direkte medl. ´92: kr 360,-.
Gjelder bare direkte medlemskap i NJFF.

FORENINGSMEDLEMSKAP FÅS VED HENVENDELSE TIL LOKALFORENINGENE.

NORGES JEGER- OG FISKERFORBUND ARBEIDER FOR DEG - BLI MEDLEM!

Kan sendes ufrankert i Norge. Adressaten vil betale portoen.

SVARSENDING
Avtale nr. 101000/349

NORGES JEGER- OG FISKERFORBUND

1364 HVALSTAD